

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วไม่ว่าในด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อมและอื่น ๆ ซึ่งผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างมากของประชาชน ทั้งประชาชนใน ชนบทและเมืองจึงจำเป็นต้องให้ประชาชนรู้จักจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และสอดคล้องกับสภาพบริบทของชุมชนนั้น ๆ เพราะทรัพยากรในชุมชนนั้นจะเป็นฐานของการพัฒนาอย่างแท้จริง โดยการพัฒนาต้องคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน และจะต้อง ใช้ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างสมดุลแลมีความสัมพันธ์กันเกื้อกูลกันไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ

ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจของประเทศ อยู่ในภาวะที่อ่อนแอจำนวนคนว่างงานเพิ่มมากขึ้น คนจำนวนหนึ่งกลับถิ่นฐานของตัวเองเพื่อหาอาชีพเพื่อการอยู่รอดของแต่ละคน อาชีพการเกษตร จึงเป็นอาชีพที่คนให้ความสนใจมากขึ้นเนื่องจากลักษณะการทำเกษตรแบบดั้งเดิม เป็นการ ทำเกษตรแบบพอกินพอใช้ การทำเกษตรผสมผสานเป็นรูปแบบหนึ่งของเกษตรกรรมแบบพอเพียง คือ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องดิ้นรน เนื่องจากภายในสวนของตนมีพืชผักสามารถเก็บ กินได้ตลอดทั้งปี นอกจากนี้สามารถจับปลาที่อยู่ในร่องสวนกินและเหลือยังสามารถขายเป็น รายได้กับเกษตรกรอีกด้วย

การเรียนรู้เป็นวิธีการหนึ่งที่ส่งเสริมให้คนได้พัฒนาตัวเองพัฒนาชุมชน และสังคมให้ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากอดีตคนในสังคมมีวิถีชีวิตเรียบง่าย เศรษฐกิจพื้นฐานเพื่อการ บริโภคและใช้สอยในครอบครัวและชุมชน ไม่ใช่เพื่อการค้าอย่างปัจจุบันการผลิตภาคเกษตรใน อดีตจะมีความใกล้ชิดผูกพันและตระหนักในคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ความเป็นอยู่ใช้ทรัพยากร ร่วมกันการแบ่งปันผลผลิตและพึ่งพาอาศัยกันในด้านต่าง ๆ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะแสดง ออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิต การเกษตรผสมผสานเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้เกิด ความสมดุลของการพัฒนาเพราะเป็นระบบการเกษตรที่มีการเพาะปลูกพืชหรือการเลี้ยงสัตว์นานา ชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกันภายใต้การเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด แต่สภาพ

ปัจจุบันจะเห็นว่าแหล่งการเรียนรู้เกษตรผสมผสานในชุมชนที่ถูกหลักวิชาการมีน้อยมากทั้ง ๆ ที่มีความจำเป็นอย่างมากสำหรับการเรียนรู้ของคนในสังคม

ดังนั้นจากสภาพการณ์ดังกล่าว การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรแบบผสมผสานแบบมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุง และร่วมรับผลประโยชน์จากศูนย์การเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นเพราะเป็นแหล่งเรียนรู้แก่เยาวชน คนในชุมชน ประชาชน โดยทั่วไปสำหรับได้มาศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครและนักศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอีกด้วย ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน ดังกล่าวจึงเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาในปัจจุบันที่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อการศึกษาบริบทของชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง
- 2) เพื่อศึกษาความต้องการ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน
- 3) เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน
- 4) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 1) ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน ชุมชนบางใหญ่จังหวัดนนทบุรี
- 2) นำผลจากการศึกษา มาปรับใช้ในส่วนเกษตรผสมผสานในชุมชนอื่น ๆ ตามความเหมาะสม
- 3) ได้ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่นและชุมชนอื่น ๆ
- 4) เป็นข้อมูลของชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนา

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน ชุมชนบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ในครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาดังนี้

1) ขอบเขตด้านประชากร ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาประกอบด้วย

- ประชาชนในเขตตำบลบางใหญ่ เทศบาลบางใหญ่
- ผู้นำท้องถิ่นชุมชนบางใหญ่ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ
- ข้าราชการภายในตำบล และอำเภอบางใหญ่
- นักศึกษาสาขาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา

- บริบทของชุมชนบางใหญ่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง สิ่งแวดล้อม
- ความต้องการและลักษณะของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานชุมชนบางใหญ่
- การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานชุมชนบางใหญ่
- การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในลักษณะร่วมคิด ร่วมทำร่วมปรับปรุง และร่วมรับผลประโยชน์

3) ขอบเขตด้านพื้นที่

- พื้นที่ในการทำกิจกรรมและดำเนินงานวิจัย คือ ชุมชนบางใหญ่ ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

1.5 นิยามศัพท์

เกษตรผสมผสาน หมายถึง การทำเกษตรหลากหลายโดยการทำพืชหลาย ๆ ชนิดมาปลูกในแปลงหรือเนื้อที่เดียวกัน เพื่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกันในระบบนิเวศ

เกษตรผสมผสานครบวงจร หมายถึง การทำนา ปลูกผัก ทำงานและเลี้ยงปลาในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันแล้วเกี่ยวเกี่ยวผลผลิตที่ได้ไปแปรรูปหรือใช้ประโยชน์ และนำไปจำหน่าย

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง พฤติกรรมของคนในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุง ร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อให้สิ่งที่ทำนั้นบรรลุเป้าหมายที่กำหนด

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ภูมิปัญญาที่ท้องถิ่นสะสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จากประสบการณ์ จนเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมและก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชน

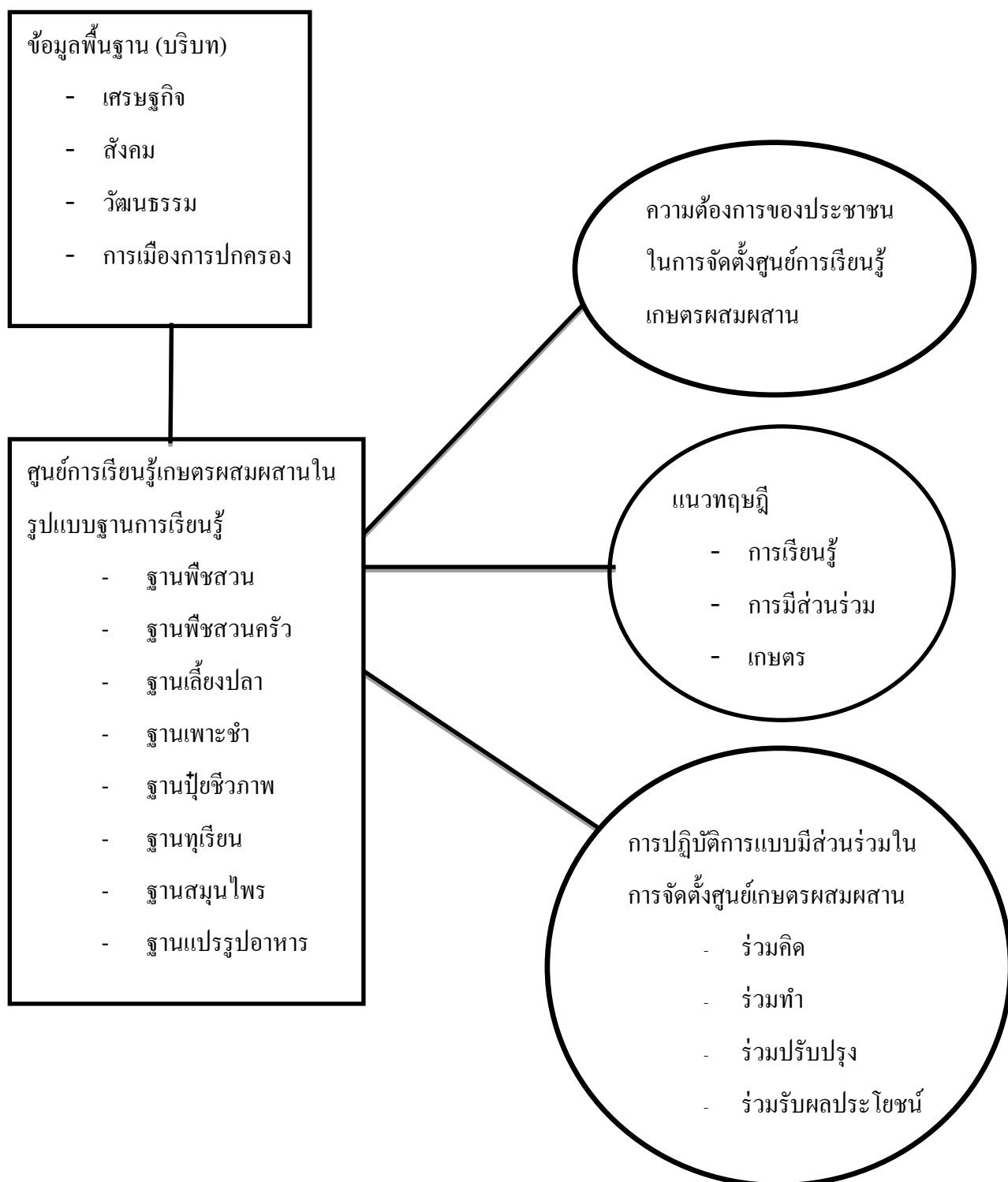
ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน หมายถึง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบางใหญ่ ที่จัดในรูปแบบของฐานการเรียนรู้ เกี่ยวกับการจัดพื้นที่ทางเกษตรเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่นและชุมชนอื่นซึ่งประกอบด้วยฐานการเรียนรู้

- ฐานพืชสวน
- ฐานพืชสวนครัว
- ฐานเลี้ยงปลา
- ฐานเพาะชำ
- ฐานปุ๋ยชีวภาพ
- ฐานทุเรียน
- ฐานสมุนไพร
- ฐานแปรรูปอาหาร

การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน หมายถึง การร่วมทำกิจกรรมจัดตั้งศูนย์เกษตรผสมผสาน ดังนี้

- การศึกษาบริบทของชุมชน
- การวิเคราะห์ SWOT
- การวิเคราะห์สถานการณ์และความต้องการ
- การจัดทำแผนพัฒนา
- การปฏิบัติตามโครงการ
- การประชาสัมพันธ์

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน ชุมชนบางใหญ่ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีจากศาสตร์ทางด้านสังคม ศาสตร์ทางการศึกษา และศาสตร์ทางการพัฒนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้ศึกษาข้อมูล ดังกล่าวเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาดังนี้

- แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน
- แนวคิดการเรียนรู้
- แนวคิดเกษตรผสมผสาน
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

2.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้แตกต่างกันไปซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 183) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึงการเกี่ยวข้องกันทางด้านจิตใจละอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วยการมีส่วนร่วมนี้เกิดจากแนวความคิดสำคัญ 6 ประการคือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน
3. การตกลงใจร่วมกันในการที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา
4. ความศรัทธาต่อบุคคลหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้าง โบสถ์ วิหาร
5. ความเกรงใจทำให้มีส่วนร่วม
6. การถูกบีบบังคับจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่า ให้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 : 5) กล่าวว่าร่วมตรงกับภาษาอังกฤษคือ Participation หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับในด้านต่าง ๆ เช่น เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเข้ามาส่วนร่วม โดยใช้ความพยายามส่วนตัว ได้แก่ การให้เงินสนับสนุน การให้ความรู้ความสามารถ การมีส่วนร่วมในด้านแรงงาน หรือทรัพยากร

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530 : 40) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา คือ การให้คนจนมีโอกาสหาทางเลือกเอง มีโอกาสจัดการด้วยตนเองมี โอกาสใช้เครื่องมือด้วยตนเอง

ประเวศ วะสี (2532 : 22) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นความริเริ่มของท้องถิ่นในการทำให้เกิดการจัดองค์กร และเกิดการปรากฏขึ้นของผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำของชุมชนผู้นำที่ทางราชการแต่งตั้งอาจจะไม่ใช่ผู้นำจริง ๆ ที่ชาวบ้านยอมรับนับถือ ผู้นำทางธรรมชาติ อาจจะเป็นชาวบ้านเป็นพระ เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน เป็นครู เป็นใครก็ตามแต่สถานการณ์

ชาคริต คล้ายพิมพ์ (2535 : 18-19) พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนถือได้ว่าเป็นหัวใจของการพัฒนา เมื่อนักการศึกษาในระบบหรือนักพัฒนา กระตุ้นส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตระหนักในปัญหา สามารถวิเคราะห์ตัดสินใจแก้ปัญหาได้ แล้วก็เพิ่มขีดความสามารถพัฒนาตนเองและรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่นของตน การพัฒนา ก็จะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง

สุเมธ ทรายแก้ว (2536 : 15) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นการที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องร่วมมือ และรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรรองรับประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญาและการรับรู้ สามารถวิเคราะห์และตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง

อภิชัย พันธเสน (2539 : 165) ได้เสนอว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ อำนาจในการตัดสินใจที่เน้นเรื่องอำนาจและการควบคุม โดยการมีส่วนร่วมกันของประชาชนที่ไม่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องในทางปฏิบัติ คำว่าการมีส่วนร่วมนั้นเป็นผลจากการต่อสู้ในทางรูปธรรมและการขัดแย้งทางสังคม หรือ โดยพยายามที่จะปรับความหมายให้ใกล้เคียงกับสภาพของสังคมที่เป็นจริง

กระบวนการดังกล่าวจึงมีแนวโน้มไปในลักษณะแนวประชาชน หรือการเรียกร้องในลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยและมีการปลดปล่อยให้มีอิสรภาพมากขึ้น

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่น ๆ (2543 : 138 – 139) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม 2 ลักษณะ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยใช้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหาการวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

2.1 การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศให้อำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกันโดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

สรุปการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดการดำเนินงานพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการที่มีผลต่อสังคมในอนาคต บนพื้นฐานของการพัฒนาตนเองในลักษณะของการเข้าร่วม การจัดตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุงแก้ไขและร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

2.1.2 หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา(2547 : 14 – 15) ได้กล่าวถึงหลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมว่ามีหลักการพื้นฐานสำคัญ 10 ประการที่ควรคำนึงถึงคือ

1. เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน
2. เชื่อว่าทุกคนไม่ได้ชั่วดี มาตั้งแต่เกิด โดยเหตุที่เขาอาจจนอยู่นั้นมิใช่จากกรรมเก่า
3. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ได้
4. เชื่อว่าชาวชุมชนต่าง ๆ มักมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่ง
5. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสามารถพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ถ้าได้รับโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วมเข้าใจ ร่วมจัดการ (Active Partner) เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม
6. การมีส่วนร่วมยังมีเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสม
7. เชื่อว่าตนต่างกับชาวบ้านอยู่ไม่น้อย และชาวบ้านเองก็แตกต่างกันอยู่บ้าง ดังนั้นการจะให้มีส่วนร่วมจะเอาในเราฝ่ายเดียวไม่ได้
8. อาจใช้การมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ เช่น 1 รูปแบบโดยตรง คือมีส่วนร่วมโดยตัวบุคคลแต่ละคน หรือ 2 ประชาชนก่อตั้งองค์กรขึ้นมามีส่วนร่วมหรือ 3 ให้มีตัวแทนมามีส่วนร่วมโดยอ้อม ซึ่งย่อมขึ้นกับบริบทของแต่ละพื้นที่
9. ไม่มีสิ่งใดได้มาฟรี ต้องแลกเปลี่ยนกันมิเสียไปบ้าง เพื่อจะได้มา
10. การมีส่วนร่วมต้องนึกถึงใจของผู้อื่นให้มาก มิใช่เอาแต่ใจเราฝ่ายเดียว

สรุปได้ว่าหลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วม คือ มนุษย์มีศักดิ์ศรี มีช่วงป็นดีบ้าง แต่ต้องวางมนุษย์เหนือเทคโนโลยี เขามีภูมิปัญญาสอดคล้องกับวิถีชีวิต ถ้าคิดร่วมกันจริงยิ่งพัฒนาชีวิตได้ แต่ต้องได้ใจ การมีส่วนร่วมจึงไปได้ดี

2.1.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยาและสังคมวิทยาเนื่องจากการมีส่วนร่วมนั้น เกี่ยวข้องโดยตรงกับตัวบุคคลและสังคม ในด้านตัวบุคคล ทฤษฎีจิตวิทยาจะช่วยให้เข้าใจถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดมาจากแนวคิด ความปรารถนา แรงจูงใจ ความจำและความรู้สึก โดยจะศึกษามนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจ (Human Mind) แตกต่างกันในด้านสังคมทฤษฎีทางสังคมวิทยา จะช่วยให้เข้าใจถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดมาจากการกระทำระหว่างกัน (Human Interaction) โดยจะศึกษามนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

1) ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (The theory of Social Action) เป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่อธิบายถึงการกระทำของมนุษย์ (Human Action) แมกซ์เวเบอร์ (Max Weber อ้างอิงในงาน อดิวัฒน์สิทธิ์ 2523 : 54 – 65) ได้อธิบายการกระทำของมนุษย์ว่าเป็นพฤติกรรมทั้งที่เป็นแบบเปิดเผยและลึกลับ ซึ่งบุคคลผู้กำหนดให้มีความหมายเป็นส่วนตัวตามทฤษฎีของ แมกซ์เวเบอร์ ความเข้าใจในระบบความหมายว่าเกิดขึ้นได้ 2 ประการ (1) สังเกตโดยตรงจากการกระทำของบุคคล (2) สังเกตจากสิ่งเร้าที่เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการกระทำ แมกซ์เวเบอร์ ได้แบ่งแบบอย่างการกระทำทางสังคมออกเป็น 4 ชั้น เพื่อศึกษาและวางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ คือ

(1) การกระทำที่มีเหตุผล (Rational) เป็นการกระทำที่ใช้วิธีการอันเหมาะสมในอันที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่เลือกไว้อย่างมีเหตุผล การกระทำดังกล่าวมุ่งไปในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

(2) การกระทำเกี่ยวกับค่านิยม (Value) เป็นการกระทำที่เหมาะสมเช่นกันเพื่อจะทำให้ค่านิยมสูงสุดในชีวิตมีความสมบูรณ์พร้อม การกระทำเช่นนี้มุ่งไปในด้านจริยธรรม ศาสนา และศีลธรรมอย่างอื่น เพื่อการดำรงไว้ซึ่งความเป็นระเบียบในชีวิตทางสังคม

(3) การกระทำตามประเพณี (Traditional) เป็นการกระทำที่ไม่เปลี่ยนแปลงโดยยึดเอาแบบอย่างที่ทำกันมาตั้งแต่อดีตเป็นหลักในพฤติกรรมกระทำตามประเพณีไม่คำนึงถึงเหตุผล

(4) การกระทำที่แฝงด้วยความเสนาห่า (Affective) การกระทำที่คำนึงถึงอารมณ์และความผูกพันทางจิตระหว่างผู้กระทำกับวัตถุที่เป็นจุดมุ่งหมายของการกระทำ การกระทำเช่นนั้นก็ไม่คำนึงถึงเหตุผลอย่างอื่นใดทั้งสิ้น นอกจากเรื่องส่วนตัว

2) ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ (Structure of Functional Theory)

พาร์สัน (Parsons อ้างใน กุซงค์ กุลชลบุตร 2528 : 150 - 155) ได้กล่าวถึงหน่วยของการกระทำในลักษณะที่บุคคลมีทางเลือกหลายทาง ในการเข้าหาเป้าหมาย (Voluntaristic Action) ในหน่วยของการกระทำ (Unit act) ประกอบด้วย

- (1) บุคคลหรือผู้กระทำ (Actor)
- (2) การเข้าหาเป้าหมาย (Goal seeking)
- (3) วิธีการในการบรรลุเป้าหมาย ซึ่งมีหลายวิธีการ (Alternative means)
- (4) สถานการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลจะต้องประสบ (Situation conditions) เช่น ลักษณะทางชีวภาพในตัวบุคคล สิ่งแวดล้อมภายนอก

(5) ผู้กระทำจะถูกควบคุม โดยบรรทัดฐาน ค่านิยม และความคิดต่าง ๆ ทางสังคมซึ่งเข้าไปอยู่ในตัวผู้กระทำ

พาร์สัน ได้ขยายการอธิบายหน่วยของการกระทำ (Unit act) ขึ้นมาเป็นการอธิบายระบบสังคม(Social System) ระบบสังคมจะประกอบไปด้วยผู้ร่วมกระทำตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป หรือ 2 หน่วยของการกระทำ ผู้ร่วมกระทำแต่ละคนจะมีบทบาท สถานภาพ วิธีการบรรลุเป้าหมาย ตลอดจนอยู่ภายใต้เงื่อนไขของสถานการณ์ของบรรทัดฐาน ค่านิยมรวมถึงความคิดต่าง ๆ นอกจากนี้แล้วผู้ร่วมกระทำในระบบสังคมยังมีลักษณะของการฝึกรอบม (Orientation) ติดตัวมาด้วย ซึ่งลักษณะการฝึกรอบมดังกล่าวแบ่ง ได้เป็น 2 แบบคือ

1) การฝึกรอบมในด้านอารมณ์ (Motivation Orientation) ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดพลังงานในการเข้าร่วม

2) การฝึกรอบมในด้านค่านิยม (Value Orientation) การฝึกรอบมในเรื่องค่านิยม เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการรับรู้ในบรรทัดฐาน ตลอดจนแบบแผนความประพฤติต่าง ๆ ในการแสดงการกระทำระหว่างกันในระบบสังคม

สำหรับการฝึกรอบมทั้ง 2 แบบนี้ จะเป็นลักษณะของการฝึกรอบมใน 3 ด้านคือ

1) การรับรู้ (Cognitive) เช่นการรับรู้ในด้านความเชื่อแบบแผนความจริงจัง
2) ความอึดอ้อมใจ (Cathetic) เช่น ความรู้สึกสนิทสนม คู่กัน ความพอใจพอใจในการแสดงพฤติกรรม

3) การประเมิน (Evaluation) เช่น การประเมินหลักศีลธรรมจรรยา ตลอดจนสถานการณ์และ ผลสืบเนื่องของการกระทำในระบบสังคม

นอกจากนั้น พาร์สัน ได้กล่าวถึงหน้าที่จำเป็น (Functional Prerequisites) ในการจัดปัญหาต่าง ๆ ของสังคม หน้าที่เหล่านี้มี 2 กลุ่มคือ

(1) หน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (External and Internal)

(2) หน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายและวิธีการเข้าสู่เป้าหมาย ซึ่งพาร์สัน เรียกว่า

Instrumental และ Consumatory

จากกลุ่มทั้งสองข้างต้น พาร์สัน ได้แยกหน้าที่จำเป็นออกเป็น 4 ประการที่สำคัญคือ

1) หน้าที่ในการปรับตัว (Adaptation) คือหน้าที่ของโครงสร้างสังคมที่จะตอบสนองความต้องการอยู่รอดของสมาชิก เช่น การผลิต การจำหน่ายของสังคม เป็นหน้าที่ของสถาบัน

2) หน้าที่ในการขจัดปัญหาเกี่ยวกับเป้าหมายของสังคม (Goal Attainment) เป็นหน้าที่ในการวางเป้าหมาย ตลอดจนการทำให้บรรลุเป้าหมายของสังคมเป็นหน้าที่ของสถาบันการเมือง

3) หน้าที่ในการขจัดปัญหาการบูรณาการ (Integration) เป็นหน้าที่ที่เกี่ยวกับการตกลงร่วมกัน ความสอดคล้องกันของสมาชิกในสังคม เช่น สถาบันศาลยุติธรรม พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ สถาบันการแพทย์ ก็รวมอยู่ในหน้าที่นี้ด้วย ถึงแม้จะไม่โดยตรงก็ตาม

4) หน้าที่เกี่ยวกับการรักษาแบบแผนและจัดความขัดแย้ง (Pattern – Maintenance and Tension) หน้าที่นี้เป็นของสถาบันทางสังคม สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาที่จะขัดเกลา ตลอดจนให้ความรู้เรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคมแก่สมาชิกของสังคม

3) ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Theory of Social Psychology)

มาสโลว์ (Maslow 1970 : 90) ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับแรงจูงใจ (Motivation) ของการกระทำของมนุษย์ไว้หลายประการ และได้อธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานที่เกิดขึ้นจากความพึงพอใจ ความต้องการเหล่านั้นถูกจำกัดลำดับขั้นของความต้องการจากน้อยไปมากเมื่อความต้องการใดเกิดขึ้นแล้วไม่ได้รับการบำบัดเพียงพอ ความต้องการเหล่านั้นก็ยังคงอยู่ และจนเป็นแรงขับที่มีพลังผลักดันให้บุคคลมีพฤติกรรม โน้มไปในทางที่จะบำบัดความต้องการเหล่านั้นอยู่เสมอ

มาสโลว์ (Maslow) ได้อธิบายว่า ความต้องการพื้นฐานที่ทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ 5 ประการด้วยกัน และแยกออกเป็นระดับต่าง ๆ ได้ดังนี้

- (1) ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiologic I Need) ถือเป็นความต้องการขั้นแรกสุด
- (2) ความต้องการความปลอดภัย (Safety Need)
- (3) ความต้องการความรัก (Love or Belong Need)
- (4) ความต้องการยกย่องนับถือจากคนอื่นหรือมีเกียรติในสังคม (Esteem Need)
- (5) ความต้องการประสบความสำเร็จ (Self – Actualization Need) ต้องการแสดงความสามารถของตนเองให้ประจักษ์แก่ผู้อื่น

จากทฤษฎีจิตวิทยาสังคมดังกล่าวมาแล้วพอสรุปได้ว่าความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่เกิดจากความพึงพอใจของมนุษย์เป็นแรงผลักดันให้มนุษย์เกิดการมีส่วนร่วม

4) ทฤษฎีการติดต่อสื่อสาร (Communication Theory)

โรเจอร์ (Roger 1973 : 45) ได้ระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างการรับของใหม่กับกระบวนการติดต่อสื่อสารไว้ว่า การที่บุคคลจะมีการรับของใหม่นั้น ขึ้นอยู่กับกระบวนการติดต่อสื่อสาร ซึ่งได้แก่ช่องทางการสื่อสารและปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว ดังนี้

(1) ปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว ซึ่งได้แก่ อายุของบุคคล สถานภาพทางสังคมฐานะทางเศรษฐกิจซึ่งรวมถึงรายได้ ขนาดที่ดิน การถือครองที่ดิน และความสามารถเฉพาะอย่างยิ่งซึ่งรวมถึงระดับการศึกษา

(2) ช่องทางการสื่อสารความรู้หรือกระบวนการติดต่อสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยผู้ส่งสารหรือกำเนิดสาร ช่องทางการสื่อสารและผู้รับสาร

ส่วนช่องทางการสื่อสารซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งแยกได้ 2 ลักษณะคือ

(1) ช่องทางสื่อสารมวลชน (Mass Media Channel) เป็นวิถีทางในการถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสื่อสารมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร หรือสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ เช่น ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

(2) ช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Channel) เป็นการติดต่อระหว่างบุคคลเพื่อถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร

โรเจอร์ (Roger) ยังได้กล่าวอีกว่าสื่อมวลชนมีความสำคัญในการเพิ่มความรู้การแพร่กระจายข่าวสาร รวมทั้งสามารถในการปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลได้ และสื่อบุคคลมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลได้มากกว่า

จึงพอสรุปได้ว่ากระบวนการติดต่อสื่อสารมีอิทธิพลต่อการเพิ่มความรู้ สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลได้ ย่อมส่งผลให้มีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น สร้างความตระหนักให้แก่บุคคลมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมากขึ้น

จากแนวความคิดและทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น อาจจะกล่าวได้ว่าบุคคลหรือผู้กระทำซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม มีความสมัครใจที่จะเข้าไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมนั้น โดยที่ผู้กระทำแต่ละคนจะมีบทบาท สถานภาพ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้ผู้กระทำรู้จักควบคุมสถานการณ์และเงื่อนไขต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเลือกจุดมุ่งหมายและวิธีการดำเนินการต่าง ๆ ไปสู่จุดมุ่งหมายนั้น ๆ รวมทั้งพฤติกรรมของผู้กระทำที่แสดงการกระทำ เพื่อต้องการรางวัลหรือหลีกเลี่ยงการลงโทษและความรู้สึกภายในตัวบุคคลที่แสดงออกมาเป็นการกระทำ ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่กลุ่มบุคคลกระทำการไปสู่จุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน

2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

การเรียนรู้ของมนุษย์เป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิตที่มีจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้จากครอบครัว ชุมชน สังคม และส่งผลต่อพฤติกรรมของคนแต่ละคน ซึ่งแบ่งการเรียนรู้ได้ 2 ลักษณะคือ

2.1.4.1 การเรียนรู้ของบุคคล

จากแนวคิดของฟิลิปป์คัมส์ (อ้างถึงในอุ๋นตา นพคุณ, 2528 : 10 – 12) ได้กล่าวว่าการศึกษาคือการเรียนรู้ไม่ว่าที่ไหนเมื่อไรหรือด้วยวิธีการใด เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สืบเนื่องติดต่อกันตลอดชีวิตตั้งแต่วัยทารกถึงวัยชรา โดยอาศัยวิธีการและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ กัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Barker (1994 : 2) ที่กล่าวว่า iva การเรียนรู้เป็นผลของการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ชีวิต แล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากพฤติกรรมที่เคยกระทำมาเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะมั่นคงในขณะที่shuell (1986 cited in Schunk, 1991 : 2) มีแนวคิดที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมองว่าการเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือความสามารถให้ เป็นไปตามที่กำหนดอย่างคงทนถาวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลจากการปฏิบัติหรือจากการได้รับประสบการณ์ในรูปแบบอื่น ๆ

โดยทั่วไปแล้วมนุษย์มีแหล่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้จำแนกได้เป็น 3 แหล่ง

1) การศึกษาแบบธรรมชาติวิสัยเป็นการเรียนรู้เป็นธรรมชาติที่สุดหรือเรียกว่าเป็นการเรียนรู้แบบสัญชาตญาณ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่บุคคลได้รับและสะสม ความรู้ ทักษะ เจตคติความเข้าใจจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ครอบครัว การทำงาน การเล่น การศึกษาแบบนี้ไม่มีการจัดระบบและไม่มีแบบแผนตายตัว

2) การศึกษาในระบบโรงเรียน หมายถึง การศึกษาที่มีสถาบันการศึกษารับผิดชอบ จัดระบบการศึกษาโดยตรง เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เป็นระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา อาชีวศึกษา มีการได้รับวุฒิบัตร ประกาศนียบัตร ปริญญาแก่ผู้สำเร็จ การวัด และประเมินผล

3) การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การศึกษาที่จัดขึ้นโดยสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ในสังคมนอกเหนือไปจากสถาบันการศึกษา เป็นกิจกรรมที่จัดนอกระบบโรงเรียนอาจ ดำเนินการโดยแยกเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของกิจกรรมใหญ่ ๆ ของสถาบันหรือหน่วยงานที่จัด กิจกรรมนั้น ๆ ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการและความสนใจทางการศึกษาของผู้เรียน

แนวคิดดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับผลการวิเคราะห์และประมวลลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลที่มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์ (เอกวิทย์ ฌกลาง, 2540 : 45 – 49) ดังนี้

1) การลองผิดลองถูก โดยในอดีตมนุษย์เรียนรู้จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการลองผิดลองถูกในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ รักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย จากประสบการณ์ดังกล่าวมนุษย์ก็จะสะสมความรู้ความเข้าใจของตนไว้ และถ่ายทอดส่งต่อให้แก่ลูกหลานเผ่าพันธุ์นาน ๆ เข้าก็กลายเป็นจารีต ธรรมเนียม หรือข้อห้ามใน “วัฒนธรรม” ของเผ่าพันธุ์นั้น ๆ และเมื่อระยะเวลาผ่านไป มนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติ มนุษย์รู้แต่ว่าในสังคมของตนต้องประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น จึงจะอยู่รอดปลอดภัยหรือสามารถแก้ไข / ป้องกันปัญหาได้ ซึ่งความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์เหล่านี้ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจริง บางครั้งความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ไม่สามารถนำมาใช้ได้หรือใช้แล้วไม่ประสบผลสำเร็จ มนุษย์ก็ต้องใช้ปัญญาคิดหาวิธีหรืออาจนำมาใช้แก้ปัญหา ถ้าแก้ปัญหาได้สำเร็จก็จะจดความคิดและวิธีปฏิบัตินั้นไว้ ถ้าล้มเหลวก็จะจดจำไว้เป็นข้อห้าม ด้วยการสั่งสมประสบการณ์ดังกล่าวมนุษย์จะสั่งสมความรู้และภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตได้มากขึ้น

2) การลงมือกระทำจริง เป็นการปฏิบัติจริงในสถานการณ์จริงแล้ว ถ่ายทอดไปยังรุ่นลูกหลานแบบค่อยเป็นค่อยไปจนกลายมาเป็นแบบธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติในชีวิต

3) การสาธิตวิธีการ เป็นการสั่งสอนด้วยการบอกเล่า (oral tradition) ในรูปของเพลง กล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ (literacy radition) ซึ่งโดยทั่วไปในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านกระทำด้วยวิธีการสาธิตการ และการสอนด้วยวาจาในกรณีที่เป็นศิลปะ/วิทยาการระดับที่มีความซับซ้อนหรือลึกซึ้ง จึงจะได้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ หรือผูกเป็นวรรณกรรม คำสอนภาษิต คู่มือแผนที่ ตำนานนิทาน เป็นต้น

4) พิธีกรรม เป็นการเรียนรู้ในเชิงจิตวิทยา ที่มีอำนาจโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมรับเอาคุณภาพและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไปในตัวเองเป็นการต่อยอดความเชื่อและกรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มคนตลอดจนแนวปฏิบัติและความคาดหวัง โดยไม่ต้องใช้การจำแนก แจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธา ความขลัง และความศักดิ์ของพิธีกรรม เป็นการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยจะเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ

5) ศาสนา ทั้งในด้านหลักธรรมคำสอน และการปฏิบัติ ตลอดจนพิธีกรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมของชุมชนในเชิงการเรียนรู้ ล้วนมีส่วนต่อกำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิตในอยู่ในกรอบและบรรทัดฐานเชิงความประพฤติ ให้มีความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คน สถาบันศาสนา จึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่านอกจากนั้นศาสนายังเป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติ สติปัญญาและอุดมการณ์แห่งชีวิต

6) การแลกเปลี่ยนความรู้/ประสบการณ์ ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนขยายตัวมีความคิดใหม่ และวิธีการใหม่เข้ามาทั้งในลักษณะของการกลมกลืน หรือขัดแย้ง แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในด้านสาระ รูปแบบวิธีการ นอกจากนั้นกระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมยังมีพลวัตส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารอันทันสมัย ส่วนหนึ่งไปกับโลกกายภาพหรือธรรมชาติแวดล้อม และอีกส่วนหนึ่งมุ่งมั่นไปทางจิตวิญญาณขณะเดียวกันก็มีการกระจายเครือข่ายและการขยายตัวของการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและหลากหลายรูปแบบ

7) การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural reproduction) ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งทางสิ่งแวดล้อม ทางเศรษฐกิจและทางสังคม ได้มีการพยายามเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมใหม่ โดยให้ตรงกับฐานความเชื่อเดิมและสามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาในบริบทใหม่ระดับหนึ่ง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคม

8) ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งที่มีมาแต่เดิมและน่าจะยังมีอยู่ต่อไปวิธีการครูพักลักจำเป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำดูตามอบบอบอย่างที่เราสังเกตเห็นอยู่เงียบ ๆ แล้วรับเอาเป็นวิธีการของตนเมื่อสามารถทำได้จริง

นอกจากนี้ เมื่อทำการศึกษาถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล โดยทำการศึกษาจากผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 203 – 206) ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่หล่อหลอมให้เกิดการเรียนรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญาประกอบไปด้วย

- 1) เรียนรู้จากการฝึกฝน และได้รับการอบรมสั่งสอนจากญาติผู้ใหญ่ พ่อแม่ ครอบครัว และผู้มีบุญคุณ บางคนเข้าวัดฟังธรรม บางคนเข้าป่าเรียนรู้จากธรรมชาติ
- 2) เรียนรู้จากสภาพธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน ตลอดจนการดำเนินชีวิตในชุมชน ที่เป็นแรงกระตุ้น แรงผลักดัน หรือเป็นแรงจูงใจให้ผู้ทรงภูมิปัญญานำสิ่งเหล่านี้มา โคร่ครวญไตรตรองแล้วนำมาเป็นหลักการเรียนรู้ของตนในเวลาต่อมา
- 3) เรียนรู้จากสถาบันการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นวัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงภูมิปัญญาชาวบ้านหลายท่านจบเพียงระดับประถมศึกษาจากวัดและโรงเรียนแล้วอาจได้รับการศึกษา การฝึกอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ทำ หลายคนได้รับความรู้จากการเข้าร่วมฝึกอบรมแล้วนำมาปรับให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของตนเอง
- 4) เรียนรู้จากกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถาบันการศึกษาและสถาบันอื่น ๆ จัดขึ้น พบว่าผู้ทรงภูมิปัญญาที่ผ่านการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหลายท่าน ขณะที่เรียนรู้พยายามที่จะร่วมกิจกรรมที่สถาบันตัวเองและหน่วยงานภายนอกจัดขึ้นทำให้ได้รับความรู้มากมาย
- 5) เรียนรู้จากผู้ภูมิปัญญา จากตำราเก่าใหม่ เป็นการเรียนรู้โดยตรง
- 6) เรียนรู้จากการฝึกอบรมและฝึกฝนจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน หน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่ได้นำความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่สู่ชุมชนทำให้เกิดความรู้ใหม่อย่างกว้างขวางแล้วนำมาประยุกต์ใช้สอดคล้องเมื่อนำไปใช้กับชีวิตของตนเอง
- 7) เรียนรู้จากการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ หลายท่านที่เป็นครูอาจารย์ได้ตระหนักว่า นอกจากสอนเด็กในโรงเรียนแล้ว จำเป็นต้องขยายการศึกษาสู่ชุมชน
- 8) เรียนรู้จากการสัมผัสกับคนในชุมชน และสภาพแวดล้อมในพื้นที่ปฏิบัติงาน ผู้ทรงภูมิปัญญาเมื่อเข้าไปสัมผัสกับชุมชนจะเกิดการเรียนรู้ และเห็นคุณค่าของความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 9) เรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติเป็นลักษณะร่วมของทุกฝ่ายเพราะผู้ทรงภูมิปัญญาได้ลงมือปฏิบัติเอง
- 10) เรียนรู้จากเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญา ชาวบ้าน นักพัฒนา ผู้สนใจ ทั้งในระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ในประเทศและต่างประเทศเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เครือข่าย
- 11) เรียนรู้จากความสำนึกในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ในแนวทางการพัฒนาต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ สืบทอด และนำภูมิปัญญาที่ตนเองมีอยู่เข้ามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง

จะเห็นได้ว่า มนุษย์สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดการดำเนินชีวิต ความสามารถนี้ได้ส่งเสริมพัฒนาสืบทอดต่อมาเป็นลำดับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและยังพัฒนาต่อไป ในอนาคต กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์จึงเป็นกระบวนการอันมีอาจแยกออกจากกันได้ กระบวนการนี้เกิดขึ้นต่อเนื่องและตลอดชีวิตและเกิดการสั่งสมองค์ความรู้และประสบการณ์ ขึ้น เรียกว่า “ภูมิปัญญา” และมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่งตามลำดับ ทำให้สามารถพัฒนาตนเองให้อยู่รอดและสร้างสรรค์ความเจริญต่าง ๆ บนพื้นฐานของภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบมา จนถึงปัจจุบัน กระบวนการเรียนรู้ทางธรรมชาติของมนุษย์ในลักษณะบุคคลจึงเป็นส่วนหนึ่งของ วิธีการดำรงชีวิตและเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงไปสู่กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนให้เกิดขึ้น

2.1.5 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีความสำคัญดังนี้ (อคุลย์ วังศรีคุณ, 2543 : 25 – 26)

- 1) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นหัวใจหรือแกนกลางของกระบวนการสำคัญ 3 กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับวิถีชาวบ้านและชุมชน อันทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ กระบวนการดังกล่าวคือ กระบวนการปรับใช้วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา กระบวนการพัฒนาโลกทางสังคมวัฒนธรรมและกระบวนการสร้างสรรค์สถาบันของชุมชน
- 2) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาศักยภาพของคนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร
- 3) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหัวใจที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งเนื่องจากการยกระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ แสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหาการตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ไขปัญหาและสรุปบทเรียน เพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้น
- 4) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 5) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นจุดเด่นของการพัฒนาชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการกำหนดแผนงาน โครงการและวิธีการดำเนินงาน ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มตามธรรมชาติ และสร้างเครือข่ายเกิดเป็นกระบวนการประชาชน ซึ่งรวมตัวกันหาทางเลือกและ ทางออกในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

นอกจากนี้ สีลาภรณ์นาครทรรพ (2539 : 61 - 64) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ดังนี้

1) เป็นกระบวนการกลุ่ม ที่เกิดจากสมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้รวมพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ หาแนวทางและอื่น ๆ ในการพึ่งตนเองและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2) เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เป็นเรื่องของความพยายามที่จะแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการในการพึ่งตนเองในการพัฒนาของชีวิต และพลวัตของการเรียนรู้จากการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุและหาแนวทางแก้ไขเมื่อได้ข้อตกลงแล้ว สมาชิกก็นำไปลงมือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อหาทางแก้ไขเมื่อได้ข้อตกลงแล้วสมาชิกก็นำไปลงมือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อหาแนวทางแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น กระบวนการคิด – ทำ – ทบทวน – วิเคราะห์ – ทำ จึงหมุนวนไป ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้ยกระดับความคิดและตั้งสมมุติปัญหาไว้

3) เป็นการเรียนรู้จากการแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง (problem oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อหาความพยายามในการพึ่งตนเองอย่างต่อเนื่องของครอบครัวและชุมชน

4) เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal) มากกว่าแนวตั้ง (Vertical) การเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกของครอบครัวและชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือ มีการติดต่อสื่อสารกันมีความเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้สมาชิกที่สนใจร่วมกันมาทำงานภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกัน เป็นลักษณะเครือข่ายของการเรียนรู้เชื่อมโยงกัน

ในส่วนองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (มปป: 41 – 42) ได้แสดงทัศนะโดยกล่าวไว้ว่ารากฐานที่สำคัญของชุมชนที่เป็นองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่ 3 ประการคือ

1) เครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน เครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมส่วนต่าง ๆ เข้าหากัน ส่วนองค์กรชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการจัดการทั้งด้านผลผลิตทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุน และการเรียนรู้ของชุมชน เครือข่าย และองค์กรชาวบ้านจึงมีบทบาทเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกันในกระบวนการเรียนรู้

2) ระบบข้อมูลสารสนเทศ การเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยข้อมูล ข่าวสารและความรู้ ในระยะแรกการเรียนรู้อาจใช้ข้อมูลข่าวสารและความเข้าใจในชุมชน เมื่อกระบวนการเรียนรู้เข้มแข็งและกว้างขวางขึ้น ข้อมูลข่าวสารและความรู้จากภายนอกก็เป็นสิ่งจำเป็น

3) สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่ง หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีความมั่นคงต่อเนื่อง อันเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชน

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนก็คือ การจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในชุมชนนั่นเอง โดยการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้น เลื่อนยศ สมบูรณ์เรศ (ในวารสารพัฒนาชุมชน. มกราคม 2536 : 68) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นนั้น เป็นการจัดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่รู้ของชาวบ้าน ซึ่งการให้ความรู้แก่ชาวบ้านสามารถกระทำได้หลายวิธี แต่ที่จำเป็นและสามารถนำมาใช้กับชาวบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ การจัดทัศนคติซึ่งกันและกัน การรับฟังความรู้จากรายการวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ การจัดฝึกงานภาคสนาม การแบ่งกลุ่มย่อยอภิปรายปัญหา การจัดนิทรรศการ การบรรยายให้ฟัง การสาธิตให้ดู การจัดการแสดง การสอบถามเปรียบเทียบกับเพื่อนบ้าน การจัดทำแปลงสาธิตเปรียบเทียบ การปิดประกาศหรือโฆษณาชวนเชื่อ

2.1.6 แนวคิดเกษตรผสมผสาน

การเกษตรแบบผสมผสาน หมายถึง การเกษตรที่มีการเพาะปลูกพืชหรือการเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกันภายใต้การเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันระหว่าง พืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม การอยู่ร่วมกันอาจจะอยู่ร่วมกันระหว่างพืชกับ พืช พืชกับสัตว์ หรือสัตว์กับสัตว์ก็ได้ ระบบ เกษตรผสมผสานจะประสบผลสำเร็จได้ จะต้องมีการวางรูปแบบและดำเนินการ โดยให้ความสำคัญต่อกิจกรรม แต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม มีการใช้แรงงาน เงินทุน ที่ดิน บ้างจ้ะ การผลิตและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนรู้จักนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตชนิดหนึ่งมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์กับการผลิตอีกชนิดหนึ่งกับการผลิตอีกชนิดหนึ่งหรือหลายชนิด ภายในไร่นาแบบครบวงจร ตัวอย่างกิจกรรมดังกล่าว เช่น การเลี้ยงไก่ หรือสุกรบนอ่ปลา การเลี้ยงปลาในนาข้าว การเลี้ยงผึ้งในสวนผลไม้ เป็นต้น

ระบบเกษตรผสมผสานนั้น ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะมีการดำเนินการกันมาช้านานแล้วก็ตามแต่ลักษณะของการดำเนินการ ยังมีความแตกต่างกันไป แล้วแต่การจะนำองค์ประกอบ

ต่าง ๆ มาผสมผสานกันมากขึ้นเรื่อย ๆ การผสมผสานในรูปแบบใดก็ตามยังมีความหลากหลาย การศึกษารายละเอียดเชิงวิชาการในด้านนี้ก็ยังไม่มีมากเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาในด้านกิจกรรมเดี่ยว ๆ ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ หรือปลาก็ตาม ฉะนั้นการกำหนดรูปแบบดำเนินการเกษตรผสมผสานก็จะมีหลายแบบเช่นกัน ทั้งนี้อาจจะยึดการแบ่งตามวิธีการดำเนินการลักษณะพื้นที่กิจกรรมที่ดำเนินทรัพยากร เป็นต้น ซึ่งพอที่จะกล่าวได้ดังนี้

1. แบ่งตามกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่เป็นหลัก

1.1 ระบบเกษตรผสมผสานที่ยึดกิจกรรมพืชเป็นหลัก ซึ่งกิจกรรมที่ดำเนินการนี้จะมีพืชเป็นรายได้หลัก

1.2 ระบบเกษตรผสมผสานที่ยึดกิจกรรมเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก ซึ่งการดำเนินการเลี้ยงสัตว์จะเป็นรายได้หลัก

1.3 ระบบเกษตรผสมผสานที่ยึดกิจกรรมประมงเป็นหลัก ซึ่งจะมีกิจกรรมเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นรายได้หลักได้

1.4 ระบบเกษตรผสมผสานแบบไร่นาป่าผสมหรือสวนเกษตรเป็นระบบที่มีการจัดการป่าไม้เป็นหลักร่วมกับการเกษตร ทุกแขนง อาจประกอบด้วยปลูกพืชเกษตรในสวนป่า การปลูกพืชเกษตรร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ในสวนป่าระบบนี้มุ่งหวังที่จะให้เป็นตัวกลางเพื่อผ่อนคลายความต้องการที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมกับความต้องการป่าไม้ เพื่อควบคุมสิ่งแวดล้อมให้สามารถดำเนินควบคู่กันไปโดยคำนึงถึงสภาพทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรที่เกี่ยวข้อง ระบบวนเกษตรที่ดีควรสามารถเพิ่มการซึมซับน้ำรักษาหน้าดิน ลดการสูญเสียดินลักษณะพันธุ์พืชที่ใช้ควรเป็นทรงพุ่มเพื่อลดความรุนแรงของเมล็ดฝนที่ตกกระทบผิวดินสามารถรักษาสภาพสมดุลของสภาวะแวดล้อมให้เหมาะสมกับพืชที่ปลูกร่วมเช่น บั้วร่มเงา พายุ ฝน อีกทั้งควบคุมสภาพความชุ่มชื้นและอุณหภูมิให้ดี พันธุ์ไม้ที่ปลูกควรมีรากลึกพอที่สามารถหมุนเวียนธาตุอาหารในระดับที่ลึกขึ้นมากสู่บริเวณผิวดินเป็นประโยชน์ต่อพืช รากดินที่ปลูกร่วม โดยรวมทั้งระบบควรให้ผลตอบแทนแก่เกษตรกรหลายด้าน เช่น ผลผลิตในรูปอาหาร ยารักษาโรค ไม้ฟืน ไม้สร้างบ้านและรายได้ สิ่งสำคัญที่สุดควรเป็นระบบที่อนุรักษ์ดินและน้ำได้ดีปลูกได้หลายสภาพแวดล้อม และง่ายต่อการปฏิบัติในสภาพของเกษตรกรวนเกษตรที่พอประยุกต์ใช้ในประเทศไทยมีอยู่ 3 ระบบใหญ่ คือ ระบบป่าไม้ ไร่นา, ระบบป่าไม้ เลี้ยงสัตว์ และระบบเลี้ยงสัตว์ ป่าไม้ ไร่นา ซึ่งวิธีการนำแต่ละระบบไปประยุกต์ใช้ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของพื้นที่เป็นเกณฑ์

2. แบ่งตามวิธีการดำเนินงาน

2.1 ระบบเกษตรผสมผสานที่มีการใช้สารเคมี ในระบบการผลิตจะมีการใช้สารเคมีในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อจุดประสงค์ให้ได้ผลผลิตและรายได้สูงสุด

2.2 ระบบการเกษตรอินทรีย์หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทุกชนิด เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ฮอร์โมน สารเคมีในอาหาร สัตว์ คำนึงถึงการสงวนรักษาดินอินทรีย์วัตถุในดินด้วยการปลูกพืชหมุนเวียนการปลูกพืชคลุมดิน ใช้ปุ๋ยคอกปุ๋ยหมัก ใช้เศษอินทรีย์วัตถุจากไร่นามุ่งสร้างความแข็งแรงให้พืชด้วยการบำรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ ผลผลิตที่ได้ก็จะอยู่ในรูปปลอดสารพิษ

2.3 ระบบการเกษตรแบบธรรมชาติ เป็นระบบการเกษตรที่ใช้หลักการจัดระบบการปลูกพืชและสัตว์ที่ประสานความร่วมมือกับธรรมชาติอย่างสอดคล้องและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน งดเว้นกิจกรรมที่ไม่จำเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้แก่ ไม่มีการพรวนดิน ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ไม่กำจัดวัชพืช ไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทั้งนี้จะมีการปลูกพืชตระกูลถั่วคลุมดิน ใช้วัสดุ เศษพืชคลุมดิน อาศัยการควบคุมโรคแมลงศัตรูด้วยกลไกควบคุมกันเองของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ การปลูกพืชในสภาพแวดล้อมที่มีความสมดุลทางนิเวศวิทยา

3. แบ่งตามประเภทของพืชเป็นสำคัญ

3.1 ระบบเกษตรแบบผสมผสานที่มีนาข้าวเป็นพืชหลัก พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นที่นำทำการปลูกข้าวนาปีเป็นพืชหลักการผสมผสานกิจกรรมเข้าไปให้เกื้อกูลอาจทำทั้งในรูปแบบของพืช เช่น การปลูกพืชตระกูลถั่ว พืชผัก พืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ก่อนหรือหลังฤดูกาลทำนาอีกระบบหนึ่งที่นับได้ว่ามีความสำคัญเช่นกัน แต่ยังไม่ได้มีการกล่าวถึงมากนักในแง่ของการเกษตรแบบผสมผสาน แต่จะมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของเกษตรกรในช่วงเวลาที่ผ่านมาก่อนข้างมากและมีให้เห็นอยู่ทั่ว ๆ ไปในพื้นที่นาดอนอาศัยน้ำฝนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ระบบต้นไม้นาข้าว ต้นไม้เหล่านี้มีทั้งเป็นป่าดั้งเดิม และเป็นป่าที่ชาวบ้านปลูกขึ้นใหม่หรืออาจเกิดจากการแพร่พันธุ์ตามธรรมชาติ ภายหลังต้นไม้อื่นจะอยู่ทั้งในนา บนคันนา ที่สูง เช่น จอมปลวก หรือบริเวณเชิงนา เป็นต้น ที่พบเห็นโดยทั่ว ๆ ไป ได้แก่ ยางนา ตะเคียนทอง กะบาก สะแบง ไม้รัง จามจุรี มะขาม มะม่วง เป็นต้น นับได้ว่าเป็นทรัพยากรเอนกประสงค์ใช้เป็นอาหารและยาแก่มนุษย์ อาหารสัตว์ เชื้อเพลิง ไม้ก่อสร้าง ไม้ใช้สอยขนาดเล็ก ผลัดกันจากต้นไม้นำไปใช้ประโยชน์ เช่น น้ำยาง ทำคบได้ ครั้ง เครื่องจุดไฟ ใ้หุ้มเงา นอกจากนี้ยังช่วยรักษาคันนาให้คงรูป สามารถเก็บกักน้ำได้ ทั้งนี้เนื่องด้วยดินโดยทั่วไปมีเนื้อดินเป็นทราย มีโครงสร้างอ่อนแอ ไม่สามารถสร้างคันนาให้ทนทาน เว้นเสียแต่จะมีสิ่งที่มาเสริมหรือยึดไว้ ต้นไม้ยังใช้เป็นหลัก ที่เก็บฟางข้าวมาสูมไว้สำหรับเอาไว้เลี้ยงสัตว์ในฤดูแล้ง ระบบพืชนาข้าวที่นับว่าเป็นคู่สมพงศ์และมีความยั่งยืนมาช้านาน ได้แก่การปลูกตาลร่วมกับระบบการปลูกข้าว ที่พบเห็นกันในพื้นที่บางส่วนของภาคกลาง

ภาคเหนือตอนล่างและภาคใต้ เป็นต้น เป็นลักษณะการปลูกต้นตาลบนคันนาเป็นส่วนใหญ่ และมีบางส่วนที่ต้นตาล ขึ้นอยู่ในกระตงนา เกษตรกร ได้ทิ้งผลผลิตข้าวและผลิตภัณฑ์จากตาล ซึ่งอาจ อยู่ในรูปของน้ำหวานมาเคี้ยวเป็นน้ำตาล ผลตาลอ่อน ผลแก่นำมาทำขนมต่าง ๆ ได้ ต้นตาลที่มีอายุ มาก ผลผลิตลดลงสามารถแปรสภาพเนื้อไม้มาใช้ในอุตสาหกรรมก่อสร้างได้ด้วย เช่น ทำ เฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ อีกรูปแบบหนึ่งที่ปัจจุบันมีการดำเนินการกันมากขึ้นในพื้นที่ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ การนำปลาเข้าร่วมระบบ ซึ่งทำได้ทั้งในลักษณะการเลี้ยงปลาในนา ข้าว การผสมผสาน พืช – สัตว์ – ปลา เช่น การแปรเปลี่ยนพื้นที่นาบางส่วนเป็นร่องสวนปลูกไม้ผล เลี้ยงปลาในร่องสวน เลี้ยงสัตว์ปีก โค โดยใช้เศษอาหารจากพืชต่าง ๆ ในฟาร์มให้เป็นอาหารสัตว์ ได้ด้วย

3.2 ระบบเกษตรผสมผสานที่มีพืชไร่เป็นพืชหลัก การผสมผสานกิจกรรม พืช – พืช เช่น ลักษณะการปลูกพืชตระกูลถั่ว แซมในแถวพืชหลัก เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง ฝ้าย เป็นต้น สำหรับรูปแบบของกิจกรรม พืช – สัตว์ เช่น ปลูกพืชอาหาร สัตว์ต่าง ๆ ควบคู่กับการเลี้ยงโค การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นต้น

3.3 ระบบเกษตรผสมผสานที่มีไม้ผล ไม้ยืนต้น เป็นพืชหลัก การผสมผสาน กิจกรรมพืช เช่น การใช้ไม้ผลชนิดต่าง ๆ ปลูกแซม เช่น ในกรีโกโก้แซมในสวนมะพร้าว การปลูก พืชตระกูลถั่วในแนวไม้ยืนต้น การปลูกพืชต่างระดับ เป็นต้น รูปแบบกิจกรรม พืช – สัตว์ โดยการ เลี้ยงสัตว์ เช่น โคในสวนไม้ผลสวนยางพารา การปลูกพืชอาหารสัตว์ ในแถวไม้ผล ไม้ยืนต้น แล้ว เลี้ยงโคควบคู่จะมีการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

4. แบ่งตามลักษณะของสภาพพื้นที่เป็นตัวกำหนด

4.1 ระบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่สูง ลักษณะของพื้นที่จะอยู่ในที่ของภูเขาซึ่ง เดิมเป็นพื้นที่ป่าแต่ได้ถูกหักล้างลงไป มาทำพืชเศรษฐกิจและพืชยังชีพต่าง ๆ ส่วนใหญ่พื้นที่มี ความลาดชันระหว่าง 10 – 50 % ดั้งเดิมเกษตรกรจะปลูกพืชในลักษณะเชิงเดี่ยวอายุสั้น เช่น ข้าวโพด พืชตระกูลถั่ว ผักต่าง ๆ ซึ่งมักเกิดปัญหาของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม มีการชะล้างหน้าดินสูงความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลงรวดเร็ว มีผลกระทบต่อ ผลผลิตพืชในระยะยาว ฉะนั้นรูปแบบของการทำการเกษตรผสมผสานจะช่วยหรือรักษาหรือชะลอ ความสูญเสียลงได้ระดับหนึ่ง การดำเนินการอาจทำในรูปของวนเกษตร การปลูกไม้ผลเมืองหนาว ชนิดต่าง ๆ ผสมผสาน เช่น ได้มีการศึกษาระบบพืช แซมของไม้ผลเมืองหนาว ได้แก่ บัวยแซมด้วย ท้อ บัวยแซมด้วยพลับ พลับแซมด้วยท้อ และพลับแซมด้วยพลับ ทั้งนี้การจัดการดินโดยทำ ขึ้นบันได เพื่อลดการพังทลายของดินพร้อมทั้งทำการปลูกหญ้าแฝกขอบบันไดผลการศึกษาใน ระยะแรกขณะที่ไม้ผลยังไม่ให้ผลผลิต ได้นำพืชอายุสั้นปลูกในแถวไม้ผล ได้แก่ ถั่วแดงและข้าวไร่

ซึ่งได้ผลผลิตถั่วแดง 52 กก./ไร่ เจ้าฮ่อ และข้าวเจ้าอาข่า ให้ผลผลิต 302 และ 319 กก./ไร่ ตามลำดับ นอกจากนี้การเจริญเติบโตของแฝกก่อนข้างดี มีใบแฝกปริมาณมาก ซึ่งจะทำการเกี่ยว ใบแฝกแล้วนำมากองเป็นระยะในระหว่างขึ้นบันได และให้สลายตัวใช้ปุ๋ยหมักและเพิ่ม อินทรีย์วัตถุ เกิดประโยชน์ต่อไม้ผลหลัก (Alley Cropping) หรือแถบหญ้า (Grass Strip Copping) ตามแนวระดับในพื้นที่ความลาดชัน 10 – 15% ตัวอย่างของไม้แถบ เช่น กระจิน แคลฝรั่ง แคบ้าน ถั่วมะแฮะ ครามป่า ต้นเสียว ถั่วเล็บมือ นาง ถั่วแปบ ถั่วนิ้วนางแดง ถั่วเหลือง ถั่วลิสง หญ้ารูซี่ เนเปียร์ กินี บาเฮีย แฝกหอม เป็นต้น

4.2 รูปแบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่ราบเชิงเขา พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นที่ ดอนอาศัยน้ำฝนมีการปลูกพืชไร่ชนิดต่าง ๆ เป็นหลัก รองลงมาจะเป็นไม้ผลยืนต้น ข้าว ไร่ การจัดการในรูปแบบผสมผสาน ได้แก่ การปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น ตลอดจนไม้ใช้สอยร่วมกัน เพื่อให้เกิด ประโยชน์ทั้งในด้านผลผลิต รายได้ ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติดีขึ้นได้ การปลูกพืช เศรษฐกิจแซมด้วยพืชอาหารสัตว์ ซึ่งมีรายงานผลการดำเนินการปลูกข้าวไร่แซมด้วยพืชอาหาร สัตว์พวกไทรซิมา และแกรมสไตโล จะทำให้ทั้งผลผลิตข้าวและถั่วต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นอาหารสัตว์ ต่อไป การปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกพืชไร่เศรษฐกิจอายุสั้น หรือข้าวไร่บางส่วน มาทำกิจกรรมการ เลี้ยงสัตว์และการปลูกพืชอาหารสัตว์ประเภทต่าง ๆ ควบคู่กันไป จะเป็นการสร้างความหลากหลาย ของระบบได้มากขึ้นและช่วยลดความเสี่ยง

4.3 ระบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่ดอน โดยทั่วไปในพื้นที่ดอนจะมีการ ปลูกพืชไร่เศรษฐกิจต่าง ๆ เชิงเดี่ยวเป็นหลัก ลักษณะของการทำการเกษตรผสมผสานอาจทำได้ หลายรูปแบบ เช่น ลักษณะการปลูกพืชแซม โดยใช้พืชตระกูลถั่วแซม ในแถวพืชหลักต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด ฝ้าย มันสำปะหลัง ฯลฯ การเปลี่ยนพื้นที่เป็นไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอยผสมผสาน และ อาจจะมีพืชตระกูลถั่วแซมในแถวพืชหลักในระยะแรก ๆ อีกแนวทางหนึ่ง ได้แก่ การใช้พื้นที่ ดำเนินการเลี้ยง ปศุสัตว์ เช่น โค และการปลูกพืชอาหารสัตว์ควบคู่กันไป เป็นต้น

4.4 ระบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นนาข้าว แบบแผนปลูกพืชส่วนใหญ่จะเป็นข้าว อย่างเดียว ข้าว – ข้าว ข้าว – พืชไร่เศรษฐกิจ ข้าว – พืชผัก เศรษฐกิจ พืชผัก – ข้าว – พืชไร่ – ข้าว – พืชไร่ เป็นต้น การปลูกพืชได้มากครั้งในรอบปีขึ้นอยู่กับ ระบบการชลประทานเป็นหลัก การเกษตรแบบผสมผสานในพื้นที่นี้จะมีรูปแบบและกิจกรรมที่ ดำเนินการเช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้วในข้อ 3.1 (ระบบเกษตรผสมผสานและกิจกรรมที่ดำเนินการ เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้แล้วในข้อ 3.1 (ระบบเกษตรผสมผสานที่มีข้าวเป็นพืชหลัก) สำหรับในพื้นที่

ที่มีระดับน้ำทะเลสูง นอกจากทำการปลูกข้าวขึ้นน้ำแล้วยังมีลู่ทางพัฒนาและปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมการเลี้ยงปลาในบ่อได้ด้วยรูปแบบการเกษตรผสมผสานหลัก ๆ ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ยังอาจย่อยออกไปได้อีกหลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้หลักการอะไรมาเป็นตัวกำหนด ซึ่งจะมีความคิดหลายหลายแตกต่างกันไป เช่น การใช้ลักษณะของทรัพยากรน้ำเป็นตัวกำหนดก็จะมีรูปแบบเกษตรผสมผสานแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ เกษตรผสมผสาน ในพื้นที่เขตใช้น้ำฝนและเกษตรผสมผสานในพื้นที่เขตชลประทาน นอกจากนี้เขตชลประทานก็สามารถแบ่งกลุ่มย่อยได้อีกตามระบบของชลประทาน คือ ชลประทานที่มีเขื่อนกักเก็บน้ำและคลองส่งน้ำไปในไร่ – นา ชลประทาน คือ ชลประทานมีเขื่อนกักเก็บน้ำและมีคลองส่งน้ำไปในไร่ – นา ชลประทานโดย การสูบน้ำด้วยไฟฟ้าจากแหล่งน้ำระบบบ่อบาลน้ำตื้น น้ำลตลอดจนระบบการใช้น้ำหยด เป็นต้น นอกจากนี้ การใช้คุณสมบัติของดินเป็นตัวกำหนดก็จะสามารถกำหนดรูปแบบของการเกษตรผสมผสานได้ดังนี้คือ เกษตรผสมผสานในพื้นที่ดินเปรี้ยว พื้นที่ดินเค็ม พื้นที่ดินดำ และพื้นที่ดินพรุ เป็นต้น ถึงแม้จะมีการแบ่งรูปแบบการเกษตรผสมผสานได้หลายอย่างแต่การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย พืช – พืช พืช – สัตว์ พืช – ปลา สัตว์ – ปลา และพืช – สัตว์ – ปลา จะมีลักษณะเป็นไปในทำนองเดียวกัน แล้วแต่ว่าในรูปแบบต่าง ๆ จะมีศักยภาพในการดำเนินการมากน้อยแตกต่างกันออกไปตามลักษณะพื้นที่ ทรัพยากรและสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม

2.1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยภายในประเทศที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเกษตรแบบผสมผสาน จากงานบุคคล ส่วนราชการต่าง ๆ ดังนี้

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (2535) ได้ทำการศึกษากการทำเกษตรแบบผสมผสานของมหาอยู่ สุนทรชัย ชาวนาอาวูโสแห่งบ้านตะแบก ต.สลักไค อ.เมือง จ.สุรินทร์ ผู้มีบทบาทที่สำคัญในการทำเกษตรแบบผสมผสานในประเทศ พบว่า เป็นการเกษตรที่สมบูรณ์แบบ เพราะมีการใช้ที่ดินในการทำกิจกรรมในไร่ นา 100 ไร่ และได้ดำเนินการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้เกิดรายได้ปีละ 170,000 บาท โดยได้มาจากการขายสินค้าประเภท ไข่เป็ด หมู ปลา ไม้ผล และพืชผักต่าง ๆ ประมาณ 70 ชนิดในไร่ นา

จาตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร (2537) ทำการศึกษาเปรียบเทียบเกษตรกรรมทางเลือกกับเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว : กรณีศึกษาเกษตรกรหมู่บ้านอุดมพัฒนา อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์ พบว่า เกษตร 2 กลุ่ม ต้นทุนเฉลี่ยต่อไร่ของการทำเกษตรกรรมทางเลือกเท่ากับต้นทุนของการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว แต่การทำเกษตรกรรมทางเลือกรายได้เฉลี่ยสูงกว่าเกษตรเชิงเดี่ยว

นอกจากนั้น เกษตรกรรมทางเลือกยังช่วยลดการขาดทุน ช่วยให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ ช่วยรักษาสถาบันครอบครัวให้มั่นคง มีสุขภาพจิตดี ช่วยสร้างเสริมสิ่งแวดล้อมที่ดี ช่วยสร้างความหลากหลายทางชีวภาพได้ดีกว่า ใช้เวลาและแรงงานน้อยกว่าการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว

มาริสสา โกเศษะโยธิน (2543) ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ ด้วยวิถีกษัตริย์ชาชาติ และการจัดด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองของประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ที่พิมพ์สยามอัน ต.คลองไถ่เถื่อน อ.คลองหาด จ.สระแก้ว พบว่าประชาชนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอาชีพและทักษะในการปฏิบัติด้านเกษตรกรรมชาติ ลดการใช้สารเคมีใช้ภูมิปัญญาสมุนไพรมาใช้ในการกำจัดศัตรูพืช และมีการใช้ปุ๋ยหมักแทนปุ๋ยเคมี และเกษตรกรได้ทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ปัญญา ปุณิวสินทร์ (2543) ได้ทำการศึกษาการดำเนินงานโครงการส่งเสริม การเกษตรแบบผสมผสานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ จากการศึกษาพบว่าความสำเร็จของกลุ่มเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานการเกษตรผสมผสาน จะใช้กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรอย่างแท้จริง ใช้วิธีการสร้างเครือข่ายร่วมกัน ถ่ายทอดเทคโนโลยีการปรับเปลี่ยนวิธีการหรือเทคนิคต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ผลต่อเกษตรกรสามารถคิดเองได้และขยายผลต่อยอดของกิจกรรมต่าง ๆ ของตนเองได้และขยายผลไปสู่เกษตรกรอื่น ๆ

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2544) กล่าวถึงความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า ถ้ามีการจัดการที่เหมาะสม มีการประชุมระดมสมองกัน ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า ถ้ามีการจัดการที่เหมาะสม มีการประชุมระดมสมองกัน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ดียิ่งขึ้น เร็วขึ้น พลังกลุ่มที่ถูกสร้างขึ้นจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรเป็นสำคัญ ผลด้านอื่น เช่น ผลงานของนักส่งเสริมและหน่วยงาน เป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น การทำงานกับกลุ่มต้องอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เคารพความคิดเห็น และบทบาทหน้าที่ของกันและกัน ระหว่างนักส่งเสริมกับกลุ่มชาวบ้าน ดังนั้นการทำงานส่งเสริมการเกษตรให้บรรลุเป้าหมาย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตร โดยใช้งานวิจัยเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ผลจากการวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร คือ ได้คำตอบของปัญหาที่ต้องการทราบเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในงานส่งเสริมการเกษตร และสามารถนำไปปรับปรุงกระบวนการทำงานในการส่งเสริมการเกษตร และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสามารถประยุกต์ผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ รวมทั้งช่วยให้บุคคลเป้าหมายในงานส่งเสริมการเกษตรได้รับการพัฒนาที่ถูกทิศทางและสอดคล้องกับสภาพการณ์ของบุคคลเป้าหมายและผู้บริหารได้ทราบข้อเท็จจริง รวมทั้งข้อมูลที่เป็นพื้นฐานสำคัญจากการวิจัยทำให้ช่วยเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารในการวินิจฉัยสั่งการ หรือตัดสินใจปัญหาได้ดีและประสิทธิภาพ

พนัส พุกฤษ์สุนันท์ และคณะ (2545) ศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่ายู่ : กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการจัดประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนน่ายู่และพึ่งตนเอง พบว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีผลให้เกิดการเสริมสร้างพลังชุมชนเป็นอย่างดีจนก่อเกิดแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกุญแจสำคัญที่สามารถนำศักยภาพของสมาชิกชุมชนให้แสดงออกอย่างเหมาะสม และนำไปสู่การพัฒนาโครงการและกิจกรรมเพื่อการพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

กังสดาล อยู่เย็น (2544) ได้ศึกษาพลวัตชุมชนบ้านป่าเกร็ดในภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาพัฒนาการชุมชนด้านเศรษฐกิจ ศึกษาลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงที่มีในชุมชนและปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านป่าเกร็ดใน อำเภอเมือง จังหวัดตราด ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน เริ่มต้นจากการมีเศรษฐกิจเป็นระบบการผลิตแบบดั้งเดิม คือ เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน มีชีวิตเรียบง่าย ปลูกข้าวไร่กินเอง หารายได้จากแหล่งธรรมชาติหนองน้ำ และป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ มีการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จากนั้นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและรูปแบบการผลิต จากการรับการเปลี่ยนแปลงจากกระแสตะวันตกเข้ามา เริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา เงาะ ทุเรียน แบบการปลูกเชิงเดี่ยว ทำให้วิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเองหมดไป กลายเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอกชุมชนทั้งสิ้น นอกจากนี้การเข้ามาของนายทุน ได้เปลี่ยนป่าไม้และนาข้าวเป็นนาถั่ว เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรแหล่งอาหารและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนค่อย ๆ ล่มสลายไปพร้อมกับความเติบโตของค่านิยมทันสมัย จนกระทั่งชาวบ้านได้ตระหนักและหาหนทางแก้ไขปัญหามาได้ระดับหนึ่ง และชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นผลเสียของการพัฒนาที่ผ่านมา มีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการดำรงชีวิตและรูปแบบการผลิตให้ดำเนินรอยตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำรา หนังสือ งานวิจัย และอื่น ๆ ตลอดจนเข้าร่วมประชุมสัมมนาในหัวข้อหรือประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น การวิจัยเชิงคุณภาพ การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ การศึกษาชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน วิทยากรกระบวนการและประสบการณ์ที่ทำวิจัยมากำหนดเป็นกระบวนการวิจัย โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research Methods) ใน 2 ลักษณะคือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Participation Research)

3.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

เป็นการวิจัยที่จะนำมาซึ่งข้อมูลศักยภาพที่เป็นจริงเพื่อให้ครอบคลุมรายละเอียดในเชิงลึกของประเด็นในบริบทด้านต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย

- ประวัติความเป็นมาของชุมชน
- ลักษณะเศรษฐกิจ
- ลักษณะทางสังคม
- ลักษณะด้านวัฒนธรรม
- ลักษณะการเมืองการปกครอง
- ลักษณะการคมนาคม
- ลักษณะของภูมิปัญญา

จากประเด็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน ผู้วิจัยใช้เทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพหลาย ๆ เทคนิคพร้อมกันเป็นเครื่องมือในการศึกษาและงานรวบรวมข้อมูลได้แก่

ก) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth-Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) โดยผู้ให้ข้อมูลหลักนั้น ผู้วิจัยได้มีเกณฑ์ไว้เป็นบุคคลที่เป็นผู้นำชุมชนทั้งทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนตัวแทนประชาชนในพื้นที่ 6 หมู่บ้าน โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยผู้วิจัยกำหนดลำดับขั้นตอนที่ สุภาวงศ์ จันทรวาณิช

(2539 : 82-84) ได้เสนอไว้ 4 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ขั้นสัมภาษณ์ ขั้นตอนจดบันทึกการสัมภาษณ์ และขั้นตอนสัมภาษณ์

ข) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Internal Interview) ในการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการนี้ ผู้วิจัยได้ใช้คำถามในการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ปล่อยให้บรรยากาศของการสัมภาษณ์เป็นแบบต่าง ๆ ไม่มีพิธีรีตอง ไม่เป็นทางการ และไม่เคร่งครัดในเรื่องขั้นตอน แต่ก็ได้ทำให้ข้อมูลขาดความสมบูรณ์ไปแต่อย่างใด

ค) การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participation Observation) ผู้วิจัยได้นำการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน อีกทั้งเป็นการสังเกตการณ์เพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลเป็นธรรมชาติ และเป็นข้อมูลเป็นที่ปรากฏการณ์จริงของชุมชน เช่น เข้าร่วมกิจกรรมงานประเพณีของท้องถิ่น กิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

ง) การสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation) ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตการณ์ไม่มีส่วนร่วมเข้ามาเป็นวิธีการเพื่อใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน โดยครู่ร่องรอยของกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเช่น ข้อมูลที่ติดไว้กับบอร์ด ผลงานของการทำกิจกรรมของชุมชน

3.1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (ประชากร)

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพจากบุคคล 2 องค์กรหลักคือ องค์กรชุมชนและ องค์กรภาครัฐจำนวน 35 คน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) องค์กรชุมชน จำนวน 28 คน

องค์กรบริหารส่วนตำบลบางใหญ่

- นายกองจัดการบริหารส่วนตำบล 1 คน
- รองนายกองจัดการบริหารส่วนตำบล 2 คน
- สมาชิกกองจัดการบริหารส่วนตำบล 5 คน

เทศบาลบางใหญ่

- นายกเทศมนตรีบางใหญ่ 1 คน
- รองนายกเทศมนตรี 2 คน
- สมาชิกเทศบาล 5 คน

ตัวแทนประชาชนจาก อบต. บางใหญ่และเทศบาลบางใหญ่

- ประชาชนจากตัวแทนหมู่บ้านละ 2 คน จำนวน 12 คน

2) องค์การภาครัฐ ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในเขตตำบลบางใหญ่ และเขตเทศบาลบางใหญ่ จำนวน 7 คน ประกอบด้วย

- นายอำเภอบางใหญ่
- หัวหน้าและเจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาชุมชน
- หัวหน้าและเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษานอกโรงเรียน
- เกษตรตำบล

3.1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาโดยยึดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปโดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological analytic) แบบไม่ใช่ทฤษฎีที่สุกวางค์ จันทวานิช เสนอไว้ (2539 : 136-137) จำแนกข้อมูลที่วิเคราะห์และอธิบายถึงความสัมพันธ์โดยการวิเคราะห์ในเบื้องต้นเป็นระยะ ๆ ด้านวิธีอุปนัย (Analytic Induction) คือการตีความสร้างข้อสรุปจากรูปร่างและปรากฏการณ์ที่ได้รับ ตามขั้นตอนดังนี้

1) เปรียบเทียบเหตุการณ์ (Incidents) จากข้อมูลภาคสนามโดยจำแนกข้อมูลออกเป็นประเภท (Categories) ตามตัวแปรที่กำหนด

2) ประมวลประเภทของข้อมูล และคุณลักษณะ (Properties) ของข้อมูลเข้าด้วยกันเป็นการสังสมข้อค้นพบหรือข้อสรุปย่อยที่ได้จากการเปรียบเทียบเหตุการณ์ในสนามแล้ว จึงเป็นขั้นเชื่อมโยงข้อมูลภายในตัวแปร และระหว่างตัวแปรที่กำหนดไว้

3) ขยายการเปรียบเทียบให้สร้างขั้น แล้วเลือกเป็นเหตุการณ์ที่เป็นกุญแจสำคัญ โดยพิจารณาเหตุการณ์อื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน นอกเหนือจากตัวแปรที่กำหนดไว้เมื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะของข้อมูลแล้ว จากนั้นจึงคัดทอนข้อมูลส่วนที่แตกต่างลงให้เหลือส่วนที่เป็นคุณลักษณะร่วม และพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลแล้วสร้างข้อสรุป และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของการบรรยายเชิงพรรณนา เพื่อตอบคำถามต่อวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

3.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participation Action Research)

เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่จะเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพของการจัดทำศูนย์การเรียนรู้เกษตรแบบผสมผสาน โดยกระบวนการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุง ร่วมรับผลประโยชน์ อันจะนำมาสู่ซึ่งความยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้แบบผสมผสานดังกล่าวโดยใช้เทคนิควิธีการดังนี้

1) การประชุมระดมความคิดเพื่อสร้างอนาคตร่วมกันกับของชุมชน (Future Search Conference : FSC) เป็นเทคนิคของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เน้นกระบวนการประชุมของตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานมาร่วมกันทำงาน โดยการนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อให้ได้ซึ่งแนวทางและการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานชุมชนบางใหญ่

2) การศึกษาดูงานในพื้นที่ของชุมชนอื่น เป็นเทคนิควิธีการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติจริง การศึกษาดูงานก่อให้เกิดกระบวนการถ่ายโอนความรู้และการแลกเปลี่ยนความรู้จากประสบการณ์ทั่วไป ศึกษาดูงานและนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการจัดทำศูนย์เกษตรผสมผสานชุมชนบางใหญ่อ้างอิง

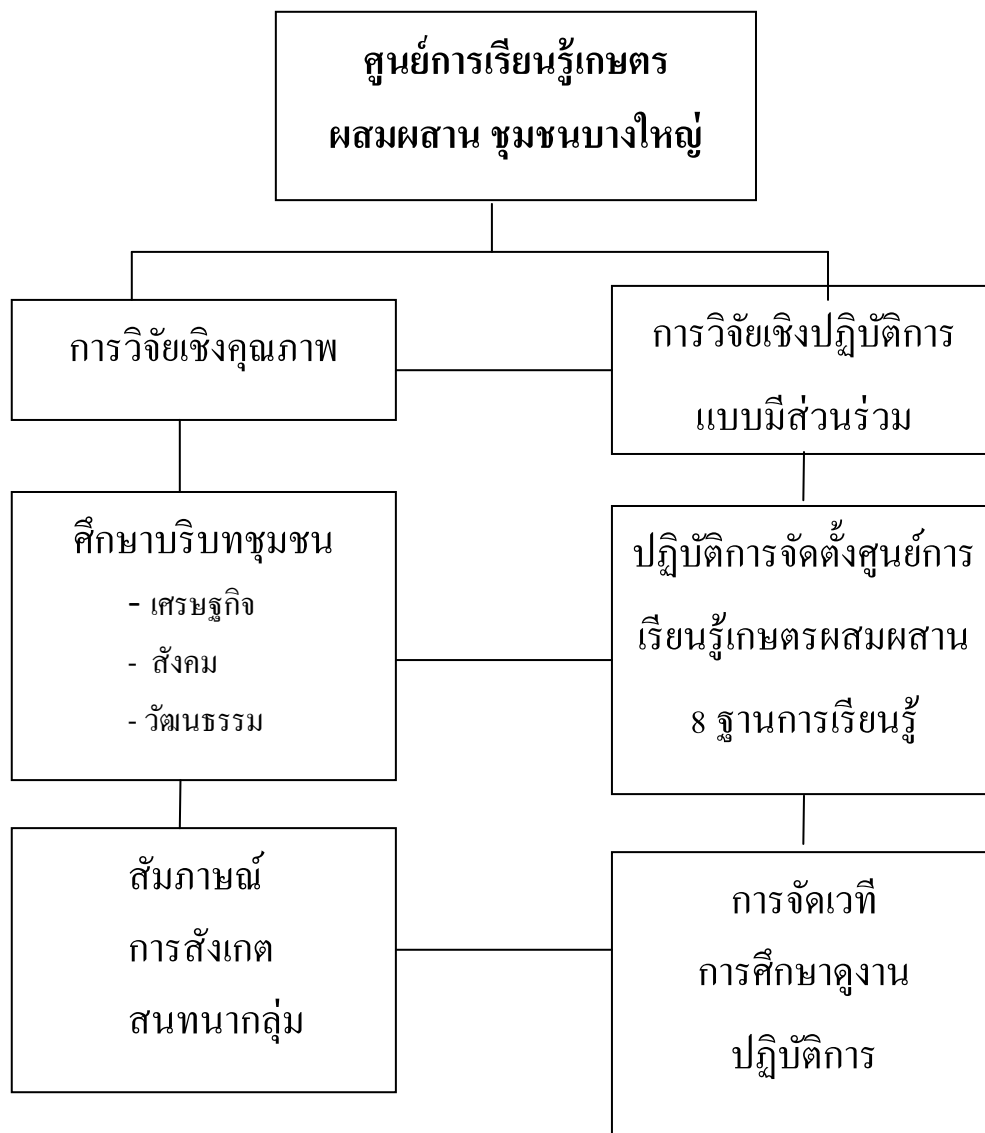
3) การจัดเวทีชาวบ้าน เป็นเทคนิควิธีการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกันของผู้ที่มาร่วมในการทำเวทีชาวบ้านเป็นการเปิดมุมมองในประเด็นที่กำหนด ซึ่งก่อให้เกิดข้อมูลแนวทางในการแก้ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาให้มีความมั่นคงของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานชุมชนบางใหญ่

4) การปฏิบัติการร่วมกันในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน ชุมชนบางใหญ่ เป็นการปฏิบัติการภาคสนามร่วมกันในการจัดตั้งศูนย์เกษตรผสมผสานของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยประกอบด้วยผู้นำชุมชน ประชาชนในชุมชนบางใหญ่นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน โดยมีกิจกรรมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานดังนี้

กิจกรรมที่ ๑	การศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชนบางใหญ่
กิจกรรมที่ ๒	การวิเคราะห์ SWOT ชุมชนบางใหญ่
กิจกรรมที่ ๓	การวิเคราะห์สภาพการณ์และความต้องการ

- กิจกรรมที่ ๔ การจัดทำแผนพัฒนา
 กิจกรรมที่ ๕ การปฏิบัติการตามโครงการ
 กิจกรรมที่ ๖ การปฏิบัติการประชาสัมพันธ์

ขั้นตอนการบูรณาการวิจัย (Holistically Intergrative Research)

บทที่ 4

การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

ในบทนี้เป็นกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจัดตั้งการเรียนรู้เกษตรผสมผสานชุมชนบางใหญ่ ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี โดยทำกิจกรรมร่วมกันขอสมาชิกในชุมชน นักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน และผู้วิจัย โดยมีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานใน 6 กิจกรรมตามลำดับดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบางใหญ่

4.1.1 ประวัติความเป็นมา

ชุมชนบางใหญ่เป็นชุมชนสัน โดยสงบสุข และร่มเย็นอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมีทั้งคนไทยดั้งเดิมและคนไทยเชื้อสายจีน มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ตามแบบสังคม ชุมชนมีประวัตินานนับร้อยปี มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความสมัครสมานสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมสังคมอย่างเหนียวแน่น ปฏิบัติยึดมั่นในศาสนาพุทธอย่างมั่นคง คนไทยดั้งเดิมและคนไทยเชื้อสายจีนปฏิบัติศาสนกิจร่วมกันอย่างผสมกลมกลืน วิถีชีวิตผู้คนเรียบง่ายอุปนิสัยเยือกเย็น และโอบอ้อมอารี ดำเนินชีวิตแบบวิถีชนบทดั้งเดิม ตำบลบางใหญ่ตั้งอยู่ในอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี มีพื้นที่ประมาณ 5,856 ไร่ แบ่งการปกครองเป็น 6 หมู่บ้าน การคมนาคมค่อนข้างดี สภาพพื้นที่ราบลุ่ม มีคลองหลายสายไหลผ่าน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,080 มิลลิเมตร/ปี สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวรวม การปลูกพืชสวนใหญ่เป็นข้าว ส่วนที่เหลือจะปลูกไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ ปลูกผัก ตามลำดับ ปัญหาส่วนใหญ่เกษตรกรจะขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตร การผลิตทุก ๆ ด้าน

จากคำบอกเล่าของผู้หลักผู้ใหญ่และคนเก่าแก่ในตำบลกล่าวว่า สมัยรัชกาลที่ 5 ก่อนการจัดตั้งอำเภอบางใหญ่และอำเภอบางบัวทองขึ้น ตามหนังสือจดหมายเหตุ พื้นที่ในเขตอำเภอบางใหญ่ซึ่งแต่ก่อนเป็นตำบลบางใหญ่ อยู่ในเขตปกครองท้องที่อำเภอบางบัวทอง ภายหลังมีราษฎรออาศัยอยู่เพิ่มมากขึ้นประกอบกับพื้นที่อำเภอบางบัวทองมีขนาดใหญ่มากทำให้การดูแลความเรียบร้อยของบ้านเมืองเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก พระองค์ฯ จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งอำเภอขึ้นใหม่เพื่อให้การบริการราชการได้ทั่วถึงโดยแบ่งและตั้งอำเภอบางบัวทองและอำเภอบางใหญ่ขึ้น และได้เปิดที่ทำการทั้งสองในวันที่ 9 มีนาคม 2445 ซึ่งก่อนจะตั้งอำเภอบางใหญ่ได้ทรงพระกรุณาให้จ้างแรงงานของประเทศราช ประกอบด้วยมอญ เขมร ลาว มาทำการขุดคลองบางใหญ่ (ซึ่งแยก

จากคลองอ้อมนนท์) ไปจบคลองโยง และอีกหลาย ๆ คลอง เพื่อให้เกิดการชลประทานได้อย่างทั่วถึงอันจะเกิดประโยชน์ต่อราษฎรในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและใช้สำหรับการคมนาคมของราษฎร จึงเกิดชุมชนขึ้นตามบริเวณคลองบางใหญ่ จึงได้จัดตั้งที่ทำการอำเภอขึ้น ณ บริเวณวัดสี่มเกลี้ยง หมู่ที่ 2 โดยครั้งนั้นให้เป็นกิ่งอำเภอบางแม่นาง ภายหลังกิ่งอำเภอบางแม่นางได้ยกฐานะเป็นอำเภอบางใหญ่ และได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปอยู่บริเวณริมปากคลองบางใหญ่แยกคลองอ้อมนนท์ ภายหลังเป็นที่ทำการเทศบาลตำบลบางแม่นาง ปัจจุบันที่ว่าการอำเภอบางใหญ่ ได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่บางใหญ่ซิดี้ ในตำบลเสาชงหิน บริเวณถนนรัตนาศิเบศร์ ตัดกับถนนกาญจนาภิเษก และได้มีส่วนราชการต่าง ๆ ย้ายไปตั้งอยู่บริเวณนั้นด้วย และบริเวณแห่งนั้นได้เป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนและหมู่บ้านจัดสรรมากมาย

4.1.2 ลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

สภาพทางภูมิศาสตร์ของตำบลบางใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์พื้นที่เป็นที่ลุ่ม พื้นดินซึ่งมีสภาพเป็นโคลนตะกอนทับถมกันส่วนใหญ่จะเป็นดินเหนียวที่ยังไม่มีการชะล้างแร่ธาตุในดิน คุณภาพดินของชุมชนบางใหญ่ แบ่งตามลักษณะทางธรณีสัณฐานมีดินชุดบางกอก ดินชุดบางเขน ดินชุดธนบุรี ดินชุดเสนา ดินชุดองครักษ์ จากสภาพคุณภาพของดินดังกล่าวจึงทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ทำการเกษตร ทำนา ทำสวนปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ได้

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านหลายสาย มีคลองชลประทานไหลผ่าน จึงทำให้พื้นที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ สภาพดินฟ้า อากาศ โดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์ปกติ จำนวนคลองในชุมชนมีทั้งสิ้น 11 คลองดังนี้

1. คลองบางโสน	ไหลผ่านหมู่ที่ 1
2. คลองตาทิน	ไหลผ่านหมู่ที่ 1
3. คลองตาทู	ไหลผ่านหมู่ที่ 1
4. คลองโสนน้อย	ไหลผ่านหมู่ที่ 1
5. คลองสะเทิน	ไหลผ่านหมู่ที่ 3
6. คลองลาดละมุด	ไหลผ่านหมู่ที่ 4
7. คลองขุนเจน	ไหลผ่านหมู่ที่ 4 และ 5
8. คลองจีนป้าย	ไหลผ่านหมู่ที่ 5
9. คลองขุดใหม่	ไหลผ่านหมู่ที่ 5 และ 6
10. คลองสามเท้า	ไหลผ่านหมู่ที่ 6
11. คลองบางใหญ่	ไหลผ่านหมู่ที่ 6

4.1.3 ลักษณะที่ตั้งอาณาเขต / เนื้อที่

ที่ตั้งติดกับถนนตลิ่งชันสุพรรณบุรี โดยอยู่ห่างจากอำเภอบางใหญ่ ไปทางทิศใต้ประมาณ 15 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 12 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลศาลากลาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

4.1.4 สภาพทางเศรษฐกิจ

วิถีชีวิตดั้งเดิมนั้นคนในชุมชนจะประกอบอาชีพทางด้านกสิกรรม ทำนาข้าว นาบัว รายได้หลักของชุมชนจึงมาจากการค้าขายพืชจากการทำกสิกรรมเป็นส่วนใหญ่ มีคนไทยเชื้อสายจีนส่วนมากจะทำการค้าขาย ผสมกลมกลืนกันแบบเรียบง่าย การจับจ่ายใช้สอยก็จะมีเฉพาะของจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตแบบวิถีชนบทดั้งเดิม

ลักษณะอาชีพของประชากร

1. การอุตสาหกรรม ได้แก่ โรงงานไม้อัด ไม้แปรรูป โรงงานทอผ้า ตัดเย็บเสื้อผ้า โรงงานประกอบรถยนต์ โรงงานสุรา เป็นต้น
2. การเกษตร มีการปลูกพืชผักผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ ทำสวน นาข้าว นาบัว เป็นต้น
3. การประมง มีเฉพาะเลี้ยงปลาในล่องสวน ได้แก่ ปลานิล ปลาคะเพียน ปลาอีตัก ปลาสรวย และยังมีเลี้ยงในกระชังบ้าง เช่น เลี้ยงกบ และส่วนหนึ่งใช้การทอดแห ยกขอ ตกปลา ตามริมตลิ่งในคลองต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น คลองบางใหญ่ และคลองย่อยต่าง ๆ
4. การเลี้ยงสัตว์ เป็นการเลี้ยงเพื่อดำรงชีพในครัวเรือน ถ้าเหลือหรือมีมากก็แบ่งขายเช่น เป็ด ไก่ เป็นต้น
5. การค้าขาย ส่วนใหญ่จะเป็นคนไทยเชื้อสายจีน คนไทยดั้งเดิมของท้องถิ่นจะทำการค้าขายเป็นส่วนน้อย และมีการแข่งขันทางการค้าเข้ามาในชุมชนอีกแบบหนึ่งตามความเจริญและเทคโนโลยีในรูปแบบของร้านสะดวกซื้อ (เปิด 24 ชั่วโมง)
6. อาชีพมอเตอร์ไซด์รับจ้าง เป็นอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้นมาตามการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในยุคปัจจุบัน
7. รับราชการ รัฐวิสาหกิจ
8. รับจ้างทั่วไป

4.1.5 สภาพทางสังคม

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนหนาแน่นในเขตเทศบาล และตามสองฝั่งริมคลองบางใหญ่ ส่วนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่ ประชาชนตั้งบ้านเรือนกันอยู่กระจัดกระจายกันไปเพราะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ต่อมามีการปรับปรุงถนนหนทางให้ดีขึ้น จึงเกิดหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีประชากรย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านจัดสรรเพิ่มขึ้นตามลำดับ การใช้ที่ดินในการประกอบอาชีพ

พื้นที่พักอาศัย	136 ไร่ 2 งาน 97 ตารางวา
พื้นที่พาณิชยกรรม	5 ไร่ 1 งาน 25 ตารางวา
พื้นที่อุตสาหกรรม	15 ไร่ 2 งาน 78 ตารางวา
พื้นที่เกษตรกรรม	3,572 ไร่ 3 งาน 97 ตารางวา
พื้นที่เลี้ยงสัตว์	7 ไร่ 2 งาน 20 ตารางวา
พื้นที่ตั้งหน่วยงานของรัฐ	22 ไร่ - งาน - ตารางวา
พื้นที่สวนสาธารณะ/นันทนาการ	- ไร่ - งาน - ตารางวา

ความเป็นอยู่และการตั้งบ้านเรือนของตำบลบางใหญ่ประมาณ 1 ใน 5 ส่วนของพื้นที่ทั้งหมดของตำบลบางใหญ่ มีพื้นที่แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ พื้นที่ประมาณ 1 ใน 4 ส่วนย่านชุมชน เป็นที่ตั้งบ้านเรือนประชาชนอยู่หนาแน่นตามสองฝั่งคลอง สถานที่ราชการเช่น โรงเรียนเทศบาล เป็นต้น นอกจากนั้นยังเป็นที่ตั้งโรงสีข้าว หมู่บ้านจัดสรร ตลาดสด โรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลาง ส่วนพื้นที่ประมาณ 3 ใน 4 ส่วนที่เป็นพื้นที่การเกษตรกรรมเช่น นาข้าว นาบัว สวนผลไม้ เป็นที่ตั้งบ้านเรือนของประชาชน โรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก หมู่บ้านจัดสรร สถานที่ราชการ ตั้งอยู่ประปรายโดยมีคลองบางใหญ่ซึ่งเป็นคลองขุดที่ประชาชนส่วนมากใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่เป็นเส้นทางสัญจรเชื่อมโยงติดต่อกับหมู่บ้าน ตำบลอำเภอต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงใช้เป็นตัวแบ่งลักษณะของพื้นที่ นอกจากนี้ถนนลาดยางซึ่งได้ใช้เป็นเส้นทางสัญจรทางบกตัดคู่ขนานไปกับคลองบางใหญ่ และตามพื้นที่อื่น ๆ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวนผัก ผลไม้และไม้ดอกไม้ประดับ การกระจายตัวของประชาชนจะอยู่ขนานตามริมคลองบางใหญ่ สภาพโดยทั่วไปคล้ายชนบท

4.1.6 วัฒนธรรม ประเพณี

เนื่องจากพื้นที่รับผิดชอบมีลักษณะพื้นที่แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ ในเขตเทศบาลตำบลบางใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นชุมชนหนาแน่น ย่านการค้า มีหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้น ประชาชนประกอบอาชีพค้าขายรับราชการ และรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม หรือออกไปรับจ้างนอกพื้นที่

สำหรับพื้นที่ในเขตรับผิดชอบองค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่ ส่วนใหญ่ทำการเกษตรกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นประปราย ประชาชนจึงประกอบอาชีพหลักคือทำนาข้าว นาบัว สวนผลไม้ สวนไม้ดอกไม้ประดับ และบางส่วนประกอบอาชีพรับจ้าง เกษตรกรรม และโรงงาน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนหนาแน่นในเขตเทศบาล และตามสองฝั่งริมคลองบางใหญ่ ส่วนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่ ประชาชนตั้งบ้านเรือนกันอยู่กระจัดกระจายกันไปเพราะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ต่อมามีการปรับปรุงถนนหนทางให้ดีขึ้น จึงเกิดหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีประชากรย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านจัดสรรเพิ่มขึ้นตามลำดับ วัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนตำบลบางใหญ่นั้น ประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่นคือ ประเพณีตักบาตรพระ 108 ลอยกระทง การจัดงานวันเด็กแห่งชาติ วันเยาวชนแห่งชาติ ส่งเสริมจริยธรรมและวัฒนธรรมไทย จัดงานประเพณีการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านประกวดร้องเพลงไทยลูกทุ่ง ฝึกทักษะคนตรีไทย วัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชน ส่วนใหญ่ยังเป็นแบบวัฒนธรรมสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ มีวัฒนธรรมการปลูกบ้าน

อาศัยไปตามแม่น้ำลำคลองใช้ทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก แต่ต่อมาเริ่มมีความเจริญทางสังคมมากขึ้น เริ่มมีการใช้รถยนต์แทนเรือ จึงต้องหันมาสร้างถนนเพื่อรองรับการจราจรไปมา

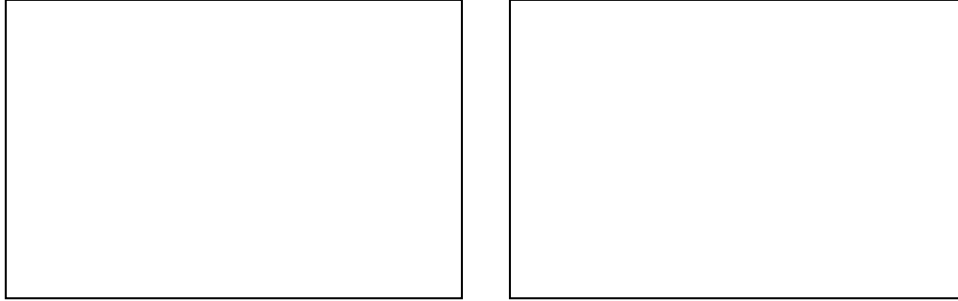
วัฒนธรรมการถ่ายทอดประเพณีหรือเทศกาลต่าง ๆ เช่นมีวัฒนธรรมประเพณีแบบเดิมคือ ประเพณีสงกรานต์แบบชาวมอญ เพราะส่วนใหญ่ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน มักได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมของชาวมอญโบราณ เนื่องจากจังหวัดนนทบุรีแถบอำเภอปากเกร็ด และอำเภอข้างเคียงเป็นบุคคลไทยเชื้อสายมอญ วัฒนธรรมประเพณีจึงได้รับการถ่ายทอดแบบประเพณีมอญ

วัฒนธรรมก็มีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพเช่นกัน เช่นการทำเครื่องปั้นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ มักจะเป็นการเกี่ยวกับการดำรงชีพ เช่นปั้นหม้อ ปั้นอิฐ และปั้นอุปกรณ์เครื่องใช้อีกมากมาย ที่เห็นเป็นที่เข็ดหน้าหูตาของจังหวัดก็มีมากมาย เช่น หม้อนนท์หรือหม้อลายวิจิตร เป็นสัญลักษณ์และเป็นตราประจำจังหวัดนนทบุรี

4.1.7 การคมนาคม

จากที่ตั้งของพื้นที่อยู่ห่างจากถนนตลิ่งชัน-สุพรรณบุรี แยกเข้าไปสองเส้นทางตามแนวขนานของคลองบางใหญ่ มีถนนสายหลักสองสายอยู่ในความรับผิดชอบของทางหลวงชนบทจังหวัดนนทบุรี ฝั่งซ้ายตามแนวคลองบางใหญ่คือ ถนนบางใหญ่-บางคูรัด ฝั่งขวาตามแนวคลองบางใหญ่ คือ ถนนประชาอุทิศ รวมความยาวประมาณ 13.0 กิโลเมตร ถนนทั้งสองสายสามารถใช้เป็นเส้นทางออกสู่กรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงและใช้เป็นเส้นทางขนถ่ายผลิตผลของเกษตรกรออกสู่ตลาด ถนนสองสายหลักดังกล่าวช่วงกลางเป็นช่วงชุมชนไม่มีสะพานข้ามคลองที่กว้างขวางพอเพียงสำหรับพาหนะรถยนต์ มีเพียงสะพานสำหรับรถจักรยานยนต์ข้ามได้เท่านั้น การสัญจรไปยังอีกฝั่งคลองจะต้องไปอ้อมข้ามสะพานที่วัดต้นเชือก และบริเวณวัดเอนกศิษฐานาม ถนนซอยแยกจากถนนบางใหญ่-บางคูรัดและถนนประชาอุทิศ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลบางใหญ่จำนวน 35 สาย รวมความยาวทั้งสิ้น 10.715 กิโลเมตร แยกเป็นถนนคอนกรีต 26 สาย รวมความยาว 6.931 กิโลเมตร ถนนลาดยาง 5 สาย รวมความยาว 2.898 กิโลเมตร ถนนลูกรัง 4 สาย รวมความยาว 0.886 กิโลเมตร ทางน้ำมีคลองบางใหญ่เป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำมีท่าเทียบเรือ 1 แห่ง มีการคมนาคมที่สำคัญ 2 เส้นทาง ได้แก่ ทางบก ทางน้ำ ซึ่งทางบกก็มีถนนสายหลักเป็นถนนทางหลวงชนบทอยู่หลายสาย ที่เชื่อมโยงระหว่างอำเภอได้แก่ ถนนสายจงถนนอม-คลองห้าร้อย ถนนบางไผ่-หนองแพรทราย ถนนบางรักใหญ่-บ้านใหม่ ถนนที่เชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านได้แก่

ถนนบางใหญ่-วัดต้นเชือก (ชอยกันตนา) ถนนประจักษ์ และทางน้ำมีคลองสายหลักเช่น คลองบางใหญ่เป็นต้น

4.1.8 สาธารณูปโภค

ได้รับบริการจากการไฟฟ้านครหลวงครว้เรือนที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 3,090 หลังคาเรือน พื้นที่ที่ได้รับบริการไฟฟ้า เฉลี่ยร้อยละ 100 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยทุกหมู่บ้าน / ชุมชนได้รับการบริการด้านไฟฟ้า จากการไฟฟ้านครหลวง ประชาชนใช้น้ำประปาและน้ำประปาของหมู่บ้าน และจากแหล่งน้ำคลองบางใหญ่ ส่วนในเขตเทศบาลใช้น้ำจากการประปานครหลวง โทรศัพท์ มีทุกตำบลแต่ไม่ทั่วถึงทุกหมู่บ้านและครัวเรือน การสาธารณสุขเรื่องของการบริการด้านสุขภาพอนามัย ในชุมชนทรัพย์บางใหญ่ ตำบลบางใหญ่ มีสถานอนามัยใกล้เคียง 5 แห่งคือ สถานีอนามัยบางใหญ่ สถานีอนามัยบางแม่นาง และสถานีอนามัยวิหารประชา สถานีอนามัยคลองโยง สถานีอนามัยบ้านใหม่ ซึ่งเป็นสถานบริการด้านสุขภาพเบื้องต้นแก่คนในชุมชน

4.1.9 การเมืองการปกครอง

การปกครองมีอยู่ 2 ลักษณะคือ การปกครองแบบเทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่ เขตปกครองของเทศบาลตำบลบางใหญ่มี 14 ชุมชนดังนี้

- เขตเทศบาลตำบลบางใหญ่ มีพื้นที่ 7.23 ตารางกิโลเมตร 14 ชุมชนดังนี้
- 1. ชุมชนวัดท่าบันเทิงธรรม บางส่วนหมู่ที่ 1 และ 2 ตำบลบางใหญ่
- 2. ชุมชนวัดเอนกศิขราราม บางส่วนหมู่ที่ 3 ตำบลบางใหญ่
- 3. ชุมชนหมู่บ้านธนวัฒน์-คงคา-เทศบาล 5 ร่วมใจ บางส่วนหมู่ที่ 3 ตำบลบางใหญ่
- 4. ชุมชนวิรากร-ทรัพย์บางใหญ่-รุ่งเจริญพัฒนา บางส่วนหมู่ที่ 3 ตำบลบางใหญ่
- 5. ชุมชนตลาดบางคูวัด บางส่วนหมู่ที่ 4 ตำบลบางใหญ่
- 6. ชุมชนอาสาตะวันตก ริมคลองบางใหญ่ บางส่วนหมู่ที่ 4 ตำบลบางใหญ่
- 7. ชุมชนอาสาพัฒนา บางส่วนหมู่ที่ 5 ตำบลบางใหญ่

8. ชุมชนโรงเรียนนันทกิจ (สตรีนนทบุรีบางใหญ่) บางส่วนหมู่ที่ 5 ตำบลบางใหญ่	
9. ชุมชนวัดคันเขือก	บางส่วนหมู่ที่ 1-2 และ 4 ตำบลบ้านใหม่
10. ชุมชนหลังตลาดบางคูวัด	บางส่วนหมู่ที่ 7-8 ตำบลบางแม่นาง
11. ชุมชนวัดหลังบาง	บางส่วนหมู่ที่ 5 ตำบลบางแม่นาง
12. ชุมชนวัดพระนอน	บางส่วนหมู่ที่ 5 ตำบลบางแม่นาง
13. ชุมชนอาสาร่วมใจ	บางส่วนหมู่ที่ 5 ตำบลบางใหญ่
14. ชุมชนบ้านคลองบางไทร	บางส่วนหมู่ที่ 6 ตำบลบางแม่นาง

องค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่ มีหมู่บ้านทั้งสิ้น จำนวน 6 หมู่

1. หมู่ที่ 1	บ้านคลองบางโสน
2. หมู่ที่ 2	บ้านคลองบางใหญ่ (บ้านท่านา)
3. หมู่ที่ 3	บ้านเจ้า
4. หมู่ที่ 4	บ้านตลาดบางคูวัด
5. หมู่ที่ 5	บ้านบางใหญ่
6. หมู่ที่ 6	บ้านสี่แยกคลองโยง

ตำบลบางใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองบางใหญ่ไหลผ่านกลางพื้นที่ จึงเหมาะแก่การเพาะปลูกหรือประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม เพาะปลูกผักและผลไม้ และไม้ดอกไม้ประดับ ปัจจุบันพื้นที่เริ่มค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงเป็นที่อยู่อาศัย โดยเริ่มมีหมู่บ้านจัดสรรเพิ่มมากขึ้น ลักษณะภูมิอากาศ เทศบาลตำบลบางใหญ่อยู่ในเขตอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย มีพื้นที่ติดต่อกับกรุงเทพฯ ลักษณะอากาศจึงคล้ายคลึงกับกรุงเทพฯ คือฤดูฝนจะมีฝนตกชุก ฤดูร้อนอากาศไม่ร้อนมาก ฤดูหนาวไม่หนาวมากนัก มีทิศทางลมที่พัดจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตกในเดือนมกราคม และจะพัดจากทิศใต้ไปทิศเหนือในเดือนกุมภาพันธ์ และพัดจากทิศเหนือไปทิศใต้ในเดือนตุลาคม ถึงเดือนธันวาคม ฝนจะตกชุกในเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม อุณหภูมิเฉลี่ย 33.5 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 25.0 องศาเซลเซียส ทรัพยากรธรรมชาติทางน้ำมีคลองบางใหญ่ไหลผ่านชุมชนเพื่อใช้ในการทำเกษตรกรรม คุณภาพน้ำในลำคลองแต่ก่อนเคยใสสะอาดใช้อุปโภค บริโภคได้ แต่มาตอนนี้เริ่มเน่าเสีย เนื่องจากการปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะของหมู่บ้านจัดสรรและบ้านเรือนราษฎร สำหรับอากาศค่อนข้างดี ปริมาณขยะมูลฝอยตกค้างมีน้อยจึงไม่ก่อให้เกิดมลภาวะในท้องถิ่นมากนัก แต่ก็มีแนวโน้มที่จะมีขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้น เนื่องจากการใช้วัสดุที่ฟุ่มเฟือย

4.1.10 การศึกษา ศาสนา

แต่ก่อนชุมชนมีวัดเป็นแหล่งการศึกษาของคนในชุมชน มาสมัยนี้จึงเห็นว่าสถานศึกษาแต่ละแห่งมีที่ตั้งอยู่ในบริเวณวัดเป็นส่วนใหญ่ เช่น โรงเรียนชุมชนวัดต้นเชือก โรงเรียนตลาดบางคูรัด โรงเรียนวัดเอนกศิษฐานาม และโรงเรียนวัดท่าบันเทิงธรรม เป็นโรงเรียนสังกัดคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ 4 แห่ง โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา 1 แห่ง คือ โรงเรียนสตรีรัตนบุรีบางใหญ่ (นนทกิจพิศาล) มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ 5 แห่งคือ วัดเอนกศิษฐานาม วัดหลังบาง วัดท่าบันเทิงธรรม วัดต้นเชือกและวัดพระนอน

4.1.11 ประชากร

ประชากรในเขตตำบลบางใหญ่ ลักษณะการตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนหนาแน่นในเขตเทศบาล และตามสองฝั่งริมคลองบางใหญ่ ส่วนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่ ประชาชนตั้งบ้านเรือนกันอยู่กระจัดกระจายกันไป เพราะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ต่อมา มีการปรับปรุงถนนหนทางให้ดีขึ้น จึงเกิดหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีประชากรย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านจัดสรรเพิ่มขึ้นตามลำดับ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีการดำรงชีพแบบเรียบง่าย แต่ปัจจุบันก็เริ่มมีวิถีชีวิตเป็นชุมชนเมืองเช่นกัน

ตารางประชากร

หมู่	ท้องถิ่น/ หลัง	เทศบาล/ หลัง	รวมหลัง	ชาย	หญิง	รวมชาย- หญิง	รวม ประชากร
1	200	49	249	222	231	453	653
				93	107	200	
2	-	121	121	187	177	364	364
3	951	416	1,367	471	562	1,033	2,500
				697	770	1,467	
4	714	224	938	573	598	1,171	1,915
				347	397	744	
5	-	1,279	1,279	1,410	1,569	2,979	2,979
6	245	22	267	415	402	814	883
				40	29	69	

มีจำนวนประชากรทั้งสิ้นจำนวน 9,294 คน เป็นชาย 4,412 คน เป็นหญิง 4,842 คน (ข้อมูล ณ เดือนเมษายน พ.ศ. 2553)

4.1.12 ภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาในชุมชนตำบลบางใหญ่ มีการส่งเสริมและสนับสนุนอยู่หลายภูมิปัญญา เช่น ภูมิปัญญาการทำหัวโขนและชฎา ภูมิปัญญาการทำของที่ระลึกหรือของชำร่วย/ดอกไม้ ภูมิปัญญาการทำตุ๊กตาไม้จิว

การทำหัวโขนและชฎาของนายชูศักดิ์ พูลปั้น เป็นการมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ และได้สืบทอดมาจนปัจจุบัน เนื่องจากคุณพ่อเป็นช่างซ่อมหัวโขนให้กับคณะละคร และนาฏศิลป์ จึงได้ทำมาโดยตลอด แต่มาช่วงหลังการละครและนาฏศิลป์หรือแม้กระทั่งการรำแก๊บนต่าง ๆ ไม่เป็นที่นิยม เนื่องจากได้มีการทำหนัง ทำละครทีวี การรำ หรือการแสดงต่าง ๆ เช่นลิเก โขน เริ่มไม่เป็นที่นิยม ช่วงฝีมือที่ทำเกี่ยวกับหัวโขน ชฎา ก็เริ่มหายไป บิดา มารดา ก็เริ่มไม่มีรายได้จากการประกอบอาชีพนี้ ต่อมานายชูศักดิ์ พูลปั้น จึงได้เกิดความคิดที่จะรักษาศิลปะมรดกแขนงนี้ไว้ จึงเริ่มทำหัวโขนย่อส่วนให้เล็กลงเพื่อเป็นของที่ระลึก และเป็นการทำเพื่อโชว์ แทนที่จะนำไปใช้จริง และเริ่มมีคนนิยมซื้อไปเป็นของฝาก จึงได้เริ่มทำเป็นอาชีพ ขณะนี้ได้รับชมให้กับทางโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับนาฏศิลป์ และรับชมของเก่าจากคณะละครตามสถานที่ต่าง ๆ ที่สั่งเข้ามา แต่เป็นการทำเพื่อหารายได้เสริมในครัวเรือนจึงไม่เป็นที่นิยมของกลุ่มหรือองค์กรแต่อย่างใด บางครั้งก็ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรให้กับเด็ก ๆ ที่สนใจในศิลปะแขนงนี้ ตามสถานศึกษาต่าง ๆ การพัฒนาก็เริ่มจากการทำให้กับผู้ที่สนใจและรักในงานศิลปะ และก็ได้ทำให้กับผู้ที่ตั้งทำเพื่อนำไปจำหน่ายให้กับผู้ที่สนใจอีกต่อหนึ่ง ตามห้างร้านต่าง ๆ ที่ติดต่อเข้ามาสวนใหญ่เป็นการจำหน่ายอยู่ที่บ้านเป็นหลัก และได้พัฒนามาเป็นการทำเพื่อเป็นของฝากที่ระลึก เป็นงานศิลปะที่ต้องอาศัยความชำนาญและประสบการณ์

ภูมิปัญญาการทำของที่ระลึกหรือของชำร่วย / ดอกไม้

นายสนาม เลิศวิสัย เป็นการสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ และได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน การรักษาศิลปะมรดกแขนงนี้ไว้ต่อมาเริ่มทำเพื่อเป็นของที่ระลึก และเป็นการทำเพื่อโชว์ และเริ่มมีคนนิยมซื้อไปเป็นของฝาก และในงานแต่งงานของคู่บ่าวสาว จึงได้เริ่มทำเป็นอาชีพ

ภูมิปัญญาการทำตุ๊กตาไม้จิว

ภูมิปัญญาการทำตุ๊กตาจิวจากไม้ ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เริ่มจากคุณประทุมพร ต้นศิริ ทำงานโรงงานทำกล่องไม้ และรับกลับมาทำที่บ้านบุตรสาวคือ

คุณอัญรัตน์ ต้นศิริ เห็นของที่แม่ทำจึงเกิดความคิดที่ว่าน่าจะทำอะไรก็ได้บรรจุลงไปในกลุ่ม เพื่อจำหน่ายเองดีกว่าจะรับจ้างเขา คิดหาวิธีอยู่นาน และค้นพบได้จาก การไปทัศนศึกษาที่เมืองทองธานีเห็นผลไม้जूสวยจึงคิดว่าตนเองน่าจะทำได้ จึงลองกลับมาทำที่บ้านด้วยตนเองมีใจรักในด้านศิลป์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงทำได้ไม่ยากเมื่อทำเสร็จก็ลองนำไปวางจำหน่ายที่ตลาดนัดจตุจักรมีชาวต่างชาติมาซื้อไป และต่อมาก็นำตัวอย่างมาให้ ตั้งแต่นั้นมาคุณประทุมพรก็ได้ทำมาจนถึงปัจจุบันนี้และได้รับคัดเลือกเป็น OTOP Product Champion ระดับประเทศปี 2546

กิจกรรมที่ 2 การวิเคราะห์ SWOT ชุมชนบางใหญ่

การปฏิบัติการงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม เป็นการระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและถูกต้องเกี่ยวกับศักยภาพการในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน ชุมชนบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี โดยการจัดเวทีเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิค SWOT เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอก โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบางใหญ่ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครและผู้วิจัย โดยจัดกิจกรรมเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2553 โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 สมาชิกผู้เข้าร่วมประชุม

ในการจัดการประชุมระดมความคิดโดยการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบเพื่อให้การดำเนินการเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ได้แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้นำชุมชน และนักศึกษา ดังนี้

1. นางสาวลี	กันต่าย	ประสานงานในชุมชน
2. นายประสิทธิ์	กลิ่นคุ้ม	ประสานงานในชุมชน
3. นายดำรง	อยู่สุข	จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์
4. นายสุนทร	นกแก้ว	จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์
5. นายบุญเสริม	กันต่าย	จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์
6. นางสาวสุวีรัตน์	จันลา	จัดเตรียมเอกสาร
7. นางสาวปภาสิรา	ภิรมย์ปิ่น	จัดเตรียมเอกสาร
8. นายขนิษฐ	โหมผลวย	วิทยากรประจำกลุ่ม
9. นายภฤศ	พรแสงพิรุณ	วิทยากรประจำกลุ่ม
10. นายธนาวัฒน์	อนันตสูง	วิทยากรประจำกลุ่ม / บันทึกข้อมูล

สมาชิกในชุมชนที่ร่วมประชุมระดมความคิดเห็นร่วมกับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ประกอบด้วย

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	บ้านเลขที่	หมู่ที่	ตำบล
1	สมบุญ เข้มใหญ่	1/8	6	บางใหญ่
2	สำรวย กมลแป้น	1/7	6	บางใหญ่
3	ชาลชัย วงศ์ชัยรุ่งเรือง	41	5	บางใหญ่
4	พยนต์ นำนิตย์	23	3	บางใหญ่
5	ณรงค์ศักดิ์ กลิ่นวัน	30/1	3	บางใหญ่
6	ประสาน บัวดี	19/2	3	บางใหญ่
7	นางนภาพร แสงกรด	43/3	3	บางใหญ่
8	นายพงษ์ธร เลี้ยงศรีโรจน์กุล	41/20	3	บางใหญ่
9	นางสมพิศ สุขเข้ม	53	3	บางใหญ่
10	นายบุญมา พรพนม	59/88	4	บางใหญ่
11	นายณัฐชานนท์ ชัยเจริญ	59/111	4	บางใหญ่
12	นางปราณี ชันอาษา	4/442	5	บางใหญ่
13	นายชาญ สูดสายใจ	48	3	บางใหญ่
14	นางสำรวย สุขสายใจ	48	3	บางใหญ่
15	นายวิชัย ขำรัก	2/2	5	บางใหญ่
16	นายสุติ พรมุณี	68/1	4	บางใหญ่
17	นางปราณี พุกกะโต	1/3	4	บางใหญ่
18	นายนาค กรุดอ่ำ	13/1	3	บางใหญ่
19	นายอุดมศักดิ์ พุกเที่ยง	13/	3	บางใหญ่
20	นางนงนุช เสนีวงศ์	15	3	บางใหญ่
21	นายสมศักดิ์ เสนีวงศ์	39	2	บางใหญ่
22	นายประยูร คุ้มจันทร์	40	2	บางใหญ่
23	ปิยะวรรณ กลีบบัว	31/4	2	บางใหญ่
24	สุวรรณ แก้วเสริม	6/1	2	บางใหญ่
25	นายวิเชียน จีนेम	41/5	3	บางใหญ่
27	นายสายชล แก้วใจดี	10/12	1	บางใหญ่
26	นางสละ รอดหล้า	37/1	3	บางใหญ่

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	บ้านเลขที่	หมู่ที่	ตำบล
28	ศุภนิษฐ์ มั่งมี	65/2	4	บางใหญ่
29	สุขฤทัย ขำรักษ์	21/2	4	บางใหญ่
30	บุญส่ง อ่อนชุ่ม	1	4	บางใหญ่

สรุปผลจากการจัดเวทีระดมความคิด ดังนี้

จุดแข็ง

1. เป็นสวนเกษตรแบบผสมผสานมีพืชที่เกี่ยวคู่กันของระบบนิเวศ
2. อยู่ใกล้เมืองและชุมชน เหมาะแก่การเข้ามาศึกษาดูงาน
3. มีแหล่งน้ำในการทำการเกษตรตลอดทั้งปี
4. มีการจัดการองค์ความรู้เป็นฐานความรู้ที่เหมาะสม
5. มีการแปรรูปผลผลิต และนำผลผลิตออกขายหน้าสวนตลอดปีมีรายได้
6. เป็นสวนเกษตรที่ปลอดสารพิษ
7. เป็นแหล่งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
8. ชุมชนมีความสามัคคี ดำเนินวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายแบบดั้งเดิม
9. สภาพพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม
10. ชุมชนมีประวัติศาสตร์ยาวนานมีประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์
11. คนในชุมชนมีความโอบอ้อมอารี เหมาะอย่างยิ่งในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้
12. การคมนาคมสะดวกต่อการมาเรียนรู้ของผู้คนที่สนใจ
13. คนในชุมชนดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเอง และวิถีชีวิตแบบพอเพียง
14. คนในชุมชนที่มีความรู้ภูมิปัญญาด้านการเกษตร

จุดอ่อน

1. ขาดการดูแลอย่างต่อเนื่องเพราะบุคลากรไม่เพียงพอ
2. งบประมาณสนับสนุนน้อยส่วนใหญ่เป็นทุนของตนเอง
3. สภาพดินเริ่มเสื่อมโทรม
4. พื้นที่ราบลุ่มฤดูฝนสูบออก ฤดูแล้งสูบเข้า การระบายน้ำไม่เหมาะสม
5. ขาดการประชาสัมพันธ์เส้นทางเข้าออก

6. ขาดการเขียนบรรยายองค์ความรู้ของพืชชนิดต่าง ๆ
7. ปัญหาความปลอดภัย
8. เป็นพื้นที่เอกชน ภาครัฐสนับสนุนน้อย
9. ปัญหาเรื่องวัชพืช
10. ปัญหาการใช้สารเคมี
11. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับน้ำเสียจากบ้านจัดสรร
12. สมาชิกในชุมชนบางส่วนไม่มีเวลาว่างมากต้องทำงานประจำ

โอกาส

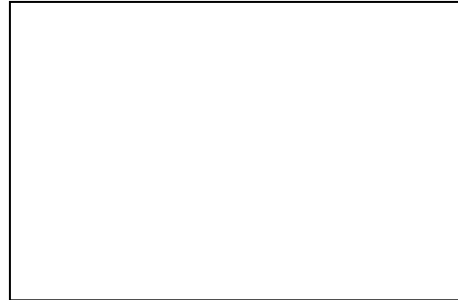
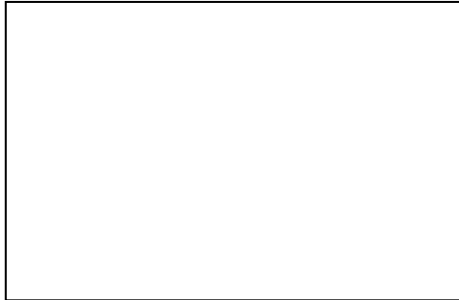
1. ต้องการให้เป็นแหล่งศูนย์การเรียนรู้อย่างยั่งยืน
2. เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ขององค์ความรู้ท้องถิ่น
3. เป็นแหล่งสร้างรายได้ของชุมชนท้องถิ่น
4. ให้ภาครัฐหรือองค์กรส่วนท้องถิ่นช่วยประชาสัมพันธ์
5. เป็นแหล่งศูนย์การเรียนรู้แบบเศรษฐกิจพอเพียง
6. เป็นแหล่งศูนย์การเรียนรู้แก่สถานศึกษาในท้องถิ่น
7. ได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการต่าง ๆ
8. ได้รับการสนับสนุนทางวิชาการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
9. เป็นกิจกรรมที่สนองตอบนโยบายของรัฐและส่วนราชการระดับต่าง ๆ
10. ผู้นำท้องถิ่นมีวิสัยทัศน์ที่จะสนับสนุนเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ชุมชน
11. คนในชุมชนมีจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อุปสรรค

1. วัชพืชคลุมดินมีมากดูแลไม่ทั่วถึง
2. ขาดแหล่งตลาดรองรับผลผลิตจากศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน
3. หน้าฝนภัยธรรมชาติน้ำท่วมถึงก่อให้เกิดผลเสียหายต่อพืชที่ปลูก
4. ขาดแรงงานในการดูแล และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
5. ดินเริ่มขาดธาตุอาหารในการบำรุงพืช
6. พื้นที่ในชุมชนบางใหญ่ถูกนายทุนกว้านซื้อเพื่อทำหมู่บ้านจัดสรร และโรงงานอุตสาหกรรมทำให้พื้นที่ด้านเกษตรน้อยลง

7. พื้นที่ในชุมชนบางใหญ่ในฤดูน้ำหลากทำให้น้ำท่วมขัง สวนผลไม้และพื้นที่ทางการเกษตรเสียหาย

8. ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านมลภาวะ น้ำเสีย ขยะ จากบ้านจัดสรรและโรงงานอุตสาหกรรม

กิจกรรมที่ 3 การวิเคราะห์สถานการณ์ความต้องการ

จัดเวทีเพื่อระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ความต้องการของชุมชนบางใหญ่ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน โดยจัดขึ้น ณ ชุมชนบางใหญ่ ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เพื่อเป็นข้อมูลในการไปจัดทำแผนพัฒนาและการจัดตั้งศูนย์โดยมีผลการแสดงความคิดเห็นดังนี้

1. ปัจจัยป้อน

จุดเริ่มต้นของการทำสวนเกษตร ซึ่งเป็นสวนเกษตรผสมผสานพืชผัก ผลไม้หลากหลายชนิด อยู่ในพื้นที่ 17 ไร่ โดยมีคุณขวัญชัย คุณนงนุช ปาเตนา ผู้เป็นเจ้าของซึ่งได้มองคุณค่าของความเป็นเกษตรผสมผสาน จึงใช้องค์ความรู้เรื่องทฤษฎีและปฏิบัติในสวนเกษตรผสมผสานให้เกิดการปลูกพืช ผัก ผลไม้ ได้รับประทานและขายได้ตลอดทั้งปี เป็นธุรกิจในครัวเรือน จากการตั้งใจของคุณขวัญชัย คุณนงนุช ปาเตนา ทำให้เกิดองค์ความรู้ในแง่การศึกษาแบบธรรมชาติ ผู้พัฒนาของพื้นที่ที่มีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งในการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สังคม และประชาชนผู้สนใจ แต่การดำเนินงานสวนเกษตรได้ดำเนินการไปตามสภาพที่ได้ทำกันมา ยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

2. กระบวนการ

รศ.ดร.สุพจน์ แสงเงิน และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ได้เข้ามาศึกษาและเข้ามาจัดการองค์ความรู้ให้เป็นระบบกับเจ้าของสวน คุณขวัญชัย ปาเตนา เป็นบัณฑิตเก่าของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ในโปรแกรมพัฒนาชุมชน จึงได้เปิดโอกาสให้สวนเกษตรผสมผสานที่ได้ดำเนินการมาปรับเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านเกษตรผสมผสาน โดยวางแผนทำกิจกรรมเป็นฐานการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เพื่อให้ประชาชนทั่วไปที่สนใจที่เข้ามาศึกษาหาองค์ความรู้ โดยการจัดตั้งศูนย์ที่บ้านเลขที่ 31/4 หมู่ที่ 4 ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

3. ผลผลิต

แนวทางในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานจะจัดตั้งให้โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน นักศึกษา จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้แบบเกษตรผสมผสาน เพื่อเป็น

แหล่งเรียนรู้แก่ผู้เข้ามาศึกษาดูงานและเรียนรู้ในเชิงปฏิบัติและทฤษฎีอย่างถูกต้องตามกระบวนการของแต่ละฐานการเรียนรู้ โดยจะดำเนินจัดตั้งฐานการเรียนรู้ออกเป็น 9 ฐานดังต่อไปนี้

1. ฐานการปรับภูมิทัศน์
2. ฐานเกษตรผสมผสาน
3. ฐานพืชผักสวนครัว
4. ฐานสวนสมุนไพร
5. ฐานปุยหมักชีวภาพกับน้ำส้มควันไม้
6. ฐานการเลี้ยงปลา
7. ฐานเพาะพันธุ์พืชไม้
8. ฐานแปรรูปผลิตภัณฑ์
9. ฐานการเรียนรู้ทุเรียน

4. ความต้องการ

จากการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร จึงมีความต้องการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สมบูรณ์ ก่อให้เกิดกิจกรรมในเชิงสาธิต เกิดความรู้เชิงประจักษ์ และเป็นรูปธรรมมากที่สุด โดยต้องการเห็นลักษณะของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานดังนี้

1. ต้องการให้เป็นแหล่งศูนย์การเรียนรู้อย่างยั่งยืน
2. เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ขององค์ความรู้ท้องถิ่น
3. เป็นแหล่งสร้างรายได้ของชุมชนท้องถิ่น
4. ให้ภาครัฐหรือองค์กรส่วนท้องถิ่นช่วยประชาสัมพันธ์
5. เป็นแหล่งศูนย์การเรียนรู้แบบเศรษฐกิจพอเพียง
6. เป็นแหล่งศูนย์การเรียนรู้แก่สถานศึกษาในท้องถิ่น

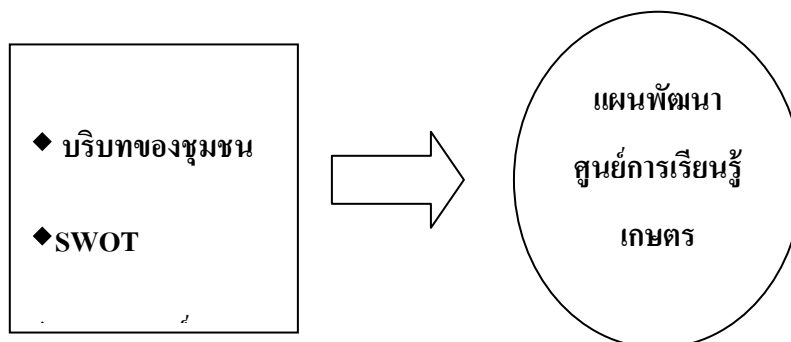
กิจกรรมที่ 4 การจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนา

การจัดทำแผนปฏิบัติการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานชุมชนบางใหญ่ ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เป็นการประจักษ์ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร โดยจัดประชุม ณ ชุมชนบางใหญ่ โดยใช้ข้อมูลมาเป็นฐานในการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานดังนี้

4.1 ข้อมูลบริบทของชุมชนบางใหญ่ ในด้านประวัติความเป็นมา ลักษณะภูมิศาสตร์ ลักษณะที่ตั้ง สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม สภาพวัฒนธรรมประเพณี การคมนาคม สาธารณูปโภค การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา ประชากร และภูมิปัญญา

4.2 การวิเคราะห์ SWOT ของชุมชนบางใหญ่เกี่ยวกับปัจจัยภายในประกอบด้วย จุดแข็ง จุดอ่อน และปัจจัยภายนอกประกอบด้วยโอกาส และอุปสรรค

4.3 การวิเคราะห์สถานการณ์ และความต้องการของชุมชนบางใหญ่เกี่ยวกับลักษณะของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน ชุมชนต้องการและยกเห็นให้ชุมชนบางใหญ่

แผนพัฒนา
การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน
ชุมชนบางใหญ่ ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

1. วิสัยทัศน์ “บางใหญ่น่าอยู่ พื้นฟูเกษตรผสมผสาน”

บางใหญ่น่าอยู่ หมายถึง ตำบลและอำเภอบางใหญ่ที่ในอดีตเคยเป็นพื้นที่ทำการเกษตรบรรยากาศของพื้นที่ที่มีทั้งสวนและไร่ นา เกษตรกรอาศัยพื้นที่ทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองเป็นหลัก แต่มาปัจจุบันได้มีการเจริญเติบโตของบ้านเมือง ทำให้พื้นที่ทำการเกษตรเริ่มหมดไป กลายเป็นชุมชนที่อยู่อาศัย เป็นเมืองที่มีแต่ผู้คนหนาแน่น พื้นที่ทำการเกษตรที่มีเหลือน้อยก็ยังคงพึ่งการทำเกษตรแบบสมัยใหม่มีการใส่ปุ๋ยเคมีทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรเริ่มต่ำลง

เกษตรผสมผสาน หมายถึง การที่เกษตรกรทำการเกษตรแบบต้องพึ่งพาปุ๋ยเคมีทำให้ต้นทุนที่สูง ได้ผลผลิตออกมามากน้อยก็ต้องหักต้นทุนจนไม่เหลือกำไร ทำให้ชีวิตของเกษตรกรเริ่มมีรายได้น้อย คุณภาพชีวิตต่ำลง พืชผลเต็มไปด้วยสารตกค้างจากการใส่ปุ๋ยเคมี ดังนั้นการฟื้นฟูการทำเกษตรแบบผสมผสาน การใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนสารเคมี เป็นการกลับสู่ยุคดั้งเดิมของเกษตรกรในอดีต และที่สำคัญเป็นการทำเกษตรแบบยั่งยืน พึ่งพาตนเองได้เป็นการทำเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระเจ้าอยู่หัว

2. พันธกิจ

1. การรวบรวมองค์ความรู้ท้องถิ่นด้านการเกษตร หมายถึง การสอบถาม การสัมภาษณ์ การพูดคุย กับเกษตรกรในท้องถิ่น และวิเคราะห์รวบรวมองค์ความรู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์ พูดคุยในเรื่องของการทำการเกษตร เพื่อนำเกร็ดความรู้ ประสบการณ์ในการปฏิบัติภารกิจจริงในเรื่องทำการเกษตรของเกษตรกรแต่ละท่าน แล้วรวบรวมมาเป็นองค์ความรู้เพื่อถ่ายทอดแก่นุคคลรุ่นหลังต่อไป

2. การรวบรวมองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อยอดของการทำการเกษตร ของเกษตรกรในเรื่อง

ของภูมิปัญญา เช่น ภูมิปัญญาการถนอมอาหาร ภูมิปัญญาการประดิษฐ์อุปกรณ์ เครื่องมือทางการเกษตร ภูมิปัญญาการทำปุ๋ยหมักไว้ใช้เองในสวนเกษตร ฯลฯ

3. ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในอำเภอบางใหญ่ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น หมายถึง การส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง แบบเศรษฐกิจพอเพียงหรือทำการเกษตรแบบผสมผสาน ปลอดภัย ลดต้นทุนการผลิต มีผลผลิตที่ดี มีรายได้เพิ่ม สร้างเศรษฐกิจในชุมชนก่อเกิดรายได้ที่เหมาะสมพึ่งพาตนเองได้ ไม่ต้องพึ่งพาทายนอกทำให้เกิดความมั่นคงในชุมชน เช่นนี้เรียกว่า การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้อยู่ได้อย่างมีความสุข

3. จุดมุ่งหมาย

1. ส่งเสริมความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนบางใหญ่ในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน การบำรุงรักษา และดูแลอย่างเป็นระบบให้เหมาะสมแก่การเป็นศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

2. ให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐเข้ามาถ่ายทอดเทคโนโลยีต่าง ๆ การทำการเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรเอง บางครั้งก็ทำไปโดยอาศัยความรู้ประสบการณ์ที่สั่งสมมา แต่เมื่อสมัยกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป ความรู้ด้านวิชาการ หรือเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล อำเภอ จังหวัด หรือผู้ชำนาญการ เข้ามาส่งเสริมจัดการอบรมเพิ่มทักษะองค์ความรู้ให้

3. ต้องการรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ หมายถึง การทำเกษตรบางครั้งตัวเกษตรกรเองมีทุนน้อย การจัดทำเป็นแหล่งศูนย์การเรียนรู้ จำเป็นต้องมีระบบที่แน่นอน การจัดระบบทางวิชาการเพื่อให้เป็นขั้นตอนที่เหมาะสม จึงต้องอาศัยผู้มีความชำนาญและมีทุน มีวัสดุ อุปกรณ์ ที่พร้อม จึงต้องพึ่งพาทายเอกชน ราชการเข้ามาช่วยส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องดังกล่าว จึงจะสัมฤทธิ์ผลตามต้องการได้

4. ต้องการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานแบบมีส่วนร่วมโดย การจัดระบบขั้นตอนในสวนเกษตรผสมผสาน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้อย่างถูกวิธีและขั้นตอนทางวิชาการ ซึ่งความรู้และวิธีการเหล่านี้ ตัวเกษตรกรเองไม่อาจจะทำเพียงผู้เดียวได้ จำเป็นต้องอาศัยผู้มี

ประสบการณ์ มีองค์ความรู้ ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงต้องสร้างให้เกิดขึ้น โดยต้องอาศัยแรงผลักดันจากภายในและภายนอกเข้ามาช่วยเหลือ

โครงการต่าง ๆ ในแผนพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

ชื่อยุทธศาสตร์	ชื่อโครงการตามแผน	งบประมาณ
ยุทธศาสตร์การพัฒนาส่งเสริมคุณภาพชีวิตอยู่ดีมีสุขและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง	ก. โครงการศึกษาดูงานนอกสถานที่ ในเรื่องของการทำเกษตรแบบผสมผสาน	44,000
	ข. โครงการอบรมให้ความรู้ประชาชน ในเรื่องการทำเกษตรแบบผสมผสาน	8,000
	ค. โครงการจัดตั้งฐานการเรียนรู้	39,000
	ง. โครงการประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน	10,000

รายละเอียดโครงการ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

ก. ชื่อโครงการ

ศึกษาดูงานนอกสถานที่ ในเรื่องของการทำเกษตรแบบผสมผสาน

1. หลักการและเหตุผล

เนื่องด้วยฐานการเรียนรู้ของสวนเกษตรผสมผสาน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ในแต่ละฐานได้มีการจัดการรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ ไว้มากมาย โดยแยกเป็นแต่ละฐานการเรียนรู้ออกเป็น 9 ฐานคือ ฐานการปรับภูมิทัศน์ ฐานเกษตรผสมผสาน ฐานพืชผักสวนครัว ฐานสวนสมุนไพร ฐานปุยหมัดชีวภาพกับน้ำส้มควันไม้ ฐานการเลี้ยงปลา ฐานเพาะพันธุ์พืชไม้ ฐานแปรรูปผลิตภัณฑ์ และฐานทุเรียน เพื่อเป็นแหล่งแสดงองค์ความรู้ต่อบุคคลทั่วไปที่เข้ามาศึกษาดูงานในสวนเกษตรผสมผสานดังกล่าว

ดังนั้นกลุ่มนักศึกษาที่ดูแลสวนเกษตรผสมผสาน จึงได้มีแนวความคิดที่จะไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ในเรื่องของการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ตามแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นการต่อยอดแนวความคิดในสวนเกษตรแบบผสมผสาน และเป็นการเสาะแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มเติม เนื่องด้วยสถานการณ์เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จำเป็นต้องแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ เพื่อให้ทันเหตุการณ์ของปัจจุบัน จึงได้ดำเนินการแสวงหาแหล่งเรียนรู้ในการศึกษาดูงานจะได้นำความรู้มาพัฒนาการจัดตั้งศูนย์ต่อไป

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ในสวนเกษตรผสมผสาน
- 2.2 เพื่อให้เกิดแนวความคิดต่อยอดในเรื่องของการเกษตร
- 2.3 เพื่อให้บุคลากรเกิดภูมิปัญญาแนวคิดปรับปรุงสวนเกษตรผสมผสานเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. เป้าหมาย

3.1 แหล่งเรียนรู้ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ จังหวัดนครนายก ชุมชนไม้เรียง อำเภอลพบุรี และหมู่บ้านศิรวิงศ์ บ้านขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช และชุมชนแผ่นดินทองคอยรูตตักวา เขตหนองจอก กรุงเทพฯ

3.2 ศึกษารูปแบบการพัฒนาพื้นที่ตามแนวพระราชดำริ

3.3 เป็นการศึกษาภาพรวมในเรื่องของการพัฒนาพื้นที่ทำการเกษตร

4. ขั้นตอนการดำเนินงาน

4.1 เขียนโครงการเพื่อให้สมาชิกชุมชนบางใหญ่ นักศึกษาเข้ามาทำกิจกรรม

4.2 นำกลุ่มนักศึกษาเดินทางไปศึกษาดูงาน

4.3 ให้นักศึกษาเก็บรวบรวมองค์ความรู้ที่ได้รับและนำมาปรับใช้ในสวนเกษตร

5. ระยะเวลาในการดำเนินงาน

เดือนธันวาคม 2553 – มีนาคม 2554

6. งบประมาณ

ในการเดินทางไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ดังนี้

6.1 ค่ายานพาหนะ เป็นเงิน 30,000 บาท

6.2 ค่าอื่น ๆ เป็นเงิน 14,000 บาท

รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 44,000 บาท (สี่หมื่นสี่พันบาทถ้วน)

7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 สมาชิกในชุมชน นักศึกษาได้รับความรู้เรื่องการเกษตรผสมผสาน

7.2 นำองค์ความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในสวนเกษตรผสมผสาน

7.3 ทำให้ผู้เข้าศึกษาดูงานมีแนวคิดต่อยอดในการทำเกษตรแบบผสมผสาน

8. ผู้เข้าร่วมโครงการ

- 8.1 นักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
- 8.2 กลุ่มผู้นำชุมชนและประชาชนตำบลบางใหญ่

9. ผู้เขียนและเสนอโครงการ

นักศึกษา สมาชิกกลุ่มเกษตรผสมผสาน

ข. ชื่อโครงการ

อบรมให้ความรู้ประชาชนในเรื่องการทำเกษตรแบบผสมผสาน

1. หลักการและเหตุผล

เนื่องด้วยฐานการเรียนรู้ของสวนเกษตรผสมผสาน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ในแต่ละฐานได้มีการจัดการรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ ไว้มากมาย โดยแยกเป็นแต่ละฐานการเรียนรู้ออกเป็น 9 ฐานคือ ฐานการปรับภูมิทัศน์ ฐานเกษตรผสมผสาน ฐานพืชผักสวนครัว ฐานสวนสมุนไพร ฐานปฎิบัติสุขภาพกับน้ำส้มควันไม้ ฐานการเลี้ยงปลา ฐานเพาะพันธุ์พืชไม้ ฐานแปรรูปผลิตภัณฑ์ และฐานทุเรียน เพื่อเป็นแหล่งแสดงองค์ความรู้ต่อบุคคลทั่วไปที่เข้ามาศึกษาดูงานในสวนเกษตรผสมผสานดังกล่าว

ดังนั้นกลุ่มนักศึกษาที่ดูแลสวนเกษตรผสมผสาน จึงได้มีแนวความคิดที่จะจัดการอบรมให้ความรู้แก่ผู้สนใจในเรื่องของการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องปัจจุบันสวนเกษตรแบบผสมผสานมีผู้รู้จักและเข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง จึงได้ดำเนินการจัดหาวิทยากรผู้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องของการเกษตร เพื่อให้เหมาะแก่การที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ แก่บุคคลที่เข้ามาศึกษาดูงานต่อไป

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อจัดการอบรมให้ความรู้เรื่องการทำเกษตรแบบผสมผสาน
- 2.2 เพื่อให้ความรู้แก่สมาชิกชุมชนบางใหญ่
- 2.3 เพื่อให้ความรู้และขยายเครือข่ายในเรื่องการทำเกษตรแบบผสมผสาน

3. เป้าหมาย

- 3.1 เป็นการอบรมเพื่อใช้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนบางใหญ่และตำบลอื่น ๆ ในเรื่องเกษตรผสมผสาน
- 3.2 เป็นการอบรมให้ความรู้ นักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

4. ขั้นตอนการดำเนินงาน

- 4.1 เขียนโครงการเพื่อทำกิจกรรม
- 4.2 กลุ่มนักศึกษาสมาชิกในชุมชน จัดหาผู้ที่มีความรู้ความชำนาญมาเป็นวิทยากร
- 4.3 ช่วยประชาสัมพันธ์ผู้ที่สนใจเพื่อให้เข้าร่วมอบรม

5. ระยะเวลาในการดำเนินงาน

เดือนพฤศจิกายน 2553 - เดือนมีนาคม 2554

6. งบประมาณ

ใช้เงินงบประมาณดังนี้

- 6.1 ค่าวิทยากรให้ความรู้ เป็นเงิน 3,000 บาท
 - 6.2 ค่าวัสดุในการอบรม เป็นเงิน 3,000 บาท
 - 6.3 ค่าอื่น ๆ เป็นเงิน 2,000 บาท
- รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 8,000 บาท (แปดพันบาทถ้วน)

7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 7.1 เมื่ออบรมเสร็จแล้วสมาชิกชุมชนบางใหญ่ได้รับความรู้เรื่องเกษตรผสมผสาน
- 7.2 นำองค์ความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในสวนเกษตรผสมผสาน
- 7.3 ทำให้ผู้เข้าอบรมมีแนวคิดต่อยอดในการทำเกษตรผสมผสาน

8. ผู้เข้าร่วมโครงการ

- 8.1 นักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
- 8.2 กลุ่มผู้นำชุมชนและประชาชนตำบลบางใหญ่

9. ผู้เขียนและเสนอโครงการ

นักศึกษา สมาชิกชุมชนบางใหญ่

ค. ชื่อโครงการ

โครงการจัดตั้งฐานการเรียนรู้

1. หลักการและเหตุผล

เนื่องด้วยฐานการเรียนรู้ของสวนเกษตรผสมผสาน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ในแต่ละฐานได้มีการจัดการรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ ไว้มากมาย โดยแยกเป็นแต่ละฐานการเรียนรู้ออกเป็น 9 ฐานคือ ฐานการปรับภูมิทัศน์ ฐานเกษตรผสมผสาน ฐานพืชผักสวนครัว ฐานสวนสมุนไพร ฐานปุ๋ยหมักชีวภาพกับน้ำส้มควันไม้ ฐานการเลี้ยงปลา ฐานเพาะพันธุ์พืชไม้ ฐานแปรรูปผลิตภัณฑ์ และฐานทุเรียน เพื่อเป็นแหล่งแสดงองค์ความรู้ต่อบุคคลทั่วไปที่เข้ามาศึกษาดูงานในสวนเกษตรผสมผสานดังกล่าว

ดังนั้นกลุ่มนักศึกษาที่ดูแลสวนเกษตรผสมผสาน จึงได้มีแนวความคิดที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้นสะอาดน่ามอง และเป็นที่เหมาะสมแก่การเข้ามาศึกษาดูงาน เนื่องด้วยปัจจุบันสวนเกษตรแบบผสมผสานมีผู้รู้จักและเข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง จึงได้ดำเนินการจัดทำโครงการปรับปรุงฐานการเรียนรู้ให้ดีขึ้น พร้อมทั้งปลูกต้นไม้จัดสวนให้น่ารื่นรมย์กว่าเดิม ตามโครงการปรับปรุงฐานการเรียนรู้ขึ้น โดยการปรับปรุงตกแต่งสถานที่ เพื่อให้พื้นที่กลับมาสวยงามและน่ามอง เป็นที่ศึกษาดูงานต่อบุคลากรที่สนใจต่อไป

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อปรับปรุงให้สวนเกษตรผสมผสานกลับมาดูดีสะอาดตา
- 2.2 เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้แก่บุคคลผู้สนใจทั่วไปเข้ามาศึกษาดูงาน
- 2.3 เพื่อให้แต่ละฐานเรียนรู้มีความพร้อมและสวยงามตลอดเวลา
- 2.4 เพื่อเป็นการจัดระเบียบและภูมิทัศน์ใหม่ให้แก่ฐานเรียนรู้

3. เป้าหมาย

- 3.1 เป็นการปรับปรุงฐานการเรียนรู้ในสวนเกษตรผสมผสาน
- 3.2 เป็นการทำกิจกรรมระหว่างกลุ่มนักศึกษาและชุมชน
- 3.3 เป็นการปรับปรุงทำให้สวนเป็นระเบียบน่าศึกษาดูงาน

3.4 เป็นการทำให้ภูมิทัศน์ในศูนย์ฯสวยงามน่าเข้าเยี่ยมชม

4. ขั้นตอนการดำเนินงาน

- 4.1 เขียนโครงการเพื่อให้กลุ่มนักศึกษาได้เข้ามาทำกิจกรรม
- 4.2 กลุ่มนักศึกษาช่วยกันทำความสะอาดและช่วยปรับปรุงให้ดีขึ้น
- 4.3 ตัดแต่งต้นไม้ที่มีอยู่เดิม เพื่อความเป็นระเบียบสวยงาม
- 4.4 ช่วยกันปลูกต้นไม้เสริมและดูแลปรับปรุง

5. ระยะเวลาในการดำเนินงาน

เดือนพฤศจิกายน 2553 - เดือนมีนาคม 2554

6. งบประมาณ

ใช้เงินงบประมาณดังนี้

6.1 ค่าอุปกรณ์ปรับปรุง	เป็นเงิน 27,000 บาท
6.2 ค่าวัสดุปรับปรุงฐาน	เป็นเงิน 9,000 บาท
6.3 ค่าอื่น ๆ	เป็นเงิน 3,000 บาท

7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 7.1 เมื่อปรับปรุงเสร็จแล้วสวนจะกลับมาสวยงามน่ารื่นรมย์
- 7.2 ทำให้บริเวณศูนย์การเรียนรู้มีบรรยากาศที่ดีเหมาะสม
- 7.3 ทำให้ผู้เข้ามาศึกษาดูงานได้รับความสะดวกและน่าชม
- 7.4 ทำให้ศูนย์การเรียนรู้เหมาะสม เป็นประโยชน์ร่วมกันระหว่างชุมชน

8. ผู้เข้าร่วมโครงการ

- 8.1 นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
- 8.2 กลุ่มผู้นำชุมชนและประชาชนตำบลบางใหญ่

9. ผู้เขียนและเสนอโครงการ

นักศึกษา กลุ่มเกษตรผสมผสาน

10. ผู้อนุมัติโครงการ

อาจารย์ประจำสาขาวิชา

ง. ชื่อโครงการ

จัดการประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

1. หลักการและเหตุผล

เนื่องด้วยฐานการเรียนรู้ของสวนเกษตรผสมผสาน ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ในแต่ละฐานได้มีการจัดการรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ ไว้มากมาย โดยแยกเป็นแต่ละฐานการเรียนรู้ออกเป็น 9 ฐานคือ ฐานการปรับภูมิทัศน์ ฐานเกษตรผสมผสาน ฐานพืชผักสวนครัว ฐานสวนสมุนไพร ฐานปุยหมัดชีวภาพกับน้ำส้มควันไม้ ฐานการเลี้ยงปลา ฐานเพาะพันธุ์พืชไม้ ฐานแปรรูปผลิตภัณฑ์ และฐานทุเรียน เพื่อเป็นแหล่งแสดงองค์ความรู้ต่อบุคคลทั่วไปที่เข้ามาศึกษาดูงานในสวนเกษตรผสมผสานดังกล่าว

ดังนั้นกลุ่มนักศึกษาที่ดูแลสวนเกษตรผสมผสาน จึงได้มีแนวความคิดที่จะปรับปรุงเพิ่มเติมในเรื่องของประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้และเส้นทางที่จะเข้ามายังศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน เพื่อสะดวกในการเดินทางเข้ามาศึกษาเรียนรู้ในสวนเกษตรผสมผสาน เนื่องจากปัจจุบันสวนเกษตรแบบผสมผสานมีผู้รู้จักและเข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง จึงได้ดำเนินการจัดทำโครงการการประชาสัมพันธ์เส้นทางของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน ให้เหมาะแก่การที่เป็นศูนย์การเรียนรู้แก่บุคคลที่เข้ามาศึกษาดูงานต่อไป

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน
- 2.2 เพื่อให้มีป้ายบอกเส้นทางแก่บุคคลผู้สนใจทั่วไปที่เข้ามาศึกษาดูงาน
- 2.3 เพื่อให้จัดป้ายชื่อต้นไม้เพื่อการเรียนรู้

3. เป้าหมาย

- 3.1 ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานเป็นที่รู้จักของผู้คนในวงกว้าง
- 3.2 เป็นการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เส้นทางเข้าสู่ฐานการเรียนรู้ในสวนเกษตร

ผสมผสาน

3.3 เป็นการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งการเรียนรู้ของฐานการเรียนรู้ทั้ง 8
ฐาน

4. ขั้นตอนการดำเนินงาน

- 4.1 เขียนโครงการเพื่อให้กลุ่มนักศึกษาได้เข้ามาทำกิจกรรม
- 4.2 กลุ่มนักศึกษาช่วยกันจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์
- 4.3 ช่วยกันนำป้ายประชาสัมพันธ์เส้นทางไปติดตั้งที่เหมาะสม

5. ระยะเวลาในการดำเนินงาน

เดือนพฤศจิกายน 2553 - เดือนมีนาคม 2554

6. งบประมาณ

ใช้เงินงบประมาณดังนี้

6.1 ค่าอุปกรณ์จัดทำป้าย	เป็นเงิน 5,000 บาท
6.2 ค่าวัสดุทำป้าย	เป็นเงิน 3,000 บาท
6.3 ค่าอื่น ๆ	เป็นเงิน 2,000 บาท
รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 10,000 บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน)	

7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 7.1 เมื่อจัดทำป้ายเสร็จแล้วจะเพิ่มความสะดวกแก่การเดินทาง
- 7.2 ทำให้มีป้ายบอกเส้นทางเข้าสู่บริเวณศูนย์การเรียนรู้
- 7.3 ทำให้ผู้เข้าศึกษาดูงานได้รับรู้ระยะทางและการเดินทางที่เหมาะสม

8. ผู้เข้าร่วมโครงการ

- 8.1 นักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
- 8.2 กลุ่มผู้นำชุมชนและประชาชนตำบลบางใหญ่

9. ผู้เขียนและเสนอโครงการ

สมาชิกชุมชนบางใหญ่

กิจกรรมที่ 5

การปฏิบัติการตามโครงการเพื่อจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน ชุมชนบางใหญ่

1. การปฏิบัติการทำกิจกรรมโครงการ ศึกษาดูงาน

การศึกษาดูงานเป็นกิจกรรมที่สมาชิกชุมชนบางใหญ่และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครได้ร่วมกันทำเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และเพิ่มทักษะเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน โดยการดำเนินการดังนี้

การศึกษาดูงานศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ จังหวัดนครนายก , นครศรีธรรมราช
ประชุมวางแผน การแบ่งหน้าที่ในการศึกษาดูงาน

การจัดแบ่งหน้าที่ในการทำงาน โดยมีสมาชิกชุมชนบางใหญ่ในกลุ่มเกษตรผสมผสานและนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ดังนี้

1. นายดำรง	อยู่สุข	จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์
2. นายสุนทร	นกแก้ว	จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์
3. นายบุญเสริม	กันต่าย	จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์
4. นางสาวสุริยรัตน์	จันทา	จัดเตรียมเอกสาร
5. นางสาวปราณิสรา	ภิรมย์ปิ่น	จัดเตรียมเอกสาร
6. นางสุมาลี	กันต่าย	ประสานงานสถานที่
7. นายประสิทธิ์	กลั่นคุ้ม	ประสานงานสถานที่
8. นายขนิษฐ	โถมฉลวย	วิทยากรประจำกลุ่ม
9. นายภฤศ	พรแสงพิรุณ	วิทยากรประจำกลุ่ม
10. นายธนาวัฒน์	อนันต์สูง	วิทยากรประจำกลุ่ม/บันทึกข้อมูล

ให้ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในตำแหน่งต่าง ๆ ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้อบรมหมายไว้โดยการศึกษาดูงานนอกสถานที่ แหล่งเรียนรู้ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ จังหวัดนครนายก, นครศรีธรรมราช เพื่อดำเนินงานตามแผนกิจกรรมโครงการ ในการนำมาปรับประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

ตารางกำหนดการเดินทางศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ จังหวัดนครนายก

วันที่ 10 ธันวาคม 2553

เวลา	07.30-08.00 น.	ลงทะเบียน/เดินทาง
	08.00-09.30 น.	เดินทางถึงศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ จังหวัดนครนายก
	09.30-11.00 น.	เข้ารับฟังการบรรยายความรู้เกษตรทฤษฎีใหม่
	11.00-12.00 น.	เดินลงพื้นที่ศึกษาองค์ความรู้ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ
	12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
	13.00-14.00 น.	เดินทางศึกษาดูงานศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานและการพึ่งพาตนเอง สวนธงไช ไร่ทัตสม
	14.00-15.30 น.	ฟังบรรยายพิเศษ โดยคุณธงไช คงคล้าย
	15.30 น.	เดินทางกลับ

องค์ความรู้ที่ได้ในการศึกษาดูงานศูนย์ภูมิรักษ์

แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่

1. ดิน อย่าปลูกเปลือกเปลือกดินให้ห่มดิน
2. น้ำ ขุดร่องน้ำเพื่อสร้างความชุ่มชื้น ตามแนวคิดฝายชะลอความชุ่มชื้น
3. ป่า ปลูกป่า 3 อย่างเพื่อประโยชน์ 4 อย่างปลูกป่า 5 ชั้น สูง กลาง เตี้ย เรี่ยดิน
ไต่ดิน
4. คน ปลูกป่าในใจคน

แปลงปลูกหญ้าแฝก

ตัวช่วยสำคัญในการพลิกฟื้นปรับปรุงคุณภาพของดิน ให้สามารถทำการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และป้องกันการชะล้างพังทลายของดินและการพัฒนาทรัพยากรดินให้เกิดแร่ธาตุและความชุ่มชื้นมีวิธีอื่น ๆ อีกหลายวิธี เช่น ใช้ฟางและเศษใบไม้มาห่มดิน, การใช้พรมใบปาล์ม ซึ่งทำมาจากปาล์มที่ผ่าน การรีดน้ำมันแล้ว น้ำทะเลลายปาล์มมาตะกอยให้เป็นเส้น ๆ ก่อนจะเอาไปอัดให้เป็นแผ่น เป็นผ้าห่มดินเพื่อการเกษตร ใช้ปุ๋ยเพื่อรักษาเกลือไม่คลุมดินไม่ให้วัชพืชขึ้นรบกวน ช่วยยึดหน้าดินโดยการใช้ร่วมกับหญ้าแฝกและต้นไม้ และเก็บความร้อนชื้นให้จุลินทรีย์ไต่ดินทำงาน

ชมเนื้อหาภายในพิพิธภัณฑ์

มูมที่ 1 ห้องป่าต้นน้ำ พร้อมเรื่องราวผ่าน แสง สี เสียง กลมกลืนกับธรรมชาติ เสียงนกร้องให้แต่ละคนได้เรียนรู้ถึง ป่าฝน มีไว้ป้องกันภัยธรรมชาติที่รุนแรง ป่าเปียก ปลูกไม้โตเร็วริมลำธารเป็นแนวป้องกันไฟป่า ป่าคลุมดิน การแนะนำให้ปลูกไม้พื้น ไร่สวนผสม

มูมที่ 2 ทำอย่างอื่นไปด้วยกัน เช่น สร้างฝาย อนุรักษ์ดิน สะท้อนคุณธรรมควบคู่กับจิตสำนึกชุมชนให้เห็นถึงประโยชน์มหาศาลของป่าทุกชนิด

มูมที่ 3 การจัดการทรัพยากรน้ำ 92 หยดลงสู่ทะเลต้องมีต้นน้ำกักไว้โดยมีเขื่อนกลางน้ำเป็นฝายเล็ก ๆ สุดท้ายคือสระก่อนจะสิ้นสุดตรงป่าชายเลน เรียกกันว่า จากภูผาสู่มหานที มีลักษณะจำลองเช่นนี้เอง

มูมที่ 4 ฝนเทียม จำลองกรรมวิธีเลี้ยงเมฆให้อ้วนจนฟ้าครึ้นพร้อมจุโจมด้วยเฮลิคอปเตอร์จำลอง นักท่องเที่ยวสามารถมุดลงไปข้างใต้เมื่อฝนตกจะมีล่อกระเซ็นเป็นฝอยสัมผัส ใอน้ำนั้นได้ ถูกใจเยาวชนที่แวะเข้ามาชม

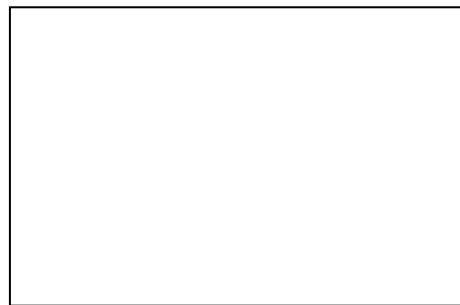
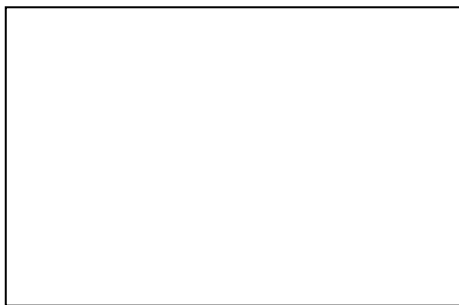
มูมที่ 5 การศึกษาเรื่องน้ำ

มูมที่ 6 ทฤษฎีแห่งการยืดหยุ่นได้

มูมที่ 7 ศูนย์ศึกษาการพัฒนาตนเอง

มูมที่ 8 ชุมชนพอเพียง

มูมที่ 9 พิพิธภัณฑ์แห่งชีวิต มูมนี้จะต้องเดินลงจากอาคารพิพิธภัณฑ์ไปตามแผนที่ประเทศไทยทำเป็นสวนครัว ขนาดใหญ่ 4 ภาค เป็นอันว่าเที่ยวชมเพียงพอใจ

องค์ความรู้ที่ได้ในการศึกษาฐานนอกสถานที่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง เลขที่ 117 หมู่ที่ 9 ตำบลไม่เรียง อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยคุณประยงค์ วรรณรงค์ คุณขจร ทิพาพงษ์ 081-956-0865

ชุมชนไม่เรียงเป็นชุมชนขนาดกลางมี 1,593 ครัวเรือน จำนวนประชากร 7,697 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักในการทำสวนยางพารา อาชีพรองทำสวนผลไม้และนาข้าว

จุดเปลี่ยน ในการเป็นชุมชนต้นแบบเรื่องพึ่งพาตนเองและเป็นชุมชนที่มีแผนแม่บทจากการประชุมประชาคม คือการที่ชาวบ้านเป็นหนี้สิน ทำสวนขาดทุน ต้องพึ่งพาภายนอก คุณประยงค์ วรรณรงค์ จึงเป็นแกนนำในการศึกษาค้นคว้า จนมีข้อสรุปว่า ชาวสวนยางจะต้องกำหนดราคาขายได้เอง จึงจะแก้ปัญหาค่าได้ จึงได้จัดตั้งกลุ่มและได้มีการพัฒนาเป็นศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง มาจนถึงทุกวันนี้

หลักแนวคิด

1. การศึกษาค้นคว้าหาสาเหตุของปัญหา แนวทางแก้ไข แนวทางป้องกัน เป้าหมายการพัฒนา ซึ่งศึกษาจากฐานข้อมูลชุมชน ดำเนินการโดยคนในชุมชนเป็นหลัก
2. การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ในสิ่งที่ชุมชนต้องการจะรู้ เพราะต้องการรู้ในสิ่งที่ต้องทำ และต้องทำในสิ่งที่รู้จริง
3. การนำสิ่งที่ได้จากการศึกษาไปสู่การปฏิบัติ การสร้างตัวอย่างที่ดี เพื่ออ้างอิงในการขยายผล
4. การนำผลจากการปฏิบัติจริงทำการขยายผลไปสู่ที่อื่น ๆ และผลักดันเป็นนโยบายรัฐในโอกาสที่เหมาะสม

แนวทางในการบริหารจัดการ

1. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงเป็นองค์กรบริหาร ซึ่งมีองค์กรการจัดการอยู่ในศูนย์ฯ หลาย ๆ องค์กร และจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามความต้องการ และเงื่อนไขซึ่งเริ่มต้นด้วยยางพาราและพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้โดยแผนแม่บทชุมชนเป็นแนวทางสร้างองค์กร
2. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงได้เริ่มต้นทำการศึกษาชุมชนเพื่อหาศักยภาพมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ ระดมคน ระดมความคิด สร้างระบบทำงานและกำหนดกิจกรรมของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง

กิจกรรมที่ดำเนินงาน

1. การพัฒนาอาชีพสวนยางพารา
2. การจัดการเรียนรู้ในชุมชน
3. การจัดทำแผนแม่บทชุมชน
4. การจัดองค์กรที่เหมาะสมกับชุมชน
5. การจัดวางระบบวิสาหกิจชุมชน

การนำความรู้จากการศึกษาดูงานมาประยุกต์ใช้

ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

1. นำมาประยุกต์ใช้เช่นการปลูกพืชโดยใช้ฟางหมักดินหรือคลุมที่โคนต้นไม้ เป็นการเก็บความชุ่มชื้นของดินเอาไว้ได้นาน ๆ และเพื่อให้สัตว์มีชีวิตน้อย ๆ ในดินได้มีวิวัฒนาการสร้างความอุดมสมบูรณ์ในดินที่มีการพึ่งพาอาศัยกันในระบบนิเวศวิทยา
2. การปลูกพืชในแบบผสมผสาน เป็นวิธีการใช้ธรรมชาติให้พึ่งพาอาศัยกันและกัน และเพื่อให้พืชแต่ละชนิดพึ่งพาอาหารกันได้ เป็นการปลูกพืชเพื่อประกันความเสี่ยงเพราะหากพืชชนิดใดราราคาตกต่ำ ก็ยังมีพืชชนิดอื่นทดแทน ที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนทำรายได้ตลอดทั้งปี
3. การใช้สารอินทรีย์ปรับปรุงสภาพดิน ในสวนเกษตรได้มีการทำอยู่แล้ว แต่ได้ต่อยอดแนวคิดที่ได้จากการศึกษาดูงานในเรื่องการผลิตปุ๋ยแห้ง ปุ๋ยเม็ด และน้ำหมักชีวภาพ การทำปุ๋ยก่อนเพื่อใช้ในสวนเกษตร
4. การทำน้ำส้มควันไม้เพื่อขับไล่แมลงในสวน การปลูกไม้ดอกที่มีสีสดใสเพื่อดึงดูดแมลงไม้ให้ไปรบกวนพืชผักเป็นต้น
5. การนำวัสดุเหลือใช้ เช่น ไม้ ผลไม้ มาเผาเป็นถ่านใช้ในการคูดซบกลิ่น
6. การเลี้ยงปลาแบบธรรมชาติ โดยให้อาหารเหลือใช้หรือข้าวสุกเศษอาหารอื่น ๆ ผักบุงผักตบชวา
7. การปรับประยุกต์ในการปลูกพืช 3 อย่าง ได้ประโยชน์ 4 อย่าง การปลูกไม้ 7 ระดับในสวนเกษตร สลับกับการปลูกไม้เศรษฐกิจไปด้วย เพื่อสร้างระบบนิเวศวิทยาในสวนให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกันและกัน
8. การแปรรูปผลิตผลในสวนเพื่อเพิ่มมูลค่า และเก็บรักษาไว้ได้นาน ๆ เป็นการนำผลผลิตมาแปรรูปในเรื่องของอาหารนำออกจำหน่ายหน้าสวน

9. แนวความคิดที่จะนำไปใช้ในเรื่องการทำป้ายแสดงองค์ความรู้เรื่องของพันธุ์ไม้ สรรพคุณของพืชสมุนไพร ประโยชน์ของพืชแต่ละชนิด เพื่อให้ผู้เข้ามาศึกษาได้เรียนรู้

10. แนวคิดในอนาคตที่จะมีการนำเรื่องของพลังงานทดแทนมาปรับใช้ เช่นการหมักก๊าซ การผลิตน้ำมันไบโอดีเซล

11. แนวคิดในการบริหารจัดการกลุ่ม เป็นการพัฒนานำไปสู่ความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพ ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอาชีพใด ๆ ก็ตามถ้ามีการบริหารจัดการที่ดีจะเพิ่มความแข็งแกร่งของกลุ่ม และนำพากลุ่มให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

12. รูปแบบการบริหารจัดการในเรื่องของการตลาดรองรับ ซึ่งการผลิตสิ่งของใด ๆ ก็ ตาม เมื่อผลิตออกมาแล้วต้องมีการจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้ของกลุ่ม

2. การปฏิบัติทำกิจกรรมการอบรมให้ความรู้การเกษตรผสมผสาน

การจัดอบรมให้ความรู้การเกษตรผสมผสานเป็นการให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนบาง ใหญ่ และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เพื่อเพิ่มองค์ความรู้และทักษะในการจัดตั้งศูนย์ เกษตรผสมผสาน ดังนี้

ตารางกำหนดการจัดอบรมให้ความรู้เกษตรผสมผสาน

วันที่ 23 มกราคม 2554

เวลา	08.30-09.00 น.	ลงทะเบียน
	09.00-10.00 น.	พิธีเปิดการฝึกอบรม/บรรยายพิเศษ (โดยรศ.ดร.สุพจน์ แสงเงิน)
	10.00-10.15 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
	10.15-12.00 น.	ความรู้เกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน (โดยนายภฤศ พรแสงพิรุณ เกษตรอำเภอไทรน้อย)
	12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
	13.00-14.30 น.	สรุป / พิธีปิดการฝึกอบรม

สรุปประเด็นให้ความรู้เรื่องเกษตรผสมผสานและระบบวนเกษตร

เกษตรผสมผสาน หมายถึง ระบบเกษตรกรรมที่จะนำไปสู่การเกษตรยั่งยืน เป็นระบบ การเพาะปลูกพืชหรือการเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกันภายใต้การเกื้อกูล ประโยชน์ต่อกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์ และ

สิ่งแวดล้อม มีการวางรูปแบบและดำเนินการ โดยให้ความสำคัญต่อกิจกรรมแต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม

เกษตรผสมผสาน คือ มีการใช้แรงงาน เงินทุน ที่ดิน ปัจจัย การผลิตและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนรู้จักนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตชนิดหนึ่งมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์กับการผลิตอีกชนิดหนึ่งกับการผลิตอีกชนิดหนึ่งหรือหลายชนิด ภายในไร่นาแบบครบวงจร เช่น การเลี้ยงไก่ หรือสุกรบนบ่อปลา

การพืชเป็นหลัก ซึ่งกิจกรรมที่ดำเนินการนี้จะมีพืชเป็นรายได้หลัก
 การเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก ซึ่งการดำเนินการเลี้ยงสัตว์จะเป็นรายได้หลัก
 การประมงเป็นหลัก ซึ่งจะมีกิจกรรมเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นรายได้หลัก

ระบบการเกษตรผสมผสานแบบไร่นาป่าผสมหรือวนเกษตรเป็นระบบที่มีการจัดการป่าไม้เป็นหลักร่วมกับการเกษตรทุกแขนง อาจประกอบด้วยการปลูกพืชเกษตรในสวนป่า การปลูกพืชเกษตรร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ในสวนป่า ระบบนี้มุ่งหวังที่จะให้เป็นตัวกลางเพื่อผ่อนคลายความต้องการที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมกับความต้องการป่าไม้ เพื่อควบคุมสิ่งแวดล้อมให้สามารถดำเนินควบคู่กันไป โดยคำนึงถึงสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรที่เกี่ยวข้อง

ระบบเกษตรที่ดี สามารถเพิ่มการซึมซับน้ำ รักษาหน้าดิน ลดการสูญเสียดิน ลักษณะพันธุ์พืชที่ใช้ควรเป็นทรงพุ่มเพื่อลดความรุนแรงของเม็ดฝนที่ตกกระทบผิวดิน สามารถรักษาสภาพสมดุลของสภาวะแวดล้อมให้เหมาะสมกับพืชที่ปลูกร่วม เช่น บั้วร่มเงา พายุ ฝน อีกทั้งยังควบคุมสภาพความชุ่มชื้นและอุณหภูมิให้ดี สิ่งสำคัญที่สุดควรเป็นระบบที่อนุรักษ์ดินและน้ำได้ดี ปลูกได้หลายสภาพแวดล้อมและง่ายต่อการปฏิบัติในสภาพของเกษตรวนเกษตรที่พอประยุกต์ใช้ในประเทศไทยมีอยู่ 3 ระบบใหญ่ ๆ คือ ระบบป่าไม้ – ไร่นา, ระบบป่าไม้-เลี้ยงสัตว์ และระบบเลี้ยงสัตว์-ป่าไม้-ไร่นา ซึ่งวิธีการนำแต่ละระบบไปประยุกต์ใช้ขึ้นอยู่กับ สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของพื้นที่เป็นเกณฑ์

ผลที่ได้จากการอบรม

กลุ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. ลดความเสี่ยงจากความแปรปรวนของสภาพลม ฟ้า อากาศ จากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีความแปรปรวนในแต่ละปี ซึ่งมีแนวโน้มจะรุนแรงมากขึ้น เช่น เกิดภาวะฝนแล้ง ฝนทิ้งช่วง น้ำท่วมฉับพลัน เป็นต้น จึงเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อเกษตรกรที่มีกิจกรรมการเกษตรเพียงอย่างเดียว เช่น ข้าว หรือพืชไร่
2. ลดความเสี่ยงจากการผันแปรของราคาผลผลิต ในการดำเนินระบบการเกษตรที่มีเพียงกิจกรรมเดียวที่มีการผลิตเป็นจำนวนมาก ผลผลิตที่ได้เมื่อออกสู่ตลาดพร้อม ๆ กัน ไม่ว่าจะเป็น ข้าว พืชไร่ ไม้ผล หรือพืชผัก เมื่อมีปริมาณเกินความต้องการของตลาดย่อมทำให้ราคาของผลิตต่ำลง
3. ลดความเสี่ยงจากการระบาดของศัตรูพืช ในการดำเนินกิจกรรมการปลูกข้าว หรือพืชไร่เพียงอย่างเดียว เกษตรกรจะมีความเสี่ยงอย่างมากเมื่อเกิดการระบาดของศัตรูพืชขึ้น โดยเฉพาะในเขตภาคกลางได้รับความเสียหายอย่างมาก เกษตรกรต้องประสบความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ โดยไม่มีรายได้จากกิจกรรมอื่นมาเจือจุนครอบครัวได้
4. ช่วยเพิ่มรายได้และกระจายรายได้ตลอดปี การดำเนินระบบเกษตรผสมผสานซึ่งมีกิจกรรมหลายกิจกรรม ในพื้นที่เดียวกัน จะก่อประโยชน์ในด้านทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น และมีรายได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจจะเป็นรายได้ รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน และรายได้ประจำฤดูกาล
5. ช่วยก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวพันธุ์ การดำเนินระบบเกษตรผสมผสาน ซึ่งจะมีกิจกรรมหลากหลายในพื้นที่เดียวกัน พบว่าทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวพันธุ์เกิดขึ้นในพื้นที่
6. ช่วยกระจายการใช้แรงงาน ทำให้มีงานทำตลอดปี เป็นการลดปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกภาคการเกษตร และในสถานะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ
7. ช่วยก่อให้เกิดการหมุนเวียนของกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับไร่นา เป็นการช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรในระดับไร่นา ไม่ให้เสื่อมสลายหรือถูกใช้ให้หมดไปอย่างรวดเร็ว
8. ช่วยให้เกษตรกรมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือน ในการดำเนินระบบเกษตรผสมผสานที่มีหลายกิจกรรมช่วยทำให้เกษตรกรสามารถมีอาหารไว้บริโภคในครอบครัวครบทุกหมู่
9. ช่วยทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น การดำเนินกิจกรรมในระบบเกษตรผสมผสาน ช่วยทำให้มีการกระจายการใช้แรงงานทำให้มีงานทำตลอดทั้งปี และมีการกระจายรายได้จาก

กิจกรรมต่าง ๆ เป็นการลดปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคการเกษตรไปสู่ภาคอื่น ๆ เช่น ภาคอุตสาหกรรม ภาคการขายบริการต่าง ๆ ซึ่งมักก่อให้เกิดปัญหาตามมาเช่น ปัญหาอาชญากรรม

3. การปฏิบัติทำกิจกรรมจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

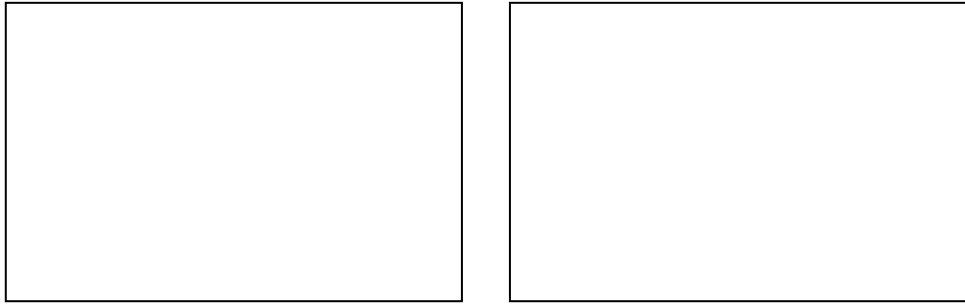
การทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกชุมชนบางใหญ่ และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดของการวิจัยในครั้งนี้ เพราะเป็นการนำความรู้จากการศึกษาดูงาน จากการอบรม การวิเคราะห์ สภาพการณ์และความต้องการ ตลอดจนการวิเคราะห์ SWOT และการศึกษาบริบทมาจัดทำเป็นงานการเรียนรู้ 8 ฐาน ซึ่งประกอบด้วย ฐานพืชสวน พืชสวนครัว เลี้ยงปลา เพาะชำ ปุ๋ยชีวภาพ ทูเรียน สมุนไพร และการแปรรูปอาหาร ซึ่งมีการดำเนินการจัดทำฐานโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในแต่ละฐานการเรียนรู้ดังนี้

3.1 ฐานพืชสวน

ฐานพืชสวนเป็นฐานที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชสวนในท้องร่องของสวน และมีการเลี้ยงปลาในร่องน้ำในสวนที่เอื้อประโยชน์ต่อกันในฐานนี้จะมีพืชสวนหลายชนิดที่ปลูกอยู่ด้วยกันมีทั้งพืชขนาดใหญ่จำพวกต้นมะม่วง ฝรั่ง ขนุน ชมพู และพืชผักทั่วไปในท้องร่องของสวนเช่น พริกชี้หนู มะเขือเปราะ ตะไคร้ เป็นต้น นอกจากนี้ในฐานนี้จะมีป้ายแสดงความรู้เกี่ยวกับพืช สวน

3.1.1. ขั้นตอนการจัดทำฐานพืชสวน

1. การเตรียมพื้นที่ในการปลูกพืช
2. การทำความสะอาดบริเวณการจัดทำฐานพืชสวน
3. การกำจัดวัชพืชภายในฐาน
4. การกำหนดพืชสวนที่นำมาปลูกเสริม
5. การลงมือปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกในชุมชน นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
6. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของฐาน
7. ตัดแต่งต้นไม้ภายในฐาน
8. จัดทำป้ายชื่อต้นไม้และพืชแต่ละชนิด

น้ำท่วม

3.1.2. ปัญหาอุปสรรค

1. สภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่ม มีน้ำขัง ระบายน้ำออกลงสู่ลำคลองช้าก่อให้เกิด
2. วัชพืชจะเติบโตรวดเร็วกว่าปกติ
3. พื้นที่จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เป็นของเอกชน
4. สมาชิกที่ดูแลงานมีเวลาว่างน้อยในการมาดูแล
5. บริเวณท้องร่องมีการขยายพันธุ์ของผักตบชวา จอกและแหน รวดเร็ว

มาก

3.1.2. ปัญหาอุปสรรค

1. สภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่ม มีน้ำขัง ระบายน้ำออกลงสู่ลำคลองช้าก่อให้เกิด
2. วัชพืชจะเติบโตรวดเร็วกว่าปกติ
3. พื้นที่จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เป็นของเอกชน
4. สมาชิกที่ดูแลงานมีเวลาว่างน้อยในการมาดูแล
5. บริเวณท้องร่องมีการขยายพันธุ์ของผักตบชวา จอกและแหน รวดเร็วมาก

น้ำท่วม

3.1.3 แนวทางแก้ไข

1. นำพืชที่ทนต่อสภาพน้ำท่วมมาปลูกในพื้นที่เช่น กระจับผักบุ้ง ผัก
2. ควรกำจัดวัชพืชที่นำไปยากต่อการดูแลรักษา
3. สมาชิกในชุมชนควรรหาความรู้เพิ่มเติมในการดูแลและพัฒนาฐาน
4. ควรนำที่ระบายน้ำให้น้ำหมุนเวียนภายในฐานสู่ลำคลอง

กระเจด

3.1.4 ผลที่เกิดจากการจัดตั้งฐานพืชสวน

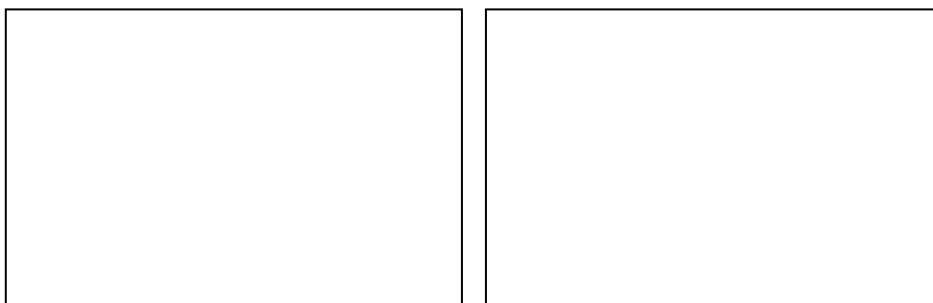
1. เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนและผู้สนใจ
2. เป็นแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครและสถาบันการศึกษาอื่น ๆ
3. เป็นการสร้างรายได้ให้ชุมชน
4. คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

3.2 ฐานพืชสวนครัว

ฐานพืชผักสวนครัวเป็นฐานการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานเป็นฐานที่เป็นตัวอย่างถึงการปลูกพืชสวนครัวที่จำเป็นในชีวิตประจำวันที่ต้องใช้ในการปรุงอาหารเป็นการลดรายจ่าย และเป็นตัวอย่างของการพึ่งพาตัวเองในลักษณะหนึ่งตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ลักษณะของฐานจะปลูกพืชสวนครัวตามไหล่ของร่องในสวนที่มีลักษณะลาดเอียงและปลูกพืชสวนครัวเป็นขั้นบันได พืชที่ปลูกประกอบด้วย ผักบุ้งจีน ข้าวโพดหวาน ผักชีฝรั่ง ผักคะน้า พริกหยวก มะเขือเปราะ มะละกอ มะเขือพวง ใบโหระพา ใบกระเพรา ต้นแคดอกขาว และในแปลงสาธิตจะมีป้ายแสดงความรู้และประโยชน์ของพืชผักสวนครัว

3.2.1 ขั้นตอนในการจัดตั้งฐานพืชสวนครัว

1. การจัดทำแผนการพัฒนาฐาน
2. การกำหนดแนวทางและรูปแบบของพืชสวนครัว
3. การเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ในการจัดทำฐาน
4. การจัดหาพืชสวนครัวที่มาปลูกในฐานการเรียนรู้
5. การลงมือปฏิบัติจัดทำฐานพืชสวนครัว
 - การเตรียมดิน โดยการยกร่องแต่ไม่ต้องลงมาก
 - การปลูกพืชสวนครัว ซึ่งประกอบด้วย ผักบุ้ง มะเขือ พริก พักทอง ชะอม ต้นแค ผักชีฝรั่ง ข้าวโพด โหระพา ผักคะน้า

3.3 ฐานการเลี้ยงปลา

ฐานการเลี้ยงปลา ฐานการเลี้ยงปลาเป็นฐานที่จัดทำโดยใช้บ่อขนาดใหญ่ในพื้นที่ โดยมีกาสาธิตให้เห็นการเลี้ยงปลาใน 2 ลักษณะคือการเลี้ยงปลาในบ่อ และการเลี้ยงในกระชัง ในฐานนี้นอกจากมีบ่อปลาสาธิตแล้วยังมีป้ายที่แสดงความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงปลาในทุกขั้นตอน

1. การเตรียมพื้นที่เลี้ยงปลา
2. การดูแลสภาพน้ำ
3. การจัดบ่อการเลี้ยงปลาแต่ละประเภท
4. กระบวนการเลี้ยงปลาเมื่อปล่อยปลาลงในบ่อ
5. การดูแลรักษาและการป้องกันโรค
6. การให้อาหาร

3.3.1 ขั้นตอนการจัดทำฐานการเลี้ยงปลา

1. ทำความสะอาดโดยรอบของบ่อที่จะเลี้ยงปลา
2. จัดทกระชังให้มีขนาดพอเหมาะกับขนาดของบ่อที่จะเลี้ยงปลา
3. นำไม้ไผ่มาปักลงในบ่อเพื่อทำยึดแพกระชังปลาที่ทำด้วยถังพลาสติกขนาดใหญ่
4. เก็บเศษวัชพืชที่ลอยอยู่ในน้ำเพื่อให้ความสะอาด
5. นำพันธุ์ปลาและพันธุ์ปลาตะเพียนมาปล่อยในกระชัง
6. คอยดูแลและให้อาหารปลาในกระชัง
7. เมื่อครบกำหนดการอนุบาลพันธุ์ปลา จึงนำปลาออกมาเลี้ยงแบบธรรมชาติในบ่อปลา

3.3.2 ปัญหาอุปสรรค

1. ระดับน้ำในบ่อตื้นเกินไปไม่เหมาะในการปล่อยปลาขนาดใหญ่
2. ขาดความรู้และเทคนิคในการเลี้ยงปลาในกระชังและธรรมชาติทำให้เจริญเติบโตช้า
3. ขาดการดูแลอย่างต่อเนื่อง ขาดความปลอดภัย เนื่องจากมีบุคคลไม่ทราบชื่อเข้ามาตกปลา

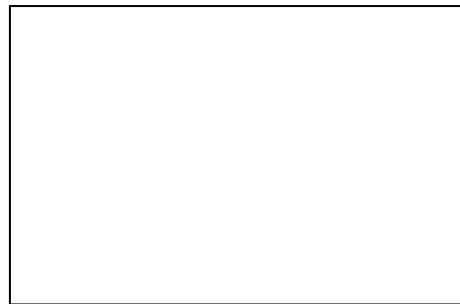
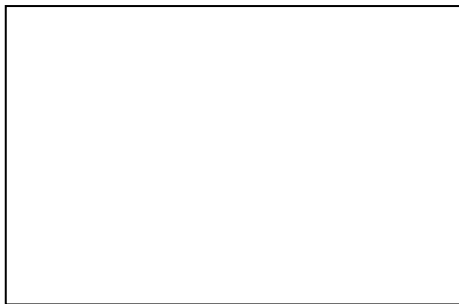
3.3.3 แนวทางแก้ไข

1. ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนของสมาชิกในชุมชนเข้ามาดูแล

2. ทำป้ายประชาสัมพันธ์ห้ามจับสัตว์ทุกชนิดในสวนเกษตรผสมผสาน
3. ปล่อน้ำให้คงที่ให้ปลาอาศัยได้อย่างเหมาะสม
4. ต้องการให้ผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ในเรื่องการเลี้ยงปลาในกระชัง

3.3.4 ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งฐานการเลี้ยงปลา

1. เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ การเลี้ยงปลาแก่สมาชิกในชุมชนบางใหญ่ และบุคคลทั่วไปที่สนใจ
2. เป็นตัวอย่างศูนย์การเรียนรู้การเลี้ยงปลาที่ขยายผลไปยังชุมชนอื่น ๆ ที่มีความพร้อมในการเลี้ยงปลา

3.4 ฐานเพาะชำ

ฐานเพาะชำ เป็นฐานที่มีการเพาะขยายและชำต้นพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ก่อนที่จะนำไปปลูกหรือถาวรต่อไป ซึ่งในฐานเพาะชำจะมีการจัดแผ่นป้ายให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญประโยชน์และขั้นตอนของการเพาะชำอย่างละเอียด และในบริเวณฐานยังมีแปลงสาธิตการเพาะชำในทุกขั้นตอน ซึ่งประกอบด้วย

1. การเลือกกิ่งกิ่งแก่กิ่งอ่อนที่สมบูรณ์ปราศจากโรคและแมลง
2. ควั่นกิ่ง ลอกเปลือกออก
3. นำเยื่อมะพร้าวที่แช่น้ำบีบมาค ๆ มาหุ้มแล้วใช้พลาสติกหุ้ม
4. เมื่อกิ่งตอนมีรากงอกแทงผ่านวัสดุออกมาตัดกิ่งตอนได้
5. นำกิ่งตอนไปปลูก

ในแปลงสาธิตจะมีการตอนกิ่งพืชสวนที่มีอยู่ในชุมชนบางใหญ่ ซึ่งประกอบด้วย มะม่วง ฝรั่ง นอกจากนี้ยังมีการสาธิตเกี่ยวกับการติดตา การเพาะเมล็ดและการทาบกิ่ง

3.4.1 ขั้นตอนการจัดตั้งฐานเพาะชำ

1. การปรับปรุงฐานที่ให้ความสะอาดและเหมาะสม
2. กำจัดวัชพืชภายในบริเวณแปลง
3. ย้ายต้นไม้หรือกล้าไม้ออกจากแปลงเพาะชำ
4. ปรับพื้นดินภายในแปลงให้เสมอก่อนจัดกวาดต้นไม้ใหม่
5. จัดเรียงต้นไม้ภายในแปลงให้เป็นหมวดหมู่
6. จัดทำป้ายชื่อต้นไม้
7. จัดทำบอร์ดวิชาการให้ความรู้เกี่ยวกับการเพาะชำกล้าไม้

3.4.2 ปัญหาอุปสรรค

1. การมีวัชพืชมากและเติบโตอย่างรวดเร็ว
2. สมาชิกไม่มีเวลาว่างมากพอในการดูแลฐานให้มีความสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา
3. สภาพดินฟ้าอากาศ โดยเฉพาะช่วงฤดูฝนถ้าฝนตกมากระบายน้ำไม่ทันก่อให้เกิดน้ำท่วมเรือนเพาะชำ

3.5 ฐานปุ๋ยชีวภาพ

ฐานปุ๋ยชีวภาพ เป็นฐานที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำส้มควันไม้ เป็นฐานที่แสดงถึงการผลิตปุ๋ยชีวภาพ น้ำส้มควันไม้ น้ำหมักชีวภาพ ซึ่งเป็นเรื่องทีก่อให้เกิดผลดีต่อสิ่งแวดล้อมที่ดีอันจะส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชนและในฐานนี้จะมีป้ายแสดงถึงความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับปุ๋ยชีวภาพอย่างละเอียดดังนี้

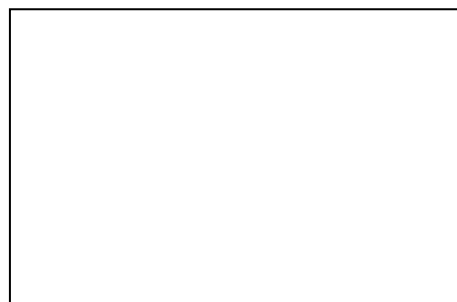
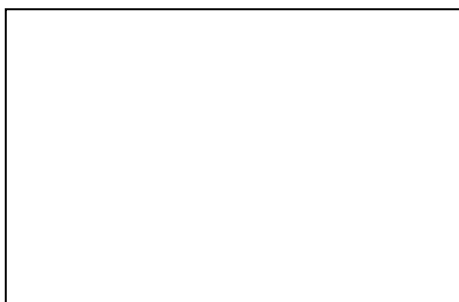
1. ปุ๋ยชีวภาพคืออะไร
2. อุปกรณ์ในการหมัก
3. วิธีการทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ

3.5.1 ขั้นตอนการจัดทำฐาน

1. การปรับพื้นที่สำหรับการจัดทำฐาน
2. การเตรียมอุปกรณ์ในการหมักได้แก่
 - ถังหมักที่มีฝาปิดสนิท
 - ถุงใส่เศษอาหารที่ปิดสนิทได้
 - เศษอาหาร พืชผักจากครัวเรือนที่เป็นของสด (ไม่เน่า หากเป็นแกงที่กินเหลือควรเทน้ำออกก่อน)
 - กากน้ำตาลหรือน้ำตาลทุกชนิด
3. วิธีทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ
 - นำเศษอาหารใส่ลงในถุง

3.5.2 ปุ๋ยน้ำชีวภาพก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้

1. สามารถใช้บำบัดน้ำเสีย ทำให้เป็นน้ำดี
2. ช่วยปรับสภาพความเป็นกรด – ด่างในน้ำ
3. ปรับสภาพของเสียอย่างเศษอาหารจากครัวเรือนให้เป็นประโยชน์
4. ใช้รดน้ำต้นไม้ให้มีความสมบูรณ์
5. ใช้ใส่ในน้ำให้สัตว์เลี้ยง
6. ใส่ตู้ปลาเพื่อ

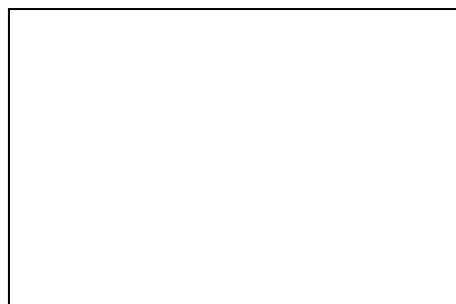
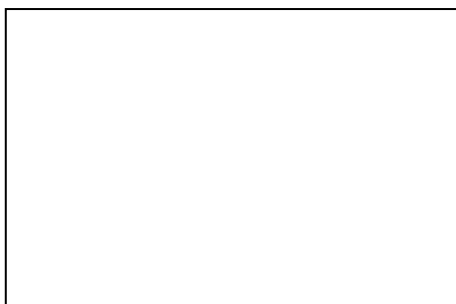
3.6 ฐานสมุนไพรม

ฐานสมุนไพรมเป็นฐานการเรียนรู้ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรมที่เป็นพืชที่มีอยู่ในชุมชนบางใหญ่ โดยจัดปลูกสมุนไพรมในแปลงที่ยกระดับให้สูงเพื่อป้องกันน้ำท่วม โดยปลูกพืชเป็นหมวดหมู่ พืชสมุนไพรมที่ปลูกประกอบด้วย เสดดพังพอน ฟ้าทะลายโจร กระชาย กระเพา ตะไคร้ เเตย ขอ หางจระเข้ ฟริก ขมิ้นชัน ข่า ชะพลู ดาวเรือง และจะมีป้ายแสดงให้เห็นถึง

สรรพคุณและประโยชน์ของสมุนไพรแต่ละชนิด เมื่อเป็นองค์ความรู้ให้ผู้มาศึกษาได้รู้และนำไปใช้ประโยชน์

3.6.1 ขั้นตอนการจัดทำฐานสมุนไพร

1. การปรับพื้นที่ให้มีความสะอาดในการจัดทำแปลงปลูกพืชสมุนไพร
2. ขุดดินและพรวนดินให้มีความเหมาะสมในการปลูกพืชสมุนไพร
3. จัดหาสมุนไพรโดยเน้นสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น
4. จัดปลูกสมุนไพรในแปลงที่ได้ร่วมกันจัดทำขึ้นมา

3.7 ฐานทุเรียน

ฐานทุเรียน เป็นฐานการเรียนรู้ที่ให้ความรู้และประวัติความเป็นมาของทุเรียนจังหวัดนนทบุรี เพราะในอดีตทุเรียนนนท์จะมีชื่อเสียงมาก และเป็นที่ต้องการของตลาด แต่ปัจจุบันทุเรียนนนท์มีน้อยมาก คนรุ่นหลังไม่ค่อยรู้จักในฐานทุเรียนนนท์จะมีป้ายความรู้ที่บอกถึงทุเรียนนนท์เกี่ยวกับการปลูก การดูแลรักษาการปลูกทุเรียน ชนิดของทุเรียน ในบริเวณฐานการเรียนรู้จะมีการปลูกทุเรียนให้ได้ศึกษาจำนวน 22 ต้น ส่วนใหญ่จะเป็นทุเรียนหมอนทอง และก้านยาว ซึ่งเป็นทุเรียนที่รสชาติอร่อยและเป็นที่ต้องการของตลาด

3.7.1 ขั้นตอนการจัดทำฐานทุเรียน

1. การเตรียมพื้นที่ในการปลูกทุเรียน
2. ทำความสะอาดบริเวณจัดทำฐาน
3. ขร่รงดินให้สูงพอประมาณไม่ให้น้ำท่วมถึง
4. ทิ้งช่วงในการปลูก

3.7.2 ปัญหาอุปสรรค

1. ขาดองค์ความรู้ในการดูแลสวนทุเรียน
2. สภาพพื้นที่ไม่สมบูรณ์ต่อการเจริญเติบโตของทุเรียน
3. สมาชิกมีเวลาน้อยในการดูแลการปลูกทุเรียน

3.7.3 แนวทางแก้ไข

1. จัดหาผู้รู้ในการปลูกทุเรียนและการดูแลรักษามาให้ความรู้
2. ประสานงานกับส่วนราชการให้ความช่วยเหลือในด้านอุปกรณ์
3. ปรับสภาพพื้นที่โดยการปลูกต้นไม้ที่มีร่มใบเสริมเช่นต้นทองหลาง

3.8 ฐานแปรรูปอาหาร

ฐานแปรรูปอาหาร เป็นฐานที่ดำเนินการสาธิตการแปรรูปผลผลิตจากผลไม้และปลาที่เลี้ยงไว้มาให้เกิดเป็นมูลค่าเพิ่ม เพราะผลผลิตจากสวนเกษตรผสมผสานบางครั้งขายสู่ท้องตลาดไม่ทัน ผลไม้ออกพร้อมกันจึงจัดทำฐานแปรรูปอาหารซึ่งในฐานนี้จะให้ความรู้แก่ผู้สนใจและผู้มาเยี่ยมชมดังนี้

1. ความรู้การแปรรูป
2. สาเหตุของการแปรรูป
3. ประโยชน์ของการแปรรูป
4. กระบวนการแปรรูป

การแปรรูปอาหารส่วนใหญ่จะเป็นการแปรรูปผลไม้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสวน ประกอบด้วย กล้วยกวน กล้วยฉาบ มะม่วงกวน สาเกเชื่อม ขนุนกวน ฝรั่งกวน น้ำฝรั่ง มะละกอดอง เป็นต้น

3.8.1 ขั้นตอนการจัดทำฐาน

1. การจัดเตรียมพื้นที่ในการจัดทำฐาน
2. จัดหาอุปกรณ์ในการสร้างโรงเรือนซึ่งประกอบด้วยเสาไม้ กระเบื้อง

เหล็ก ไม้ฝา ทราช ปูน ตะปู ลวด

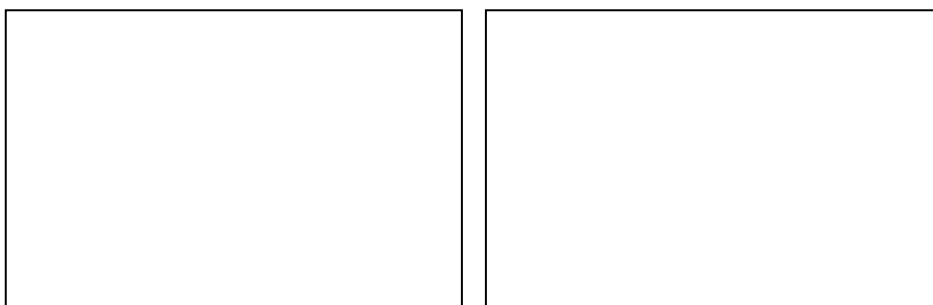
- 3. ก่อสร้างฐานแปรรูปอาหารขนาดกว้าง 2 เมตร ยาว 6 เมตร
- 4. จัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็นในการแปรรูปอาหาร
- 5. จัดทำบอร์ดให้ความรู้และขั้นตอนของการแปรรูปอาหาร

3.8.2 ปัญหาอุปสรรค

- 1. สิ่งอำนวยความสะดวกในการแปรรูปไม่ครบ
- 2. สถานที่คับแคบ
- 3. วัตถุดิบในการแปรรูปมีน้อยไม่เพียงพอในการแปรรูปอาหาร
- 4. การจำหน่ายผลผลิตมีแหล่งจำหน่ายน้อยส่วนใหญ่จะขายสมาชิกในชุมชน
- 5. ขาดรูปแบบของหีบห่อที่ดึงดูดความสนใจ
- 6. อาหารแปรรูปเมื่อขายไม่หมดก่อให้เกิดความเสียหาย

3.8.3 แนวทางแก้ไข

- 1. ประสานงานกับส่วนราชการและภาคเอกชนในการสนับสนุนด้านอุปกรณ์ที่จำเป็นในการแปรรูปอาหาร
- 2. อบรมให้ความรู้แก่สมาชิกในการแปรรูปอาหารและการพัฒนาหีบห่อของอาหารแปรรูป
- 3. ประสานงานกับสมาชิกในชุมชนเพื่อก่อให้เกิดตลาดในวงกว้างมากขึ้น
- 4. การให้ความรู้ในการดูแลอาหารแปรรูปไม่ให้เสียก่อนกำหนด

4. การปฏิบัติการประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

การจัดกิจกรรมการประชาสัมพันธ์ได้ประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อให้รูปแบบของการประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน โดยจัดเวทีประชุมแสดงความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนบางใหญ่ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ดังนี้

4.1 การประชุมวางแผน

จัดประชุมแบบมีส่วนร่วมในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุง และร่วมรับผลประโยชน์ โดยการกำหนดรูปแบบและสาระสำคัญของการประชาสัมพันธ์ มีประเด็นอะไรบ้าง และได้กำหนดลักษณะของการประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน ดังนี้

4.1.1 การประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน โดยใช้แผ่นพับโดยมีข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

1) สภาพโดยทั่วไปของศูนย์การเรียนรู้

สภาพโดยทั่วไปของสวนเกษตรผสมผสาน ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 31/4 หมู่ที่ 4 ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี บนพื้นที่ 19 ไร่ โดยมีนายขวัญชัย ปาเตนา และนางนงนุช ปาเตนา เป็นเจ้าของสวน ได้เห็นคุณค่าของการใช้พื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรผสมผสาน แต่ในสภาพที่เป็นอยู่การจัดสวนการเกษตรยังไม่ถูกต้องทางหลักวิชาการเท่าที่ควร จึงมีความต้องการให้ชุมชนบางใหญ่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำสวนเกษตรผสมผสานให้ถูกต้องตามหลักทฤษฎีและหลักวิชาการเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและผู้สนใจโดยทั่วไป

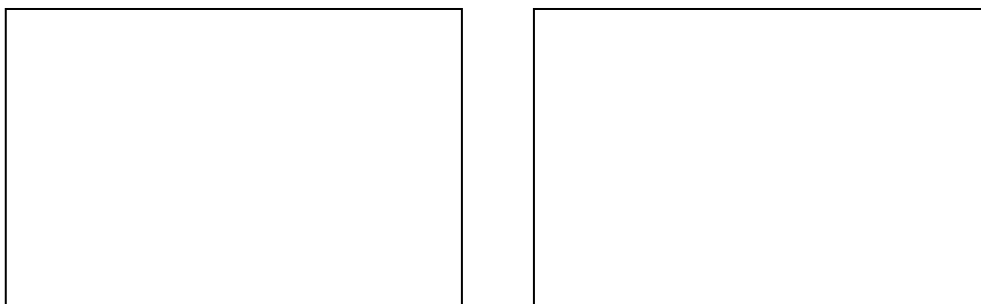
2) ประวัติความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้

การเกิดศูนย์การเรียนรู้เกิดจากความต้องการของชุมชนและนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ต้องการใช้พื้นที่เป็นแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพการพัฒนาชุมชน ตามโครงการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับชุมชน ซึ่งนักศึกษาต้องทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนโดยการสร้างศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานขึ้น เพื่อให้นักศึกษาได้นำความรู้สู่การปฏิบัติที่สมบูรณ์ และเกิดประโยชน์ต่อชุมชน

3) ฐานการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานชุมชนบางใหญ่ ประกอบด้วยฐานการเรียนรู้ 8 ฐานดังนี้

- 1) ฐานแปรรูปอาหาร
- 2) ฐานเพาะชำ

- 3) ฐานเกษตรผสมผสาน
- 4) ฐานปฎิชีวภาพ
- 5) ฐานสมุนไพร
- 6) ฐานเลี้ยงปลา
- 7) ฐานพืชผักสวนครัว
- 8) ฐานทุเรียนนนท์

4.1.2 จัดทำป้ายฐานการเรียนรู้และป้ายแสดงองค์ความรู้ประจำฐาน

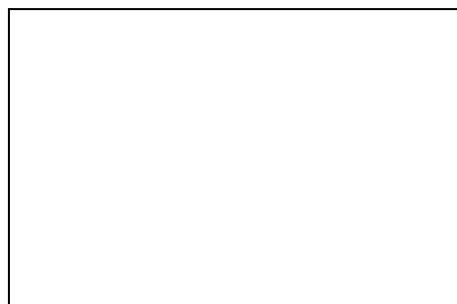
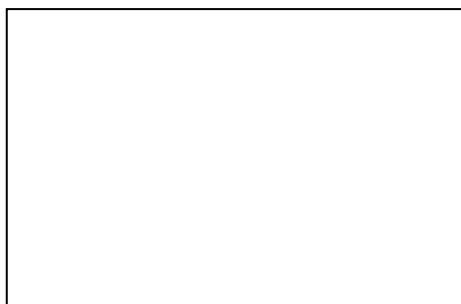
ขั้นตอนในการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ศูนย์

- 1) ประชุมระดมความคิดร่วมกันระหว่างสมาชิกชุมชนบางใหญ่ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครและผู้วิจัย
- 2) การกำหนดข้อความ และลักษณะตัวอักษรในแต่ละฐานการเรียนรู้
- 3) การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์สำหรับการจัดทำป้ายฐานการเรียนรู้และป้ายแสดงความรู้ประจำฐาน
- 4) ดำเนินการจัดทำป้ายประจำฐานการเรียนรู้ และป้ายแสดงองค์ความรู้ประจำฐาน
- 5) ตรวจสอบความถูกต้องของภาษาและความสมบูรณ์ของป้ายแต่ละฐาน
- 6) เตรียมอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการติดตั้งป้ายฐานการเรียนรู้ และป้ายองค์ความรู้ประจำฐาน
- 7) ดำเนินการติดตั้งป้ายประจำฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 ฐาน
- 8) ตรวจสอบความถูกต้องของฐานการเรียนรู้ในแต่ละฐาน

4.1.3 จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เส้นทางของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานชุมชนบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

ขั้นตอนในการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เส้นทางของการมาศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

- 1) ประชุมวางแผนร่วมกันของสมาชิกชุมชนบางใหญ่ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครและผู้วิจัย
- 2) ศึกษาสภาพพื้นที่ในการจัดติดตั้งป้ายบอกเส้นทางของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน
- 3) กำหนดรูปแบบ ขนาด และลักษณะของป้ายบอกเส้นทางของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน
- 4) จัดหา วัสดุ อุปกรณ์ในการจัดทำป้ายเส้นทางศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน
- 5) ดำเนินการจัดทำป้ายบอกเส้นทาง บอกระยะทางเข้าสู่ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน
- 6) ดำเนินการติดตั้งป้ายบริเวณหน้าศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

ในบทนี้จะเป็นการสรุปผลจากการวิจัยของการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานชุมชนบางใหญ่ ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน ชุมชนบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ศึกษาความต้องการ รูปแบบปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานชุมชนบางใหญ่

วิธีการวิจัยในครั้งนี้เป็นการใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพและเทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยระหว่างสมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชน นักศึกษาสาขาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต การสังเกตการณ์มีส่วนร่วม การจัดเวที การศึกษาดูงาน และการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของการบรรยายเชิงพรรณนา ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5.1.1 ผลการวิจัยพบว่า

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนบางใหญ่

ชุมชนบางใหญ่เป็นชุมชนสัน โดยสงบสุข และร่มเย็นอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมีทั้งคนไทยดั้งเดิมและคนไทยเชื้อสายจีน มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ตามแบบสังคม ชุมชนมีประวัตินานนับร้อยปี มีความสมัครสมานสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมสังคมอย่างเหนียวแน่นปฏิบัติยึดมั่นในศาสนาพุทธอย่างมั่นคง คนไทยดั้งเดิมและคนไทยเชื้อสายจีนปฏิบัติศาสนกิจร่วมกันอย่างผสมกลมกลืน วิถีชีวิตผู้คนเรียบง่ายอุปนิสัยเยือกเย็น และโอบอ้อมอารี ดำเนินชีวิตแบบวิถีชนบทดั้งเดิม ตำบลบางใหญ่ตั้งอยู่ในอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี มีพื้นที่ประมาณ 5,856 ไร่ แบ่งการปกครองเป็น 6 หมู่บ้าน การคมนาคมค่อนข้างดี สภาพพื้นที่ราบลุ่ม มีคลองหลายสายไหลผ่าน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,080 มิลลิเมตร/ปี สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวร่วม การ

ปลูกพืชสวนใหญ่เป็นข้าว ส่วนที่เหลือจะปลูกไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ ปลูกผัก ตามลำดับ ปัญหาส่วนใหญ่เกษตรกรจะขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตร การผลิตทุก ๆ ด้าน

5.1.2 ลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

สภาพทางภูมิศาสตร์ของตำบลบางใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์พื้นที่เป็นที่ลุ่ม พื้นดินซึ่งมีสภาพเป็นโคลนตะกอนทับถมกันส่วนใหญ่จะเป็นดินเหนียวที่ยังไม่มีการชะร่าล้างแร่ธาตุในดิน คุณภาพดินของชุมชนบางใหญ่ แบ่งตามลักษณะทางธรณีมีดินชุดบางกอก ดินชุดบางเขน ดินชุดธนบุรี ดินชุดเสนา ดินชุดองค์รักษ์ จากสภาพคุณภาพของดินดังกล่าวจึงทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ทำการเกษตร ทำนา ทำสวนปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ได้ ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านถึง 11 สาย ประกอบด้วย คลองบางโสน คลองตาทิน คลองตาชู คลองโสนน้อย คลองสะเพิน คลองลาดละมุค คลองขุนเงิน คลองจันทน์มาย คลองชุดใหญ่ คลองสามเท่า และคลองบางใหญ่

5.1.4 สภาพทางเศรษฐกิจ

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนมี 2 ลักษณะคือชุมชนหนาแน่นในเขตเทศบาล และตามสองฝั่งริมคลองบางใหญ่ ส่วนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่ ประชาชนตั้งบ้านเรือนกันอยู่กระจัดกระจายกันไปเพราะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ต่อมามีการปรับปรุงถนนหนทางให้ดีขึ้น จึงเกิดหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีประชากรย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านจัดสรรเพิ่มขึ้นตามลำดับ การใช้ที่ดินในชุมชนบางใหญ่มีการใช้พื้นที่ดังนี้

พื้นที่พักอาศัย พื้นที่พาณิชยกรรม พื้นที่อุตสาหกรรม พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่เลี้ยงสัตว์ พื้นที่ตั้งหน่วยงานของรัฐ พื้นที่สวนสาธารณะ/นันทนาการ

5.1.5 วัฒนธรรม ประเพณี

วัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนตำบลบางใหญ่นั้น ประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่นคือ ประเพณีตักบาตรพระ 108 ลอยกระทง การจัดงานวันเด็กแห่งชาติ วันเยาวชนแห่งชาติ ส่งเสริมจริยธรรมและวัฒนธรรมไทย จัดงานประเพณีการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านประกวดร้องเพลงไทยลูกทุ่ง ฝึกทักษะคนตรีไทย วัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชน ส่วนใหญ่ยังเป็นแบบวัฒนธรรมสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ มีวัฒนธรรมการปลูกบ้านอาศัยไปตามแม่น้ำลำคลองใช้ทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก แต่ต่อมาเริ่มมีความเจริญทางสังคมมากขึ้น เริ่มมีการใช้รถยนต์แทนเรือ จึงต้องหันมาสร้างถนนเพื่อรองรับการจราจรไปมา ถ่ายทอดประเพณีหรือเทศกาลต่าง ๆ

เช่นมีวัฒนธรรมประเพณีแบบเดิมคือประเพณีสงกรานต์แบบชาวมอญ เพราะส่วนใหญ่ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน มักได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมของชาวมอญโบราณ เนื่องจากจังหวัดนนทบุรีแถบอำเภอปากเกร็ด และอำเภอข้างเคียงเป็นบุคคลไทยเชื้อสายมอญ วัฒนธรรมประเพณีจึงได้รับการถ่ายทอดแบบประเพณีมอญ นอกจากนี้ยังมีเครื่องปั้นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ มักจะเป็นการเกี่ยวกับการดำรงชีพ เช่นปั้นหม้อ ปั้นอิฐ และปั้นอุปกรณ์เครื่องใช้อีกมากมาย ที่เห็นเป็นที่เข็ดหน้าชูตาของจังหวัดก็มีมากมาย เช่น หม้อนนทหรือหม้อลายวิจิตร เป็นสัญลักษณ์และเป็นตราประจำจังหวัดนนทบุรี

5.1.6 การคมนาคม

ได้รับบริการจากการไฟฟ้านครหลวงครวเรือนที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 3,090 หลังคาเรือน พื้นที่ให้บริการไฟฟ้า เฉลี่ยร้อยละ 100 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยทุกหมู่บ้าน / ชุมชนได้รับการบริการด้านไฟฟ้า จากการไฟฟ้านครหลวง ประชาชนใช้น้ำประปาและน้ำประปาของหมู่บ้าน และจากแหล่งน้ำคลองบางใหญ่ ส่วนในเขตเทศบาลใช้น้ำจากการประปานครหลวง โทรศัพท์ มีทุกตำบลแต่ไม่ทั่วถึงทุกหมู่บ้านและครัวเรือน การสาธารณสุขเรื่องของการบริการด้านสุขภาพอนามัย ในชุมชนทรัพย์บางใหญ่ ตำบลบางใหญ่ มีสถานอนามัยใกล้เคียง 5 แห่งคือ สถานีอนามัยบางใหญ่ สถานีอนามัยบางแม่นาง และสถานีอนามัยวิหารประชา สถานีอนามัยคลองโยง สถานีอนามัยบ้านใหม่ ซึ่งเป็นสถานบริการด้านสุขภาพเบื้องต้นแก่คนในชุมชน

5.1.7 การเมืองการปกครอง

การปกครองมีอยู่ 2 ลักษณะคือ การปกครองแบบเทศบาลบางใหญ่ และองค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่

- เขตเทศบาลตำบลบางใหญ่ มีพื้นที่ 7.23 ตารางกิโลเมตร 14 ชุมชนดังนี้ ชุมชนวัดท่าบันเทิงธรรม ชุมชนวัดเอนกศิษฐานาม ชุมชนหมู่บ้านธนวัฒน์-คงคา-เทศบาล ชุมชนวิรากร-ทรัพย์บางใหญ่-รุ่งเจริญพัฒนา ชุมชนตลาดบางคูตัด ชุมชนอาสาตะวันงาม ริมคลองบางใหญ่ ชุมชนอาสาพัฒนา ชุมชนโรงเรียนนทกิจ (สตรีนนทบุรีบางใหญ่) ชุมชนวัดต้นเชือก ชุมชนหลังตลาดบางคูตัด ชุมชนวัดหลังบาง ชุมชนวัดพระนอน ชุมชนอาสาร่วมใจ ชุมชนบ้านคลองบางไทร

องค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่ มีหมู่บ้านทั้งสิ้น จำนวน 6 หมู่ ประกอบด้วยหมู่ที่ 1 บ้านคลองบางโสน หมู่ที่ 2 บ้านคลองบางใหญ่ (บ้านท่านา) หมู่ที่ 3 บ้านเจ้า หมู่ที่ 4 บ้านตลาดบางคูตัด หมู่ที่ 5 บ้านบางใหญ่ หมู่ที่ 6 บ้านสี่แยกคลองโยง

5.1.8 การศึกษา ศาสนา

การศึกษาของคนในชุมชนบางใหญ่มีสถานศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย โรงเรียนชุมชนวัดต้นเชือก โรงเรียนตลาดบางคูวัด โรงเรียนวัดเอนกดิษฐาราม และโรงเรียนวัดท่าบันเทิงธรรม เป็นโรงเรียนสังกัดคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ 4 แห่ง โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา 1 แห่ง คือโรงเรียนสตรีนนทบุรีบางใหญ่ (นนทกิจพิศาล) มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ 5 แห่งคือ วัดเอนกดิษฐาราม วัดหลังบาง วัดท่าบันเทิงธรรม วัดต้นเชือกและวัดพระนอน

5.1.9 ประชากร

ประชากรในเขตตำบลบางใหญ่ ลักษณะการตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนหนาแน่นในเขตเทศบาล และตามสองฝั่งริมคลองบางใหญ่ ส่วนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่ ประชาชนตั้งบ้านเรือนกันอยู่กระจัดกระจายกันไป เพราะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ต่อมา มีการปรับปรุงถนนหนทางให้ดีขึ้น จึงเกิดหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีประชากรย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านจัดสรรเพิ่มขึ้นตามลำดับ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีการดำรงชีพแบบเรียบง่าย แต่ปัจจุบันก็เริ่มมีวิถีชีวิตเป็นชุมชนเมืองเช่นกัน

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาความต้องการการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน การวิเคราะห์สถานการณ์ความต้องการ

การระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ความต้องการของชุมชนบางใหญ่ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยป้อน

จุดเริ่มต้นของการทำสวนเกษตร ซึ่งเป็นสวนเกษตรผสมผสานพืชผัก ผลไม้ หลากหลายชนิด อยู่ในพื้นที่ 17 ไร่ โดยมีคุณขวัญชัย คุณนงนุช ปาเตนา ผู้เป็นเจ้าของซึ่งได้มองคุณค่าของความเป็นเกษตรผสมผสาน จึงใช้องค์ความรู้เรื่องทฤษฎีและปฏิบัติในสวนเกษตรผสมผสานให้เกิดการปลูกพืช ผัก ผลไม้ ได้รับประทานและขายได้ตลอดทั้งปี เป็นธุรกิจในครัวเรือน จากการตั้งใจของคุณขวัญชัย คุณนงนุช ปาเตนา ทำให้เกิดองค์ความรู้ในแง่การศึกษาแบบธรรมชาติ สู่การพัฒนาของพื้นที่ที่มีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งในการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สังคม และประชาชนผู้สนใจ แต่การดำเนินงานสวนเกษตรได้ดำเนินการไปตามสภาพที่ได้ทำกันมา ยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

2. กระบวนการ

สมาชิกในชุมชน นักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน ได้เปิดโอกาสให้สวนเกษตร โดยวางแผนทำกิจกรรมเป็นฐานการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เพื่อให้ประชาชนทั่วไปที่สนใจที่เข้ามาศึกษาหาคำถามความรู้ โดยการจัดตั้งศูนย์ที่บ้านเลขที่ 31/4 หมู่ที่ 4 ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

3. ผลผลิต

แนวทางในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานจะจัดตั้งให้โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน นักศึกษา จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้แบบเกษตรผสมผสาน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้แก่ผู้เข้ามาศึกษาดูงานและเรียนรู้ในเชิงปฏิบัติและทฤษฎีอย่างถูกต้องตามกระบวนการของแต่ละฐานการเรียนรู้ โดยจะดำเนินจัดตั้งฐานการเรียนรู้ออกเป็น 9 ฐานดังต่อไปนี้ ฐานการปรับภูมิทัศน์ ฐานเกษตรผสมผสาน ฐานพืชผักสวนครัว ฐานสวนสมุนไพร ฐานปุยหมักชีวภาพกับน้ำส้มควันไม้ ฐานการเลี้ยงปลา ฐานเพาะพันธุ์พืชไม้ ฐานแปรรูปผลิตภัณฑ์ ฐานการเรียนรู้ทุเรียน

4. ความต้องการ

จากการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร จึงมีความต้องการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สมบูรณ์ ก่อให้เกิดกิจกรรมในเชิงสาธิต เกิดความรู้เชิงประจักษ์ และเป็นรูปธรรมมากที่สุด โดยต้องการเห็นลักษณะของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานดังนี้ ต้องการให้เป็นแหล่งศูนย์การเรียนรู้อย่างยั่งยืน เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ขององค์ความรู้ท้องถิ่น เป็นแหล่งสร้างรายได้ของชุมชนท้องถิ่น ให้ภาครัฐหรือองค์กรส่วนท้องถิ่นช่วยประชาสัมพันธ์ เป็นแหล่งศูนย์การเรียนรู้แบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแหล่งศูนย์การเรียนรู้แก่สถานศึกษาในท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของที่ 3 เพื่อศึกษารูปแบบการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

จากการศึกษาและทำกิจกรรมได้รูปแบบของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานมีลักษณะของฐานการเรียนรู้ 8 ฐานการเรียนรู้ ซึ่งแต่ละฐานจะให้ความรู้และตัวอย่างของความรู้ประจำฐานดังนี้

1. ฐานพืชสวน

ฐานพืชสวนเป็นฐานที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชสวนในท้องร่องของสวน และมีการเลี้ยงปลาในร่องน้ำในสวนที่เอื้อประโยชน์ต่อกันในฐานนี้จะมีพืชสวนหลายชนิดที่ปลูก

อยู่ด้วยกันมีทั้งพืชขนาดใหญ่จำพวกต้นมะม่วง ฝรั่ง ขนุน ชมพู และพืชผักทั่วไปในท้องร่องของสวนเช่น พริกขี้หนู มะเขือเปราะ ตะไคร้ เป็นต้น นอกจากนี้ในสวนนี้จะมีป้ายแสดงความรู้เกี่ยวกับพืชสวน

2. สวนพืชสวนครัว

สวนพืชผักสวนครัวเป็นฐานการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานเป็นฐานที่เป็นตัวอย่างถึงการปลูกพืชสวนครัวที่จำเป็นในชีวิตประจำวันที่ต้องใช้ในการปรุงอาหารเป็นการลดรายจ่าย และเป็นตัวอย่างของการพึ่งพาตัวเองในลักษณะหนึ่งตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ลักษณะของฐานจะปลูกพืชสวนครัวตามไหล่ของร่องในสวนที่มีลักษณะลาดเอียงและปลูกพืชสวนครัวเป็นขั้นบันได พืชที่ปลูกประกอบด้วย ผักบุ้งจีน ข้าวโพดหวาน ผักชีฝรั่ง ผักคะน้า พริกหยวก มะเขือเปราะ มะละกอ มะเขือพวง ใบโหระพา ใบกระเพรา ต้นแคดอกขาว และในแปลงสาธิตจะมีป้ายแสดงความรู้และประโยชน์ของพืชผักสวนครัว

3. ฐานการเลี้ยงปลา

ฐานการเลี้ยงปลา ฐานการเลี้ยงปลาเป็นฐานที่จัดทำโดยใช้บ่อขนาดใหญ่ในพื้นที่โดยมีกาสาธิตให้เห็นการเลี้ยงปลาใน 2 ลักษณะคือการเลี้ยงปลาในบ่อ และการเลี้ยงในกระชังในสวนนั้นนอกจากมีบ่อปลาสาธิตแล้วยังมีป้ายที่แสดงความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงปลาในทุกขั้นตอน

4. ฐานเพาะชำ

ฐานเพาะชำ เป็นฐานที่มีการเพาะขยายและชำต้นพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ก่อนที่จะนำไปปลูกหรือถาวรต่อไป ซึ่งในฐานเพาะชำจะมีการจัดแผ่นป้ายให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญประโยชน์และขั้นตอนของการเพาะชำอย่างละเอียด และในบริเวณฐานยังมีแปลงสาธิตการเพาะชำในทุกขั้นตอน

5. ฐานปุ๋ยชีวภาพ

ฐานปุ๋ยชีวภาพ เป็นฐานที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำส้มควันไม้ เป็นฐานที่แสดงถึงการผลิตปุ๋ยชีวภาพ น้ำส้มควันไม้ น้ำหมักชีวภาพ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลดีต่อสิ่งแวดล้อมที่ดีอันจะส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชนและในสวนนี้จะมีป้ายแสดงถึงความรู้อย่างต่าง ๆ เกี่ยวกับปุ๋ยชีวภาพ

6. ฐานสมุนไพร

ฐานสมุนไพรเป็นฐานการเรียนรู้ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่เป็นพืชที่มีอยู่ในชุมชนบางใหญ่ โดยจัดปลูกสมุนไพรในแปลงที่ยกระดับให้สูงเพื่อป้องกันน้ำท่วม โดยปลูกพืชเป็นหมวดหมู่ พืชสมุนไพรที่ปลูกประกอบด้วย เสดคพังพอน ฟ้าทะลายโจร กระชาย กระเพรา ตะไคร้ เเตย ยอ หางจรเข้ พริก ขมิ้นชัน ข่า ชะพลู ดาวเรือง และจะมีป้ายแสดงให้เห็นถึง

สรรพคุณและประโยชน์ของสมุนไพรแต่ละชนิด เมื่อเป็นองค์ความรู้ให้ผู้มาศึกษาได้รู้และนำไปใช้ประโยชน์

7. ฐานทุเรียน

ฐานทุเรียน เป็นฐานการเรียนรู้ที่ให้ความรู้และประวัติความเป็นมาของทุเรียนจังหวัดนนทบุรี เพราะในอดีตทุเรียนนนท์จะมีชื่อเสียงมาก และเป็นที่ต้องการของตลาด แต่ปัจจุบันทุเรียนนนท์มีน้อยมาก คนรุ่นหลังไม่ค่อยรู้จักในฐานทุเรียนนนท์จะมีป้ายความรู้ที่บอกถึงทุเรียนนนท์เกี่ยวกับการปลูก การดูแลรักษาการปลูกทุเรียน ชนิดของทุเรียน ในบริเวณฐานการเรียนรู้จะมีการปลูกทุเรียนให้ได้ศึกษาจำนวน 22 ต้น ส่วนใหญ่จะเป็นทุเรียนหมอนทอง และก้านยาว ซึ่งเป็นทุเรียนที่รสชาติอร่อยและเป็นที่ต้องการของตลาด

8. ฐานแปรรูปอาหาร

ฐานแปรรูปอาหาร เป็นฐานที่ดำเนินการสาธิตการแปรรูปผลผลิตจากผลไม้และปลาที่เลี้ยงไว้ มาให้เกิดเป็นมูลค่าเพิ่ม เพราะผลผลิตจากสวนเกษตรผสมผสานบางครั้งขายผู้ท้องตลาดไม่ทัน ผลไม้สุกพร้อมกันจึงจัดทำฐานแปรรูปอาหารซึ่งในฐานนี้จะให้ความรู้แก่ผู้สนใจและผู้มาเยี่ยมชม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

การศึกษาปัญหาอุปสรรคในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานชุมชนบางใหญ่ มีดังนี้

1. ด้านสภาพพื้นที่ดินที่เป็นลุ่ม น้ำขัง การระบายน้ำออกสู่ลำคลองช้ามาก เมื่อเกิดฝนตกน้ำระบายไม่ทันก่อให้เกิดน้ำท่วมส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชในสวนเกษตร และพืชบางชนิดตายไปจากสภาพน้ำท่วมขัง บางครั้งน้ำจะขังนานเกิดจากกรณีน้ำในแม่หนองจีนมา

2. การมีวัชพืชเติบโตอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดสภาพของสวนเกษตรผสมผสานรกและวัชพืชเหล่านี้แย่งอาหารจากพืชในสวน จึงส่งผลกระทบต่อความเจริญเติบโตของพืชในสวนเกษตรผสมผสานดังกล่าว

3. สถานที่จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรแบบผสมผสานเป็นพื้นที่ของเอกชน จึงไม่สามารถดำเนินการให้สมบูรณ์ของการดำเนินงานตามกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดได้ เพราะเจ้าของพื้นที่ยังดูแลในการดำเนินการสวนในเชิงธุรกิจส่วนตัว

4. สมาชิกในชุมชนมีเวลาน้อยในการร่วมกิจกรรมในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน เพราะสมาชิกในชุมชนจำเป็นจะต้องออกไปทำงานตามอาชีพที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ มีเวลาร่วมทำกิจกรรมของศูนย์

5. บริเวณท้องร่องของสวนจะมีพีชจำพวกผักตบชวา จอกและแห่น ซึ่งจะมีการขยายพันธุ์อย่างรวดเร็วก่อให้เกิดผลกระทบต่ออาหารของพีชต่าง ๆ ในสวนการเรียนรู้เกษตรผสมผสาน
6. ระดับน้ำในบ่อต้นเงินไม่เหมาะที่จะเลี้ยงปลาขนาดใหญ่ ในฐานการเลี้ยงปลาจะมีน้ำไม่ลึกมาก จึงก่อให้เกิดผลกระทบต่ออาการเจริญเติบโตของปลาที่เลี้ยงไว้
7. ขาดความรู้ และเทคนิคต่าง ๆ ในการนำมาใช้พัฒนาฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้ง 8 ฐานการเรียนรู้
8. กระบวนการมีส่วนร่วมในการดูแลการบริหารจัดการ ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานมีน้อย ส่วนใหญ่สมาชิกมาร่วมไม่มากนักในการทำกิจกรรมการพัฒนาฐานการเรียนรู้ดังกล่าว

แนวทางแก้ไข

1. ควรปรับพื้นที่ของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานให้มีการระบายน้ำ ภายในสวนออกสู่ลำคลอง แม่น้ำ โดยวิธีการทำทางน้ำไหลหลาย ๆ ช่องทางหรือใช้เครื่องสูบน้ำจากสวนสู่ลำคลอง
2. การจัดทำแผนปฏิบัติงานและกำหนดช่วงเวลาที่ชัดเจนของการจัดการเกี่ยวกับวัชพีชในสวนการเรียนรู้เกษตรผสมผสาน
3. การสร้างความเข้าใจร่วมกันในประโยชน์ของศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานระหว่างเจ้าของสวน และสมาชิกในชุมชนบางใหญ่ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม
4. มีการรณรงค์และวางแผนการทำกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบางใหญ่ ตลอดจนการประสานขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องของชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
5. การวางแผน และดำเนินการกำจัดพีชจำพวกผักตบชวาจอกและแห่น อย่างต่อเนื่อง และมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน
6. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจถึงแนวทางในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน และแนวทางการพัฒนาฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 ฐานการเรียนรู้ เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่สมบูรณ์ และเป็นแบบอย่างต่อชุมชนอื่น ๆ ด้วย
7. การจัดทำเขื่อนกั้นน้ำไว้ป้องกันน้ำท่วมเข้ามา และมีเขื่อนระบายน้ำเพื่อไว้ระบายน้ำเมื่อน้ำขัง โดยใช้ดินทำเป็นเขื่อน ซึ่งมีอยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มจากการซื้อดินมาถม
8. จากสภาพวัชพีชเติบโตอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดสภาพของสวนเกษตรผสมผสานรกรกราวให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันดูแลทำความสะอาดและถางหญ้า โดยแบ่งสมาชิกรับผิดชอบตามฐานการเรียนรู้

9. บริเวณห้องรองสวนที่มีวัชพืชจำพวกผักตบชวาจอกและแห่น ควรปลูกพืชทำกินได้ แทนประเภทผักบุ้ง ผักกะเฉด

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสมในการเผยแพร่ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานแก่ชุมชนและสังคมโดยทั่วไป
2. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ที่นำไปสู่ความยั่งยืน เพื่อให้เป็นต้นแบบของศูนย์การเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นนำไปประยุกต์ใช้

บรรณานุกรม

- กังสดาล อยู่เย็น. 2544. พลวัตชุมชนบ้านป่าเกร็ดในภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
กรุงเทพมหานคร : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จาดุรงค์ บุญรัตนสุนทร. (2537). การศึกษาเปรียบเทียบเกษตรกรรมทางเลือกกับการเกษตร
เชิงเดี่ยวกรณีศึกษาเกษตรกรรมหมู่บ้านอุพัฒนา อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์ วิทยานิพนธ์
เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนวน รัตนวราหะ. (2534). การเกษตรกรรมที่ยั่งยืน : เกษตรกรรมกับธรรมชาติ. กรุงเทพฯ :
กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- ชาคริต คลายพิมพ์. (2535). การมีส่วนร่วมของกรรมการพัฒนาเด็กและผู้ปกครองเด็กในการ
ดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กของหมู่บ้านจังหวัดปราจีนบุรี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์
มหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ. (2543). การนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร. ใน : ทัศนีย์ วิทยา.
(บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6-14 กรุงเทพฯ
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2547). การมีส่วนร่วมหลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง.
เชียงใหม่ สิริลักษณ์การพิมพ์
- นิรันดร์ จงวุฒิวเศย์ (2527). แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา
ชุมชนในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โสภการพิมพ์.
- ปัญญา ปุลิเวคินทร์. (2543). ประสบการณ์การถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมของธนาคารเพื่อ
การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. ใน อารันต์ พัฒนโนทัย. (บรรณาธิการ) ระบบเกษตร
เพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน. รายงานการสัมมนา ระบบ
เกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ณ โรงแรมหลุยส์ แพเวิร์น กรุงเทพฯ 15-17 พฤศจิกายน 2543.
กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และคณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประเวศ วะสี (2532) วิถุติหมู่บ้านไทยทางออกและอนาคตอยู่ที่ไหน กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน.
- ปาริชาติ วลัยเสถียรและคนอื่นๆ (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา
กรุงเทพฯ : กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พนัส พุกฤษ์สุนันท์ อุบล จันทร์เพชร และจินตนา ชุณหภูมุกดา. 2545. รายงานการวิจัยปฏิบัติการ
แบบมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่าอยู่ : กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี.
โรงพิมพ์ธรรมรักษ์.

- พรทิพย์ อุดมสิน และปรัชญา อยู่ประเสริฐ. (2543). การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร. ในทัศนีย์ วิญญา. (บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6-10. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มาริสา โกเศยะโยธิน. (2543). รายงานการวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิธีเกษตรธรรมชาติและการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านทับทิมสยาม. กรุงเทพฯ : การศานาและการวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ.
- วิทยา ว่องกุล. (2532). ชีวิตประวัตินุคคลไม่สำคัญ : ปราชญ์ชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (2539). เกษตรกรรมทางเลือก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- สะอาด โยธาคล. (2534). เกษตรธรรมชาติช่วยเกษตรกรได้จริงหรือ. กรุงเทพฯ : มุคินิธิอาสาสมัคร เพื่อสังคม.